

پایة نهم / دورہ اول متوسطہ / ۱۳۹۴

وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری
فارسی پایه نهم دوره اول متوسطه - ۱۳۱

علیرضا چنگیزی، حاتم زندی، محمدرضا سرشار، محمدرضا سنگری، اسدالله شعبانی،
عبدالعظیم کریمی، زهرا السادات موسوی، شهین نعمت زاده و عباسعلی وفایی
فریدون اکبری شلدره، علیرضا چنگیزی، محمدرضا سنگری، حسین قاسم پور مقدم و
عباسعلی وفایی
سید اکبر میرجعفری

اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)
تلفن: ۸۸۸۳۱۶۱-۹، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹،
وب سایت: www.chap.sch.ir

لیدا نیک‌روش
مجید ذاکری بونسی
جواد صفری
پهram ارجمندنیا (درس‌ها و حکایت‌ها و روان‌خوانی)، سیاوش ذوالفقاریان (شعرخوانی)
کامران انصاری
فاطمه باقری مهر
رعنا فرج‌زاده دروئی، شاداب ارشادی
سپیده ملک‌ایزدی
حمید ثابت کلاچاهی، فاطمه رئیس‌یان فیروزآباد
شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران،
کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش)
تلفن: ۵ - ۴۴۹۸۵۱۶۱، دورنگار: ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۳۷۵۱۵-۱۳۹
شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»
چاپ اول ۱۳۹۴
حق چاپ محفوظ است.

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف
نام کتاب

اعضای شورای برنامه‌ریزی

مؤلفان

ویراستار

آماده‌سازی و نظارت بر چاپ و توزیع

مدیر امور فنی و چاپ

مدیر هنری

طراح گرافیک، طراح جلد و صفحه‌آرا

تصویرگران

طراح خط رایانه‌ای

حروفچین

مصحح

امور آماده‌سازی خبر

امور فنی رایانه‌ای

ناشر

تهران

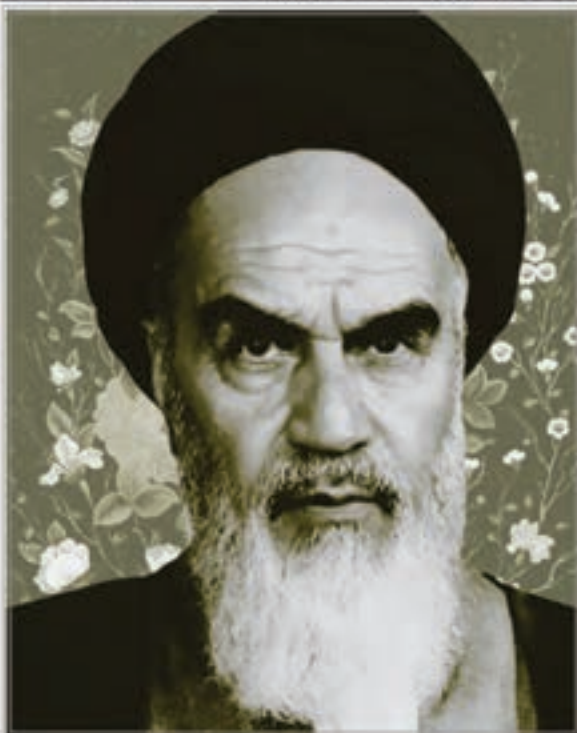
چاپخانه

سال انتشار و نوبت چاپ

ISBN 978-964-05-2428-2

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۰۵-۲۴۲۸-۲

فرزندان عزیزم، امید است با نشاط و خرمی درس‌هایتان را خوب بخوانید و در همان حال، به وظایف اسلامی که انسان‌ها را می‌سازد، عمل کنید و اخلاق خود را نیکو کنید و اطاعت و خدمت پدران و مادرانتان را غنیمت بشمارید.

امام خمینی (رحمة الله علیه)

■ پیشگفتار: سخنی با دبیران گرامی | ۶

■ ستایش: به نام خداوند جان و خرد | ۹

■ فصل اول: زیبایی آفرینش | ۱۱

■ ۱۲ | درس ۱- آفرینش همه تنبیه خداوند دل است

■ ۱۶ | حکایت: سفر

■ ۱۷ | درس ۲- عجایبِ صُنْعِ حق تعالی

■ ۲۲ | شعرخوانی: پرواز

■ فصل دوم: شکفتن | ۲۳

■ ۲۴ | درس ۳- مثل آینه، کار و شایستگی

■ ۲۹ | حکایت: باغبانِ نیک‌اندیش

■ ۳۰ | درس ۴- هم‌نشین

■ ۳۶ | روان‌خوانی: درِیچه‌های شکوفایی

■ فصل آزاد: ادبیات بومی | ۴۱

■ ۴۲ | درس ۵- آزاد

■ ۴۵ | حکایت

■ ۴۶ | شعرخوانی

■ فصل سوم: سبک زندگی | ۴۷

■ ۴۸ | درس ۶- آداب زندگانی

■ ۵۵ | حکایت: شو، خطرکن

■ ۵۶ | درس ۷- پرتو امید

■ ۶۱ | درس ۸- هم‌زیستی با مامِ میهن

■ ۶۸ | شعرخوانی: دوراندیشی

فصل چهارم: نام‌ها و یادها | ۶۹

۷۰ | درس ۹ - راز موقّیّت

۷۹ | درس ۱۰ - آرشی دیگر

۸۶ | حکایت: نیک‌رایان

۸۷ | درس ۱۱ - زینِ پارسا

۹۳ | روان‌خوانی: دروازه‌ای به آسمان

فصل پنجم: اسلام و انقلاب اسلامی | ۹۷

۹۸ | درس ۱۲ - پیام‌آور رحمت

۱۰۴ | حکایت: سیرت سلمان

۱۰۵ | درس ۱۳ - آشنای غریبان، میلادِ گل

۱۱۱ | درس ۱۴ - پیدای پنهان

۱۱۸ | شعرخوانی: بودِ قدر تو افزون از ملایک

فصل آزاد: ادبیات بومی | ۱۱۹

۱۲۰ | درس ۱۵ - آزاد

۱۲۳ | روان‌خوانی

فصل ششم: ادبیات جهان | ۱۲۵

۱۲۶ | درس ۱۶ - آرزو

۱۳۱ | درس ۱۷ - شازده کوچولو

۱۴۳ | روان‌خوانی: دو نقّاش

نیایش: بیا تا برآریم، دستی ز دل | ۱۴۶

واژه‌نامه | ۱۴۷

اعلام: اشخاص، آثار | ۱۵۵

کتاب‌نامه | ۱۶۶

سخنی با دبیران گرامی

به نام چاشنی بخشِ زبان‌ها حلاوت بخشِ معنی در بیان‌ها

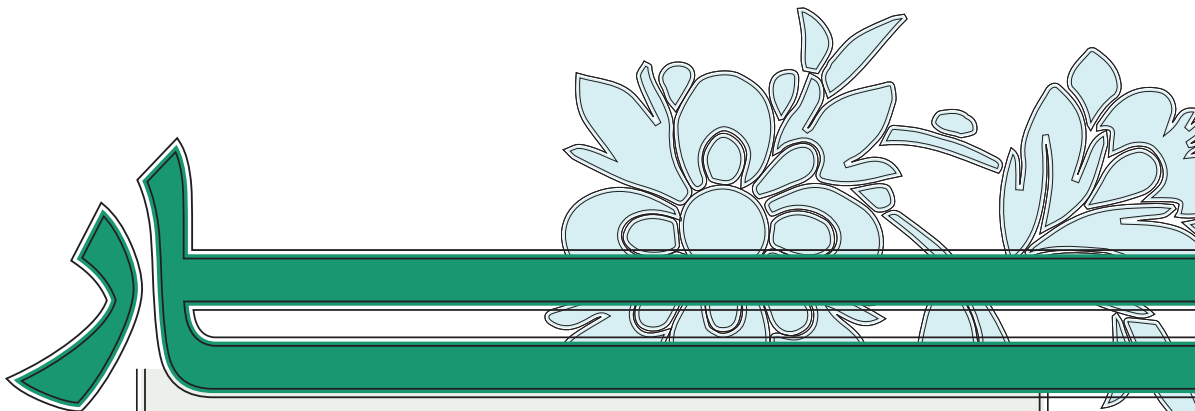
سپاس بیکران، خدای رحمان را که بختِ بلندِ خدمت به آموزش عمومی کشور را بهره‌ما ساخت.

پس از ستایش پروردگار مهربان، یادآور می‌شویم کتاب فارسی پایه‌نهم، بر بنیاد رویکرد عام «برنامه‌درسی ملی جمهوری اسلامی ایران»، یعنی شکوفایی فطرت الهی، استوار است و با توجه به عناصر پنجگانه (علم، تفکر، ایمان، اخلاق و عمل) و جلوه‌های آن در چهار پهنه (خود، خلق، خلقت و خالق)، بر پایه‌اهداف «برنامه‌درسی فارسی»، سازماندهی و تألیف شده است.

امیدواریم آموزش این کتاب، به رشد و شکوفایی زبان و ادب فارسی و پرورش شایستگی‌ها در نسل نوجوان و جوانان، یاری رساند و به گشایش کرانه‌های امید و روشنایی فراروی آینده‌سازان ایران عزیز بینجامد. برای اجرای نیکوتر این برنامه و اثربخشی فرایند آموزش، توجه همکاران ارجمند را به نکات زیر، جلب می‌کنیم:

■ رویکرد خاص برنامه‌فارسی‌آموزی، رویکرد مهارتی است؛ یعنی بر آموزش و تقویت مهارت‌های زبانی و فرازبانی، تأکید دارد و ادامه‌منطقه‌ای کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی و پایه‌های هفتم و هشتم است به همین روی، لازم است همکاران گرامی از ساختار و محتوای کتاب‌های پیشین، آگاهی داشته باشند.

■ رویکرد آموزشی کتاب، رویکرد فعالیت‌بنیاد و مشارکتی است؛ بنابراین، طراح و به‌کارگیری شیوه‌های آموزشی متنوع و روش‌های همیاری و گفت‌وگو توصیه می‌شود. حضور فعال دانش‌آموزان در فرایند یاددهی - یادگیری، کلاس را سرزنده، بانشاط و آموزش را پویاتر می‌سازد و به یادگیری، ژرفای بیشتری می‌بخشد.

■ در بخش مهارت‌های خوانداری، بایسته است ویژگی‌های گفتاری و آوایی زبان فارسی همچون لحن، تکیه، آهنگ و دیگر خُرده مهارت‌ها به طور مناسب، مورد توجه قرار گیرد.

■ در آموزش، از بیان مطالب اضافی که به انباشت دانش و فرسایش ذهنی دانش‌آموزان، منجر می‌شود، پرهیز گردد. این موضوع، به ویژه، در دانش زبانی و ادبی، به طور جدی رعایت گردد. مباحث دستوری، ادبی و زبانی در سال‌های آینده، با گستردگی بیشتری بیان خواهد شد؛ بنابراین، به همین اندازه و محدوده کتاب، باید بسنده کرد.

■ دانش زبانی و ادبی، برگرفته از متن درس است و پیوستگی زیادی با محتوای درس دارد. آموزش این نکات به درک و فهم بهتر متن، کمک می‌کند، بنابراین «متن‌محوری» در این بخش، از اصول مورد تأکید است.

■ روان‌خوانی‌ها، شعرخوانی‌ها و حکایات با هدف پرورش مهارت‌های خوانداری، ایجاد نشاط و طراوت ذهنی، آشنایی با متون مختلف و مهم‌تر از همه، پرورش فرهنگ مطالعه و کتاب‌خوانی، در ساختار فارسی گنجانده شده‌اند. در پایان همه «روان‌خوانی‌ها» بخش «فرصتی برای اندیشیدن» با دو پرسش، تدوین شده است. این پرسش‌ها برای تقویت سواد خواندن، توانایی درک و فهم، پرورش روحیه نقد و تحلیل متون، تنظیم گردید.

■ تقویت توانایی فهم و درک متن، یکی از برجسته‌ترین اهداف آموزشی این درس است. ایجاد فرصت برای تأمل در لایه‌های محتوا و همفکری گروه‌های دانش‌آموزی، به پرورش قدرت معناسازی ذهن زبان‌آموزان کمک می‌کند.

■ فعالیت‌های بخش «گفت‌وگو» مربوط به قلمرو مهارت‌های گفتاری زبان است، از نوشتن پاسخ در این بخش، خودداری گردد تا فرصت پرورش سخن گفتن و تقویت فن بیان،

فراهم آید و فرهنگ هم‌اندیشی و گفتمان سازنده و روحیه نقدپذیری، نهادینه شود.

■ فصل «ادبیات بومی» با درس‌های آزاد، فرصت بسیار مناسب برای توجه به اصل پانزدهم قانون اساسی و تحقق آن است تا با مشارکت دانش‌آموزان عزیز و راهنمایی دبیران گرامی از گنجینه‌های فرهنگ سرزمینی و ادبیات زبان مادری در غنی‌سازی کتاب درسی، بهره‌برداری شود. برای تولید محتوای این درس‌ها پیشنهاد می‌گردد به موضوع‌های متناسب با عنوان فصل در قلمرو فرهنگ، ادبیات بومی، آداب و سنن محلی، نیازهای ویژه نوجوانان و جوانان و دیگر ناگفته‌های کتاب، پرداخته شود.

■ فرصت‌ها و فعالیت‌های نوشتاری، به گونه‌ای طراحی و سازماندهی شده‌اند تا یادگیری و تثبیت آموخته‌ها و کاربرد صحیح آنها به درستی محقق شود. فعالیت‌های نوشتاری، تمرینی برای درست‌نویسی و تقویت سواد ادراکی محتوای کتاب فارسی است.

■ فعالیت‌های نوشتاری باید در دفتر پاسخ داده شوند. نوشتن پاسخ برخی از فعالیت‌های نوشتاری در کلاس به صورت گروهی، به پرورش تفکر جمعی دانش‌آموزان کمک می‌کند و روحیه مشورت‌پذیری و هم‌اندیشی را شکوفا می‌سازد.

■ درس نگارش و انشا که در پرورش ذهن، خلاقیت و تقویت توان نویسندگی بسیار مؤثر است؛ از مهرماه سال ۱۳۹۳، در قالب کتابی جداگانه، طراحی شده است؛ به همین سبب، فعالیت‌هایی که ماهیت نگارشی دارند؛ در این کتاب، دیده نمی‌شوند.

■ همه عناصر ساختاری و محتوایی کتاب فارسی، بر بنیان اصول علم برنامه‌ریزی درسی، به صورت یک‌پارچه و درهم تنیده، سازماندهی شده است، از این‌رو، آموزش این کتاب، می‌باید به یک دبیر واگذار گردد و برنامه‌ریزان محترم آموزشی مدارس، لازم است به این اصل، پایبند باشند و از تفکیک ساعات آموزشی و مواد درسی (فارسی)، (املا)، و تقسیم آن میان چند دبیر، جداً خودداری کنند.

■ گروه زبان و ادب فارسی

■ دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری

■ نشانی رایانه‌ای: www.Literature_dept.talif.sch.ir

سپاس

ستایش

زروم بزرگمان ره که توام راه نمایی

مکا ذکر تو گویم که تو پاکی و خدایی

سنایی غزنوی

به نام خداوند جان و خرد

کزین برتر اندیشه برنگذرد
خداوند روزی ده رهنمای
فروزنده ماه و ناهید و مهر
نبینی، مرنجان دو بیننده را
که او برتر از نام و از جایگاه
میان بندی را بایست بست
ز دانش، دل پیر، برنا بود

۱ به نام خداوند جان و خرد
خداوند نام و خداوند جای
خداوند کیوان و گردان سپهر
به بینندگان، آفریننده را
نیابد بدو نیز، اندیشه راه
۵ ستودن نداند کس او را چو هست
توانا بود هر که دانا بود

فردوسی، شاهنامه

ایستاد

زیبایی آفرینش

نیست گویی که نمی شود آوای تورا

دیدهای نیست نیند رخ زیبای تورا

امام خمینی «ره»

آفرینش همه تنبیه خداوند دل است

۱ بادادی که تفاوت نکند لیل و نهار

آفرینش همه تنبیه خداوند دل است
این همه نقش عجب، بر در و دیوار وجود
کوه و دریا و درختان، همه در تسبیح اند
۵ خبرت هست که مرغان سحر می گویند:

تا کی آخر چو بنفشه، سر غفلت در پیش؟
که تواند که دحد میوه ألوان از چوب؟
عقل، حیران شود از خوشه زین عنب
پاک و بی عیب خدایی که به تقدیر عزیز
۱۰ تا قیامت سخن اندر کرم و رحمت او
نعمت بار خدایا، ز عدد بیرون است
سعدیا، راست زوان گوی سعادت بردند

خوش بود دامن صحرا و تماشای بحار
دل ندارد که ندارد به خداوند اقرار
هر که فکر نکند، نقش بود بر دیوار
نه همه مستعی، فهم کند این اسرار
آخرای خفته، سراز خواب بحالت، بردار؟
حیف باشد که تو در خوابی و نرگس، بیدار
یا که داند که بر آرد گل صد برگ از حصار؟
فهم، عاجز شود از نطق یاقوت انار
ماه و خورشید مُغر کند و لیل و نهار
همه گویند و یکی گفته نیاید ز هزار
شکر انعام تو هرگز نکند شکر گزار
راستی کن که به منزل نرسد، کج رفتار

کلیات سعدی، بخش قصاید

خودارزیایی

- ۱ چند نمونه از جلوه‌های زیبایی آفرینش و نعمت‌های خدا را در درس، بیابید و بیان کنید.
- ۲ مفهوم آیه ۴۴ سوره «اسراء» با کدام بیت درس، تناسب دارد؟
- ۳ پیام بیت پایانی شعر را توضیح دهید.
- ۴

نکته ادبی

پیش از این با تفاوت «زبان» و «ادبیات» آشنا شدیم و دانستیم که هرگاه بخواهیم منظور خود را زیباتر و دلنشین‌تر بیان کنیم، از ادبیات بهره می‌گیریم. به همین دلیل است که ادبیات را زبان هنری یا زبان برتر می‌نامند. شعر، جلوه‌ای از زبان ادبی است. در درسی که خواندیم، شاعر از برخی آرایه‌ها برای ایجاد زیبایی و جذابیت در زبان هنری، استفاده کرده است. مانند:

تشبیه:

عقل، حیران شود از خوشه زرین عنب فهم عاجز شود از حقه یاقوت انار

جان‌بخشی و مراعات نظیر:

کوه و دریا و درختان، همه در تسبیح‌اند نه همه مستمعی، فهم کند این آسرار

گفت‌وگو

- ۱ درباره پیام این درس با هم گفت‌وگو کنید.
- ۲ جلوه‌های زیبایی منطقه و محل زندگی خود را ذکر کنید و درباره عبرت‌آموزی آنها بحث کنید.

گاهی تغییر در یک واج، موجب تغییر معنای یک واژه می‌شود. به عنوان نمونه، واژه «انعام» به معنی بخشش و واژه «انعام» به معنی چارپایان است.

۱ مترادف واژه‌های زیر را از متن درس بیابید و بنویسید.

شگفت، آگاهی، ستایش خداوند، شنونده، نادانی، انگور، رام، روز، مقصد، خوشبختی

۲ در بیت‌های زیر از کدام عناصر زیبایی سخن، استفاده شده است ؟

– خبرت هست که مرغان سحر می‌گویند آخر ای خفته، سر از خواب جهالت بردار؟

– تا کی آخر چو بنفشه سر غفلت در پیش؟ حیف باشد که تو در خوابی و نرگس، بیدار

۳ بیت دوم درس را در یک بند، توضیح دهید.

سفر

حکایت

روزی پیر ما، با جمعی از همراهان به درِ آسیابی رسید. افسارِ اسب کشید و ساعتی درنگ کرد؛ پس به همراهان گفت: «می‌دانید که این آسیاب چه می‌گوید؟، می‌گوید: معرفت این است که من در آنم. گردِ خویش می‌گردم و پیوسته در خود سفر می‌کنم، تا هر چه نباید، از خود دور گردانم!».

اسرار التوحید، محمد بن منور

عجایبِ صنْعِ حق تعالی

۲

درس دوم

این درس به توصیف زیبایی‌های طبیعت می‌پردازد. توصیف یعنی وصف نمودن و جزئیات و ویژگی‌های یک پدیده را بازگو کردن. در وصف پدیده‌ها، توجّه به عنصر تخیل مانند تشبیه و تشخیص و... اهمیت بسزایی دارد.

در خواندن این گونه متن‌ها، از لحن توصیفی و آهنگی آرام و لطیف، بهره می‌گیریم. همچنین دقت در مفهوم جمله‌ها در نوع بیان آهنگ کلام، مؤثر است. لحن توصیفی با هدف شرح و توصیف خصوصیات و ویژگی‌های پدیده‌ها به کار گرفته می‌شود.

بدان که هرچه در وجود است، همه صنْعِ خدای تعالی است. آسمان و آفتاب و ماه و ستارگان و زمین و آنچه بر وی است، چون کوه‌ها و بیابان‌ها و نهرها و آنچه در کوه‌هاست، از جواهر و معادن و آنچه بر روی زمین است، از انواع نباتات و آنچه در بر و بحر است، از انواع حیوانات و آنچه میان آسمان و زمین است، چون میغ و باران و برف و تگرگ و رعد و برق و قوس و قزح و علاماتی که در هوا پدید آید، همه عجایبِ صنْعِ حق تعالی است و این همه آیات حق تعالی است که تو را فرموده است تا در آن نظر کنی. پس اندر این آیات، تفکر کن.

در زمین، نگاه کن که چگونه بساط تو ساخته است و جوانب وی فراخ، گسترانیده و
از زیر سنگ‌های سخت، آب‌های لطیف روان کرده، تا بر روی زمین می‌رود و به
تدریج بیرون می‌آید؛ در وقت بهار بگر و تفکر کن که زمین چگونه زنده شود و چون دیبای
هفت‌رنگ گردد، بلکه هزار رنگ شود.

نگاه کن مرغان هوا و حشرات زمین را هر یکی بر شکلی دیگر و بر صورتی دیگر و همه از یکدگر نیکوتر؛ هر یکی را آنچه به کار باید، داد و هر یکی را بیا موخته که غذای خویش چون به دست آورد و بچه را چون نکه دارد تا بزرگ شود و آشیان خویش چون کند. در مورچه نگاه کن که به وقت خویش غذا چون جمع کند.

اگر در خانه ای شوی که به نقش و کج، کنده کرده باشند، روزگاری دراز، صفت آن کوپنی و تعجب کنی و همیشه در خانه خدایی، هیچ تعجب نکنی! و این عالم، خانه خداست و فرش وی، زمین است و لکن سقفی بی ستون و این، عجب تر است و چراغ وی ماه است و شعله وی آفتاب و قدیل های وی ستارگان و تو از عجایب این، غافل؛ که خانه بس بزرگ است و چشم تو بس مختصر و در وی نمی گنجد.

و مثل تو چون مورچه ای است که در قصر ملکی سوراخی دارد؛ جز غذای خویش و یاران خویش چیزی نمی بیند؛ و از جمال صورت قصر و بسیاری غلامان و سربر نلک وی، هیچ خبر ندارد.

اگر خواهی به درجه مورچه قناعت کنی، می باش و اگر نه، راحت داده اند تا در بستان معرفت حق تعالی، تماشا کنی و بیرون آیی؛ چشم باز کن تا عجایب بینی که مدهوش و متحیر شوی.

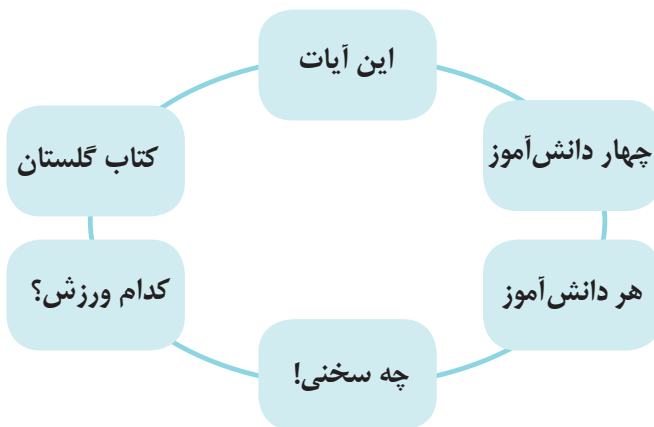
خود ارزیابی

- ۱ کدام بخش درس، به روز رستاخیز، اشاره دارد؟
- ۲ عبارت «هر یکی را آنچه به کار باید، داد» را توضیح دهید.
- ۳ بند پایانی درس «...و مثل تو چون مورچه‌ای...» چه ارتباطی با درک شگفتی‌های آفرینش دارد؟
- ۴

نکته زبانی

◀ وابسته‌های گروه اسمی ۱

در پایه هشتم خواندیم که اسم وابسته‌هایی دارد. این نوع از وابسته‌ها اگر پیش از اسم آورده شوند و مفاهیمی چون **اشاره**، **شمارش**، **پرسش**، **تعجب** و... را بیان کنند به آنها وابسته‌های «**پیشین**» می‌گویند و اگر پس از اسم به کار روند و ویژگی‌های اسم را بازگو کنند، آنها را وابسته‌های «**پسین**» می‌نامند. مانند:

مانند:

وابسته‌های پیشین	هسته	وابسته‌های پسین
باغ	دیوار	—
خوب	مقاله	—
موفق	گروه	همان
کتاب	درس	هر

گفت‌وگو

۱ دربارهٔ زیبایی‌های آفرینش که در کتاب‌های دیگر به ویژه قرآن کریم خوانده یا شنیده‌اید، گفت‌وگو کنید.

۲ دربارهٔ جملهٔ «همیشه در خانهٔ خدایی، هیچ تعجب نکنی!» گفت‌وگو کنید.

نوشتن

۱ مترادف واژه‌های زیر را از متن درس بیابید و بنویسید.

سرگشته، رنگین کمان، آفرینش، تخت، ابر، فرش، شناخت

۲ در عبارت‌های زیر، هسته و نوع وابسته‌ها را مشخص کنید.

الف) سنگ سخت و آب لطیف

ب) این همه آیات

ج) چه خلقت شگفت‌انگیزی!

د) کدام مستمع آگاه است؟

۳ پیام متن زیر را بنویسید.

«اگر خواهی به درجهٔ مورچه قناعت کنی، می‌باش؛ وگرنه راحت دادند تا در بُستان معرفت حق تعالی تماشا کنی و بیرون آیی، چشم باز کن که عجایب بینی که مدهوش و متحیر شوی».

۱

در پیله تا به کی، بر خویشتن تنی؟
 پرسید کرم را، مرغ از فروتنی
 تا چند منزوی در کنج خلوتی؟
 درسته تا به کی، در مجلس تنی؟
 در فکر رستم - پانچ بداد کرم -
 خلوت نشسته ام زین روی، منحنی
 همسال های من، پروا نگان شدند
 جستند از این قص، گشتند دیدنی
 در جس و خلوت، تا وار هم به مرگ
 یا پر بر آورم بحر پریدنی
 اینک تو را چه شد، کای مرغ خاکگی
 کوشش نمی کنی، پری نمی زنی؟

۵

علی اسفندیاری (نیمای پوشش)

۲۳ بار بار

شکفتن

خواجی بخوان و خواه بخوان، ما نوشته ایم

در زندگی، مطالعه دل قیمت است

عبدالقادر بیدل

مثل آینه

متن های تعلیمی، با هدف آموزش و اندرز، نوشته شده اند، از این رو، خواننده باید آهنگ و لحن متناسب با فضای تعلیمی را رعایت کند. در لحن تعلیمی، خواننده با حفظ روحیه نیک اندیشی و خیرخواهی، نرمی و ملایمت در گفتار راه کار می گیرد. حفظ آرامش و نرم گفتاری، بر تأثیر کلام اندرزی می افزاید، البته گاهی اندرز و تعلیم با زنهار و پرهیز، همراه است و نباید آن را با لحن دستوری و فرمان، یکی دانست.

نوجوانی، تولد دوباره انسان است. در این مرحله پرتب و تاب، نوجوان، افزون بر رابط با خود، نیازمند رابط ای دیگر نیز هست؛ نیازمند دو چشم دیگر که نوجوان را ببیند و به او بگوید: کیست و چگونه است؛ از همین جاست که دوستی و پیوند با دیگران آغاز می شود. این ارتباط، وابسته به نیاز درونی است که به نوجوان کمک می کند تا به خودشناسی برسد. دیگران، زبان نقد او و پنجره هایی هستند که در برابر دیدگان پرشکوه وی، گشوده شده اند. دوستان واقعی، راه نیک بختی را به ما نشان می دهند و همراهان خوبی برای شکوفایی بهتر هستند. آنها مثل آینه، همان قدر که خوبی ها را پیش چشم می آورند، عیب ها را هم به ما می نمایانند و مهم تر آنکه این همه را بی صدا و بی هیاهو، باز می گویند. رسم دوستی، شکستن آینه نیست؛ درست آن است که فرصت بازاندیشی و خود شکوفایی را پدید آوریم و گامی به سوی فراتر رفتن برداریم.

آینه، چون نقش تو بنمود راست خود شکن آینه شکن خطاست

(نظامی گنجای)

کار و شایستگی

۱ جوانی، که کار و شایستگی است
 چو بفروختی، از که خواهی خرید؟
 ضمیمت بشمر، جز حقیقت مجوی
 پیچ از ره راست، بر راه کج
 ۵ ز آزادگان، بردباری و سعی
 به چشم بصیرت به خود درنگر
 همی دانه و خوشه، خروار شد
 همه کار ایام، درس است و پند

که خودپندی و پندار نیست
 متاع جوانی به بازار نیست
 که باری است فرصت، دگر بار نیست
 چو در هست، حاجت به دیوار نیست
 پیاموز، آموختن عار نیست
 تو را تا در آینه، زنگار نیست
 ز آغاز، هر خوشه خروار نیست
 دریغا که شاگرد هشیار نیست

پروین اعتصامی

- ۱ نویسنده به چه نوع ارتباط‌هایی در دوران نوجوانی اشاره کرده است؟
- ۲ ویژگی‌های مشترک آینه و دوست را بیان کنید.
- ۳ به نظر شما چه ارتباطی میان نثر و شعر درس وجود دارد؟
- ۴

نکته ادبی

به بیت زیر، توجه کنید:

«چو بفروختی، از که خواهی خرید؟ متاع جوانی به بازار نیست»

گاهی برای تأکید بر سخن و گاهی برای رد یا نفی آن، پرسشی را مطرح می‌کنیم. همان‌گونه که می‌بینید در مصراع اول بیت بالا، پرسشی مطرح شده است که مقصود گوینده آن نیست که جوانی را از چه کسی خواهی خرید؛ شاعر خود از این موضوع آگاه است. قصد او تأکید بر انکار این موضوع است که دوره جوانی، قابل خرید و فروش نیست و چنانچه از این دوره به خوبی بهره‌گیری، به هیچ روی، نمی‌توانی آن را جبران کنی؛ یا اگر شخصی به دیگری بگوید: «من کی این حرف را زدم»، منظور او این است که من این حرف را زده‌ام. به این گونه پرسش‌ها «پرسش انکاری» می‌گویند.

گفت و گو

- ۱ درباره مفهوم جمله «المؤمن مرآة المؤمن» و ارتباط آن با درس بحث و گفت و گو کنید.
- ۲ بیت زیر، کدام ضرب المثل را به یاد می‌آورد، در باره ارتباط این دو، توضیح دهید.
همی دانه و خوشه، خروار شد ز آغاز، هر خوشه خروار نیست

در نوشتن واژگانی مانند پائیز، آئینه، کجائید و.... به جای همزه، بهتر است از حرف «ی» بهره گیریم. مانند: پاییز، آئینه و...

به چشم بصیرت به خود در نگر تو را تا در آئینه زنگار نیست.

۱ در میان کلمه‌های زیر، هم‌خانواده کدام واژه‌ها در متن درس به کار رفته است؛ آنها را بیابید و بنویسید:

غنی، حجت، يوم، مغتنم، مبصر، احتیاج، صبور، دوام، مساعی، سعید

۲ در بیت زیر کنایه‌ها را مشخص کنید و معنی آنها را بنویسید.

می‌بچ از ره راست بر راه کج چودر هست، حاجت به دیوار نیست

۳ با ذکر دلیل گونه‌های پرسش زیر را مشخص کنید.

- که تواند که دهد میوه الوان از چوب؟
- خار بر پشت زنی زین سان گام
- هر شب که روی به جامه خواب
- کان روز، به علم تو چه افزود؟
- یا که داند که بر آرد گل صد برگ از خار؟
- عزّت چیست؟ عزیزیت کدام؟
- کن نیک تأمل اندر این باب
- وز کرده خود، چه برده ای سود؟

باغبانِ نیک اندیش

حکایت

روزی خسروی به تماشای صحرا بیرون رفت. باغبانی پیر و سالخورده را دید که سرگرم کاشتن نهال درخت بود. خسرو گفت: «ای پیرمرد، در موسم کهنسالی و فرتوتی، کار ایام جوانی پیشه کرده‌ای. وقت آن است که دست از این میل و آرزو برداری و درخت اعمالِ نیک در بهشت بنشانی، چه جای این حرص و هوسِ باطل است؟ درختی که تو امروز نشانی، میوهٔ آن کجا توانی خورد؟». باغبان پیر و پاک‌دل گفت: «دیگران نشانند، ما خوردیم، اکنون ما بنشانیم تا دیگران خورند».

مرزبان نامه، سعدالدین وراوینی، (بازنویسی)

دوستی و پیوند با دیگران، یکی از مهم ترین نیازهای انسان است. هنگامی که آدمی با مشکل یا مسئله‌ای رویارو می‌شود که به تنهایی نمی‌تواند آن را از پیش رو بردارد، اگر دوستی، با وی همراهی و همدلی کند، باعث خوشحالی و خرسندی او می‌شود؛ در واقع دوستان در تمام لحظه‌های زندگی، خوشی و ناخوشی، به ما کمک می‌کنند. مصاحبت با یک دوست خوب و شکیبا، همچون وزش نسیم دل‌انگیزی است که احساس آرامش و سبکی و صفای درون را در ما زنده می‌سازد. به این تصویر زیبای سعدی از دیدار دوست، توجه کنید:

دیدار یار غایب، دانی چه ذوق دارد؟
اُبری که در بیابان بر تشنه‌ای بارود

در جهان و زندگی کنونی، افرادی که شبکه ارتباطی گسترده و دوستان فراوان دارند، در برابر دشواری‌های زندگی موفق‌ترند و سلامت روانی و جسمانی بهتری دارند؛ بنابراین باید اهمیت و ارزش این گونه ارتباط‌ها را بدانیم و در پی ایجاد دوستی‌های خوب و مفید باشیم. انسان بی‌دوست، همواره غمگین است؛ به بیان دیگر تنهایی، یکی از سنگین‌ترین مصائب است. «ذوقی چنان ندارد، بی‌دوست زندگانی».

آنچه در شناخت افراد به ما یاری می‌رساند، مشورت با پدر و مادر، معلمان دلسوز و مربیان با تجربه است که ما را از دام و چاه این راه آگاه می‌سازد و آسیب‌های این مسیر

را نشان می‌دهد. چه بسیارند کسانی که لاف دوستی می‌زنند اما در حقیقت گرگ‌هایی در جامهٔ
گوسفندان هستند. مولانا جلال‌الدین گفته است:

تا توانی، می‌گیر از یار بد یار بد بدتر بود از مار بد
مار بد، تنها تو را بر جان زند یار بد، بر جان و ایمان زند

تأثیرگذاری هم نشین بر منش و کردار انسان چنان مهم و عمیق است که رسول اکرم
-صلی الله علیه و آله- می فرمایند: «انسان بر دین و آیین دوست و هم نشین خود است».
سنایی غزنوی می گوید:

با بدان کم نشین که صحبت بد گرچه پاکی، تو را پلید کند
آفتابی بدین بزرگی را کدای ابر، ناپدید کند

سعدی در گلستان آورده است:
«هر که با بدان نشیند، اگر نیز طبیعت ایشان در او اثر نکند، به طریقت ایشان متهم گردد».
همچنین می فرماید:

پسر نوح با بدان بنشت خاندان نبوتش گم شد
سگ اصحاب کعبه، روزی چند پی نیکان گرفت و مردم شد!

یکی از زمینه های اجتماعی گمراه شدن، تأثیر هم نشین بد است. همان گونه که هم نشینی با
دوست خوب، عامل مهم گرایش به کارهای نیک است، به تجربه، ثابت شده است که
انسان، تحت تأثیر رفتار و کردار دوست قرار می گیرد و رفیق بد، عامل ویرانگری و یار و همدم
نیکو خصال، باعث شکل گیری و پرورش شخصیت متعالی انسان است.

هم نشین تو از تو به باید تا تو را عقل و دین بیفزاید

- ۱ در متن درس، چه کسانی به عنوان مشاوران خوب، معرفی شده‌اند؟
- ۲ به نظر شما چرا سعدی، پسر نوح (ع) را با سگ اصحاب کهف، مقایسه کرده است؟
- ۳ چرا باید از معاشرت با هم‌نشین بد، پرهیز کرد؟
- ۴

◀ صفت برتر و برترین (صفت‌های سنجشی)

به جمله‌های زیر، توجه کنید.

■ خانه حسن، **بزرگ‌تر** از خانه علی است. ■ زهرا **مهربان‌تر** از فرنگیس است.

در جمله نخست، خانه حسن با خانه علی، مقایسه شده است، در جمله دوم برتری زهرا در مقایسه با فرنگیس بیان شده است.

هرگاه بخواهیم دو چیز را با هم بسنجیم و یکی را بر دیگری برتری بدهیم، از «**صفت برتر**» یا «**تفضیلی**» بهره می‌گیریم، در این نمونه‌ها، خانه حسن از نظر اندازه، بزرگ‌تر از خانه علی و مهربانی زهرا بیشتر از فرنگیس، بیان شده است.

نشانه صفت برتر یا تفضیلی، پسوند «تر» است که به آخر صفت ساده، افزوده می‌شود؛ مانند: خنک‌تر، قوی‌تر، زیباتر، آسوده‌تر. صفت برتر، وابسته پسین اسم است مانند

هوای خنک‌تر

اکنون به جمله‌های زیر، توجه کنید:

- آقای حسینی، **مهربان‌ترین** معلم مدرسه است.
- نثر گلستان سعدی، **بهترین** نثر ادب فارسی است.

در جملهٔ نخست، آقای حسینی با دیگر معلمان مدرسه مقایسه شده و مهربان‌ترین آنها توصیف شده است و در جملهٔ دوم، نثر گلستان سعدی با دیگر نثرهای ادب فارسی مقایسه شده است.

نشانهٔ صفت «**برترین**» یا «**عالی**»، پسوند «**ترین**» است. این نشانه، همواره به آخر صفت ساده، افزوده می‌شود.

در صفت برتر، مقایسه میان دو چیز صورت می‌گیرد، اما در صفت برترین یک چیز با چیزهای دیگر (یعنی یک نمونه با انواع خود) سنجیده می‌شود. صفت برترین، وابستهٔ پیشینِ اسم است مانند مهربان‌ترین معلم

صفت ساده	صفت برتر	صفت برترین
زیبا	زیباتر	زیباترین
آرام	آرام‌تر	آرام‌ترین

۱ دربارهٔ آیات، روایات و داستان‌ها و اشعار دیگری که دربارهٔ دوستی و دوست‌یابی دورهٔ نوجوانی شنیده یا خوانده‌اید، گفت‌وگو کنید.

۲ دربارهٔ بیت زیر، گفت‌وگو کنید و نتیجه را به کلاس گزارش دهید.

دیدار یار غایب، دانی چه ذوق دارد؟ ابری که در بیابان بر تشنه‌ای بیارد

۱ حرف‌های جدول را به گونه‌ای به هم بپیوندید که واژه‌هایی از متن درس به دست آید.

ط	ب	ء	ا	ص	م
ر	س	ا	خ	خ	ع
ی	ه	ل	ء	س	م
ق	و	ذ	ل	ا	ی
ت	ل	ا	ص	خ	ق

۲ کلمه مناسب را با توجه به جمله، انتخاب کنید.

(الف) تنهایی یکی از مصائب است. (سنگین، سنگین‌تر، سنگین‌ترین)

(ب) یار بد، بود از مار بد. (بد، بدترین، بدتر)

(ج) سقفی بی ستون و این است. (عجب، عجب‌تر، عجب‌ترین)

(د) میهن ما از هر کشور دیگر جهان است. (زیبا، زیباتر، زیباترین)

۳ دو نمونه پرسش‌انکاری از درس‌های پیشین بیابید و بنویسید.

.....

.....

۴ مفهوم کلی حکایت زیر را در یک بند بنویسید.

یکی از بزرگان، پارسایی را گفت: «چه گویی درحقِ فلان عابد که دیگران درحقِ وی به طعنه، سخن‌ها گفته‌اند».

گفت: «بر ظاهرش، عیب نمی‌بینم و در باطنش، غیب نمی‌دانم».

گلستان سعدی

روان خوانی

دریچه‌های شکوفایی

هَلَن کَلَر، زنی نابینا و نویسنده است که برای درک بهتر معجزهٔ آفرینش، ما را به بهره‌گیری از قابلیت‌های وجودمان دعوت می‌کند و می‌گوید:

گاهی اوقات فکر می‌کنم چه خوب است، هر روز به گونه‌ای زندگی کنیم که گویی فردا نیستیم. چنین نگرشی، بر با ارزش بودن لحظه‌های زندگی تأکید می‌کند. هر روز باید با مهربانی و شوق و اشتیاق و شناخت و درک، زندگی کنیم؛ اغلب این فرصت‌ها از دست می‌رود.

از چشم‌هایتان طوری استفاده کنید که گویی فردا دچار نابینایی خواهید شد و همین شیوه را می‌توان برای سایر حواس به کار گرفت. صداهای موسیقی، آواز پرنده و نغمه‌های پرشور طبیعت را بشنوید؛ چنان که گویی، فردا ناشنوا خواهید شد. هر چیزی را که می‌خواهید لمس کنید، طوری باشد که گویی فردا حس لامسهٔ خود را از دست خواهید داد. گل‌ها را بو کنید و مزهٔ غذاها را با هر لقمه بچشید، چنان که گویی، فردا هرگز نمی‌توانید چیزی را ببوید یا بچشید.

از هر حس، بیشترین استفاده را ببرید. عظمت و شکوه در تمامی جنبه‌های زیبایی که جهان به شما نشان می‌دهد از طریق ابزار ارتباطی متعددی است که طبیعت فراهم می‌کند. اما در میان تمامی حواس، مطمئنم که حس بینایی باید لذت‌بخش‌ترین، حس باشد.

تنها یک ناشنوا، قدر شنیدن را می‌داند و یک نابینا موهبت‌های متعددی را که در بینایی نهفته است، درک می‌کند. به‌ویژه، این یافته‌ها برای کسانی به کار می‌رود که در بزرگسالی بینایی و شنوایی خود را از دست داده‌اند. اما کسانی که هرگز از کاهش بینایی یا ناشنوایی رنج نبرده‌اند، به‌ندرت از این قابلیت‌های مقدس، کامل‌ترین بهره را می‌برند. چشم‌ها و گوش‌های آنها، همه چیزهای دیدنی و شنیدنی را بدون تمرکز و توجه حس می‌کنند، بی‌آنکه قدردان آنها باشند و این، همان داستان قدیمی است که قدردان چیزی که داریم، نیستیم تا زمانی که آن را از دست بدهیم و از سلامتی خود آگاه نیستیم تا وقتی که بیمار شویم.

گاهی دوستان بینایم را می‌آزمایم تا بفهمم آنها چه می‌بینند. به‌تازگی، دوست بسیار خوبی را دیدم که از جنگل بر می‌گشت. از او پرسیدم: «چه چیزی دیدی؟» او پاسخ داد: «چیز خاصی ندیدم».

از خودم می‌پرسم چطور ممکن است حدود یک ساعت در جنگل پیاده‌روی کنی و هیچ چیز ارزشمندی نبینی؟

من احتمالاً حساس و دقیق بودم که به چنین پاسخی اعتنا نکردم؛ تا اینکه مدتها پیش، متقاعد شدم که افراد بینا، کم می‌بینند.

من که قدرت بینایی ندارم، چیزهای زیادی پیدا می‌کنم که صرفاً از طریق لمس کردن، توچهم را جلب می‌کنند. لطافت برگ را حس می‌کنم. عاشقانه دست‌هایم را بر روی پوست صاف یا پوسته زبر و درهم و برهم درخت می‌کشم. در بهار شاخه‌های درختان را که با امیدواری در جست‌وجوی جوانه هستند، لمس می‌کنم؛ این یعنی اولین نشانه بیدار شدن طبیعت بعد از خواب زمستانی‌اش. من از شکل مخملی گل و کشف پیچ و خم‌های فوق‌العاده آن، احساس شادی می‌کنم و چیزی از معجزه طبیعت برایم آشکار می‌شود. گاهی اوقات دستم را به آرامی

روی درخت کوچکی قرار می‌دهم و جنب‌وجوش شاد یک پرنده را که در حال آواز خواندن است، حس می‌کنم. وقتی آب‌خنک جوی، به‌سرعت از بین انگشتانم می‌گذرد، لذت می‌برم. برای من فرش پرپشت و سرسبز چمن یا برگ‌های سوزنی درخت کاج، خوشایندتر از هر چیز است. برای من گذر فصل‌ها و حرکتی که با نوک انگشتانم احساس می‌کنم، نمایش مهیج و پایان‌ناپذیری است.

گاهی قلبم با شوق، فریاد می‌زند و می‌خواهد تمام چیزها را ببیند. شاید، انسان برای چیزی که دارد، کم قدردانی می‌کند و مشتاق چیزی است که ندارد. اما بسیار مایهٔ تأسف است که در جهان روشنایی، نعمت بینایی به‌جای آنکه وسیله‌ای برای بالا بردن سطح معرفت و کمال در زندگی باشد، تنها برای راحتی در انجام کارها استفاده می‌شود.

اگر من می‌توانستم، درسی اجباری با نام «چطور از بینایی‌تان استفاده کنید»، ایجاد می‌کردم تا استاد با تلاش فراوان، قابلیت‌های نهفتهٔ شاگردانش را بیدار کند و نشان دهد چطور با دیدن واقعی چیزهایی که بی‌توجه از کنارشان می‌گذرند، می‌توانند شادی و شناخت را به زندگی‌شان بیفزایند.

هنرمندان می‌گویند: «برای درک درست و عمیق هنر، شخص باید چشم‌هایش را تربیت کند».

انسان باید یاد بگیرد از طریق تجربه، ویژگی‌های خط، ترکیب، شکل و رنگ پدیده‌ها را ارزیابی کند. اگر قدرت بینایی داشتم، با اشتیاق، این بررسی جذاب را شروع می‌کردم. به هر حال به من گفتند: شمایی که چشمی برای دیدن ندارید، دنیای هنر، کشف نشده و مانند شب تاریک است.

شمایی که چشم دارید، هر چیزی را که بخواهید، می‌توانید ببینید.

از خود می‌پرسم، چند نفر از شما زمانی که یک نمایش، یک فیلم یا هر منظرهٔ تماشایی را می‌بینید، خدا را برای معجزهٔ بینایی شکر می‌کنید؟ این معجزه شما را قادر می‌سازد از رنگ‌های زیبا و حرکات لذت ببرید.

قلب و ذهنم پر از تصاویر افراد و اشیاست. چشمانم چیزهای بی‌اهمیت را نادیده نمی‌گیرد. تلاش می‌کنم همه چیز را لمس کنم و هر چیزی را طوری نزدیک نگه دارم که نگاه برای مدتی روی آن بماند. بعضی چیزها، دیدنی و خوشایند هستند و قلب و ذهن را از شادی و خوشحالی لبریز می‌کنند، اما برخی دیدنی‌ها ناخوشایند هستند. برای دیدنی‌های ناراحت‌کننده، چشم‌هایم را نمی‌بندم، چون آنها نیز بخشی از زندگی هستند. بستن چشم به روی آنها، بستن قلب و ذهن است.

با این تصوّر که اگر قدرت بینایی، فقط برای سه روز به من داده شود، دوست دارم چه چیزهایی را ببینم، شاید بهتر بتوانم منظورم را بیان کنم. در حالی که من در ذهنم تجسّم می‌کنم، تو هم فکر کن و ذهنت را متمرکز کن که اگر فقط سه روز برای دیدن، فرصت داشته باشی، چطور از بینایی‌ات استفاده خواهی کرد؟ و با ظلمتی که در شب سوم نزدیک می‌شود و این که می‌دانی خورشید هرگز دوباره برای تو طلوع نخواهد کرد، چطور آن سه‌روز گرانبها را خواهی گذراند؟

سه روز برای دیدن، هِلِن کلِر، ترجمه مرضیه خوبان فرد

۱ مقصود نویسنده از جمله «افراد بینا، کم می‌بینند»، چیست؟

۲ اگر شما فرصت کوتاهی برای استفاده از حسّ شنوایی داشتید، چه می‌کردید؟

دارای

ادبیات بومی ۱

تورا ای کهن بوم و بر، دوست دارم
تورا ای گرانایه، دیرینه ایران زمین
... تورا ای گرامی وطن، دوست دارم

اخوان ثالث

درس آزاد

[illegible]

.....

.....

.....

.....

.....

.....

خودارزیابی

.....	۱
.....	۲
.....	۳
.....	۴

گفت و گو

.....

.....

.....

.....

نوشتن

Handwriting practice lines consisting of 15 horizontal dotted lines for writing practice.

Blank lined area for writing poetry.

سبک زندگی

سبک زندگی

اقوام روزگار به اخلاق، زنده‌اند
قومی که گشت فاقد اخلاق، مردنی است

محمد تقی بهار

آداب زندگانی

بدان که مردم بی هنر، مادام بی سود باشد، چون مغیلان که تن دارد و سایه ندارد؛ نه خود را سود کند و نه غیر خود را؛ جهد کن که اگر چه اصریل و گوهری باشی، گوهر تن نیز داری که گوهر تن از گوهر اصل بهتر بود؛ چنانکه گفته اند: بزرگی، خرد و دانش راست نه گوهر را، اگر مردم را با گوهر اصل، گوهر هنر نباشد، صحبت هیچ کس را به کار نیاید و در هر که این دو گوهریابی، چنگ در وی زن و از دست مگذار که وی همه را به کار آید...

سخن، ناپرسیده مکوی و از گفتار خیره پرهیز کن. چون باز پرسند، جز راست مکوی. تا نخواهند، کس را نصیحت مکوی و پند مده؛ خاصه کسی را که پند نشنود که او خود اوفند. در میان جمع هیچ کس را پند مده. از جای تمت زده پرهیز کن و از یار بداندیش و بدآموز بگریز. به غم مردمان شادی مکن تا مردمان نیز به غم تو شادی نکنند. داده تا دادیابی. خوب گوی تا خوب شنوی. اگر طالب علم باشی، پرهیزگار و قانع باش و علم دوست و بردبار و کم سخن و دوراندیش.

آدمی باید که بسیار نگوید و سخن دیگری به سخن خود قطع نکند. اگر سؤال از جماعتی کند که او داخل آن جماعت بود، بر ایشان سبقت ننماید و اگر کسی به جواب مشغول شود، او بر بهتر جوابی از آن قادر بود، صبر کند تا آن سخن، تمام شود، پس جواب خود بگوید بر وجهی که در مقدم طعن نکند و در محاوراتی که به حضور او میان دو کس رود، خوض ننماید و اگر از او پوشیده دارند، استراق سمع نکند و تا او را با خود در آن مشارکت ندهند، مداخلت نکند.

اخلاق ناصری، خواجه نصیرالدین توسی

۱ هنگام سخن گفتن دیگران به چه نکاتی باید توجه کرد؟

۲ بیت زیر با کدام بخش درس، ارتباط معنایی دارد؟

بنی آدم اعضای یکدیگرند که در آفرینش ز یک گوهرند

(گلستان، سعدی)

۳ یک زندگی موفق دارای چه ویژگی‌هایی است؟

۴

گروه فعلی (۱) زمان حال (مضارع)

به فعل‌های جمله‌های زیر، توجه کنید:

■ پروانه اکنون به کتابخانه می‌رود.

■ شاید به دیدار شما بیایم.

■ اکنون داریم درس جدید را می‌خوانیم.

این فعل‌ها بر انجام کاری در زمان حال دلالت می‌کنند؛ از این رو، به آنها «مضارع» گفته می‌شود. فعل مضارع بر سه نوع است: **اخباری**، **التزامی** و **مستمر (جاری)**.

◀ **مضارع اخباری**، بر انجام گرفتن کاری و بیان خبری در زمان حال دلالت دارد.

ساخت مضارع اخباری:

نشانه	بن مضارع	شناسه
می	رو	دَ

◀ **مضارع التزامی**، وقوع کاری را در زمان حال با تردید، شک، شرط یا آرزو بیان می‌کند.
مانند: شاید امروز نامه‌ای برایت بنویسم.

ساخت مضارع التزامی:

نشانه	بن مضارع	شناسه
ب	خوان	مَ

◀ **مضارع مستمر**، جریان انجام کاری را در زمان حال بیان می‌کند.

مانند: دارم می‌بینم.

ساخت مضارع مستمر:

فعل کمکی	شناسه	نشانه	بن مضارع	شناسه
دار	مَ	می	بین	مَ

■ **نکته ۱:** گاهی مضارع اخباری را به جای فعل آینده نیز به کار می‌برند.

مانند: سال آینده، چیزهای تازه‌تری می‌خوانیم.

■ **نکته ۲:** فعل مضارع اخباری و التزامی، گاهی بدون نشانه آغازین (می، ب) به کار می‌روند.

مانند: اگر در خانه‌ای شوی، روزگاری دراز، صفت آن گویی. (بشوی - می‌گویی)

- در پيله تا به کی، در خویشتن تنی؟ (می‌تنی)

۱ دربارهٔ آداب معاشرت و تأثیر اخلاق نیکو در زندگی اجتماعی، بحث و گفت‌وگو کنید.

۲ دربارهٔ ابیات زیر و ارتباط آن با درس گفت‌وگو کنید.

کم‌گوی و به جز مصلحت خویش مگوی چیزی که نپرسند تو از پیش مگوی
دادند دو گوش و یک زبانت ز آغاز یعنی که دو بشنو و یکی بیش مگوی
اخلاق ناصری، خواجه نصیرالدین توسی

۱ هم خانوادهٔ واژه‌های زیر را از متن درس، بیابید و بنویسید.

اتهام، اقناع، طعنه، مقدم، استماع، مقطوع، مطلب، مقتدر، مجتهد، اصیل

۲ فعل‌های مضارع را مشخص کنید و نوع آنها را بنویسید.

« اینک دارم برای شما می‌نویسم، شاید بخوانید و به کار بندید؛ هرگاه ذهن‌تان را از کژاندیشی بپیرایید، دلتان را از احساس ناروا بشویید و از بی‌رسمی‌ها بپرهیزید، خداوند با شما همراه می‌شود؛ پست و بلند آوای درونتان را می‌شنود و رفتار شما را به سامان می‌آورد.»

۳ عبارت زیر را در یک بند، توضیح دهید.

« گوهرِ تن، از گوهرِ اصل، بهتر بود.»

حکایت شو، خطر کن!

امیر خراسان را پرسیدند که تو فردی فقیر و بی چیز بودی و شغلی پست داشتی، به امیری خراسان چون افتادی؟

گفت: روزی دیوان «حَنْظَلَةُ بادغیسی» همی خواندم، بدین دو بیت رسیدم:

مهتری گر به کام شیر در است شو، خطر کن ز کام شیر بجوی
یا بزرگی و عزّ و نعمت و جاه یا چو مردانت مرگ، رویاروی

داعیه‌ای در باطن من پدید آمد که به هیچ وجه در آن حالت که اندر بودم، راضی نتوانستم بود. دارایی‌ام بفروختم و اسب خریدم و از وطن خویش، رحلت کردم. به دولت صفّاریان پیوستم. هر روز برشکوه و شوکت و لشکر من افزوده می‌گشت و اندک اندک کار من بالا گرفت و ترقّی کرد تا جمله خراسان را به فرمان خویش درآوردم. اصل و سبب، این دو بیت بود.

چهار مقاله، نظامی عروضی

پرتو امید

دیوان حافظ، نامه زندگی و زندگی نامه ماست. حافظ به ما خوب زیستن و شاد زیستن می آموزد. حافظ حکیمی متفکر و تفکر برانگیز است. فرزانه ای است با اندیشه های عمیق عرفانی و احساس ها و عواطف ژرف انسانی. در نگاه و نگرش حافظ، چند مشخصه برجسته دیده می شود: انتقادی بودن؛ حافظ از همه تباهی هایی که در روزگار او پدیدار شده بود، جسورانه انتقاد می کند.

طنز ظریف و کارساز؛ برای آنکه انتقادش به طعن و لعن و هجو، شباهت نیابد، انتقادها را با طنز می آمیزد و آن را دلپذیر می کند. مهم ترین آموزش غیر مستقیم حافظ این است که به ما شیوه درست نگاه کردن به زندگی را می آموزد؛ نه اینکه به ما چند رهنمود و پند تحویل دهد.

حافظ، خرّمشاهی

اکنون یکی از غزل‌های حافظ را می‌خوانیم:

پرتو امید

کعبهٔ احزان، شود روزی گهتان، غم مخور
وین سر شوریده، باز آید به سامان، غم مخور
دائماً یکسان نباشد حال دوران، غم مخور
باشد اندر پرده، بازی‌های پنهان، غم مخور
چون تورانوح است کشتیان، ز توفان، غم مخور
سرزنش‌ها گر کند خار مُغیلان، غم مخور
هیچ راهی نیست، کان را نیست پایان، غم مخور
تا بود وردت دعا و درس قرآن، غم مخور

۱ یوسف گم‌گشته، باز آید به کنعان، غم مخور
ای دل غمدیده، حالت به شود، دل بد مکن
دور گردون، گر دو روزی بر مراد ما نرفت
هان مژنومید! چون واقف نه‌ای از سرنجب
۵ ای دل ار سیل فنا بنیاد حتی بر کند
دریابان گر به شوق کعبه، خواهی زد قدم
گرچه منزل، بس خطرناک است و مقصد، بس بعید
حافظ! در کنج فقر و خلوت شب‌های تار

خود ارزیابی

- ۱ چه چیزی پذیرش سختی‌ها را برای حافظ، آسان کرده است؟
 - ۲ انسان عاقل در برابر حوادث و مشکلات زندگی، چگونه باید رفتار کند؟
 - ۳ بیت زیر با کدام یک از بیت‌های درس ارتباط بیشتری دارد؟
- غواص اگر اندیشه کند کام نهنگ هرگز نکند در گرانمایه به چنگ (سعدی)

۴

نکته ادبی

معمولاً شاعران در پایان شعر، نام شعری خود را می‌آورند. به این نام، «تخلص» می‌گویند. تخلص به معنای رهایی یافتن و خلاص شدن است. گویی شاعر با سرودن بیت تخلص، از بند سخن آزاد می‌شود. تخلص مانند امضا و نشان است که در پایان شعر می‌آید. مثلاً اسم اصلی حافظ، «شمس‌الدین محمد» است و نام اصلی شهریار، «محمدحسین بهجت تبریزی» است؛ ولی این دو شاعر در شعر خویش «حافظ» و «شهریار» تخلص کرده‌اند؛ البته امروزه، شاعران کمتر از تخلص، استفاده می‌کنند.

نمونه‌های زیر، بیت تخلص را نشان می‌دهد:

ز نوای مرغ یا حق، بشنو که در دل شب	غم دل به دوست گفتن، چه خوش است شهریار!
این سخن پروین نه از روی هواست	هر کجا نور است ز انوار خداست
سعدیا، راست روان گوی سعادت بردند	راستی کن که به منزل نرسد کج رفتار

گفت و گو

- ۱ غزلی دیگر از دیوان حافظ انتخاب کنید و دربارهٔ پیام‌های آن در کلاس، گفت و گو کنید.
- ۲ چهار نمونه تخلص از شاعران دیگر انتخاب کنید و بیت کامل آنها را در کلاس بخوانید.

گاهی یک واژه ممکن است، دو شکل نوشتاری کوتاه شده، داشته باشد؛ مانند کلمه «اگر» که به دو شکل «گر» و «ار» معمولاً در شعر به کار می‌رود.

■ در بیابان گر به شوق کعبه خواهی زد قَدَم

■ ای دل ار سیل فنا بنیاد هستی برکند

۱ واژگانی را که نشانه جمع دارند، مشخص کنید و مفرد هر یک را بنویسید.

کنعان، گلستان، دودمان، احزان، پیروان، کشتیبان، پایان، آزادگان

۲ در بیت زیر، قافیه‌ها را مشخص کنید و سه واژه هم قافیه با آنها بنویسید.

همای اوج سعادت به دام ما افتد اگر تو را گذری بر مقام ما افتد

(حافظ)

۳ بیت زیر، با کدام یک از بیت‌های درس، ارتباط معنایی دارد؟ دلیل ارتباط آن را بنویسید.

عزیز مصر به رغمِ برادرانِ غیور ز قعرِ چاه، برآمد به اوجِ ماه رسید

(حافظ)

همزیستی با مام میهن

لحن میهنی، گونه‌ای از لحن خوانش متن است که در آن، خواننده می‌کوشد با شور و حرارتی برانگیزاننده، غیرت ملی و حس همدلی را بیدار سازد و با بهره‌گیری از عاطفه و حس و حال مناسب، شنونده را به احترام و دوستی میهن، فراخواند.

مادران، دل به مهر فرزندان، گرم و پنبه می‌دارند و فرزندان در پرتو گرم و گوارای مادر، جان می‌گیرند و می‌پرورند و می‌بالند. این دو را پیوندها و آوندهایی به سرچشمه‌های یکتایی می‌رساند و خوشی و ناخوشی یکی را به دیگری پیوند می‌زند.

مادر، گرامی‌کوهری است که در کارگاه آفرینش خدای مهربان، همتایی ندارد. از این روست که هر چیز گرانمایه را اگر بخواهند از راه همانندی، بزرگ بشمارند و عزیز بدارند، به مام یا مادر مانند می‌کنند.

ترکیب «مام میهن» را شنیده‌اید؛ از همان دست ترکیب‌های زبانی است که میهن را در پرورندگی و هم‌زیستی به مام یا مادر همانند و هم‌نشین کرده است. از این دید، میهن، برای همه هم‌پیوندان و باشندگان، مادرانه رفتار می‌کند. در چشم میهن، همه فرزندان این

آب و خاک که زاد و بودشان و ریشه وجودشان در خاک اینجاست، یکسان اند و هیچ رنگ و نژاد و لهجه و گویش و زبانی به دیده این مادر، بر آن دیگری برتری ندارد.

اگر به گلستانی درآید، نمونه این گونه کوفی و یگانگی را به چشم می بیند و به عقل درمی یابید که به قد و قامت و رنگ و رخسار، اگرچه بسیارند؛ اما رنگ و ریشه همه در یک خاک نهاده شده است و از یک آبشخور، مایه ور و سیراب می شوند. گلستان، مام میهن و گاهواره گل های رنگین است و خارها و گل ها، فرزندان این مادرند.

ایران ما با همه فراخانی فرهنگی و گسترگی جغرافیایی و گوناگونی گویش ها و رنگارنگی لهجه ها، به گلستانی می ماند که در دل و دامن خود، عزیزکانی را بی توجه به رنگ و چهره، نوا و ناله می پروراند و شیره جان خویش در کامشان می دارد.

این سند و داد مادر - فرزندی و جان فشانی یکی برای دیگری، دوسویه است. اگر فرزند را ناخوشی و کزندی روی نماید، مادر بی خویش و ناخوش و ناآرام است و هرگاه مادر را اندوه و آسیمی فراگیرد، فرزندان نیز آرام و قرار ندارند و بی شکیب و به جان می کوشند تا آرامستان خانه را به آرامش بازآورند و خفاش خویان را از مهر رخ مادر، دور بدارند.

در طول تاریخ، بارها دیده ایم که هرگاه دشمنان و بدخواهان، دست ستم به سوی این مهرآشیان وطن دراز کرده اند، همه فرزندان، از همه سوی ایران به هر رنگ و نشان، هم صدا فریاد برآورده اند و مشت ها را گره کرده اند و پشت به پشت هم بر بیگانه تاخته اند! در دوران هشت ساله دفاع مقدس، ایرانیان همه برای وطن، تن را سپر کرده اند.

مسلمان، مسیحی، زردشتی و دیگران از چهار سوی ایران چون آذری، بلوچ، ترک، عرب، فارس، کرد، گیلک، لر، مازندرانی و... ایستاده‌اند و فریاد برآورده‌اند.

همی خواهم از کردگار جهان شناسنده آشکار و نخبان
که باشد ز هر بد، نگهدارتان همه نیک نامی بود یارتان

(فردوسی)

یکی از جلوه‌های مهربانی و همدلی را در رفتار شوق‌انگیز رهبر نظام اسلامی با خانواده‌ی شهدای اقلیت‌های مذهبی می‌بینیم؛ ایشان در دیدار با وابستگان شهدای مسیحی می‌فرمایند: «ما در ایران، عرب ایرانی داریم، ترک ایرانی داریم، فارس ایرانی داریم، کرد ایرانی داریم، آشوری ایرانی داریم، ارمنی ایرانی داریم و... همه ایرانی هستیم.... ایرانی بودن، اصل است. جمهوری اسلامی، مال همه است... یعنی شهروندان، آن کسانی که در زیرپرچم جمهوری اسلامی هستند، اینها با هم فرقی نمی‌کنند...»*.

این هم زیستی و همدلی اقوام ایرانی، پشتوانه‌ای بسیار شگوهمند برای وطن است و سدی استوار به بلندای اراده‌ی پولادین ایرانیان، پدید می‌آورد و میهن را در آوردگاه‌ها، از گزند دشمنان و اهرمن‌خویان می‌رهاند.

به هر روی، ایران از آن همه ایرانیان است؛ همه اینان که در خاکش بزرگ شده‌اند و

* نقل از کتاب «مسیح در شب قدر» بخشی از روایت حضور مقام معظم رهبری در منازل شهدای ارمنی و

آشوری از سال ۱۳۶۳ تا ۱۳۸۹ ص ۳۵۷ و ۳۵۸.

از آتش نوشیده‌اند و در هوایش پرورده‌اند؛ با آرامش آن آرمیده‌اند و در آشوبش بی‌قراری کرده‌اند. در صحنه‌های رزمش، دلاورانه، پیکار کرده‌اند و در جشن‌هایش، صف‌های میلیونی بسته‌اند و دشمنان را انگشت به دهان گذاشته‌اند.

امروز همین حس مشترک، هم‌جوشی و هم‌کوشی، هم‌زیستی ما را معنای بخشند. به همین سبب است که ملت ایران، یک‌صدا چونان شیر می‌غرند و ندای واحدی برمی‌آورند که:

ندانی که ایران، نشست من است	جهان سر به سر، زیر دست من است
همه یکدلانند، یزدان شناس	به نیکی ندارند از بد، هراس
دریغ است ایران که ویران شود	کنام پلنگان و شیران شود
چو ایران نباشد، تن من مباد	در این بوم و بر، زنده یک تن مباد
همه سر به سر، تن به کشتن دهیم	از آن به که کشور، به دشمن دهیم

(شاهنامه فردوسی)

ف. الف. شیلدره

- ۱ چرا میهن را به مادر تشبیه می کنند؟
- ۲ به نظر شما منظور از دو سویه بودن رابطه مادر و فرزند چیست؟
- ۳ یک جامعه همدل چه ویژگی هایی دارد؟
- ۴

به بیت‌ها و جمله‌های زیر، دقت کنید:

■ همی خواهم از کردگار جهان شناسنده آشکار و نهان
که باشد ز هر بد، نگهدارتان همه نیک نامی بود یارتان
(فردوسی)

■ خوشی و ناخوشی یکی را به دیگری پیوند می زند.

■ ستد و داد مادر- فرزندی و جان فشانی یکی برای دیگری، دوسویه است.

در بیت‌ها و عبارت‌های بالا به ترتیب کلمه‌های «آشکار و نهان»، «نیک و بد»، «خوشی و ناخوشی» و «ستد و داد» به کار رفته است. شما با نوع رابطه بین این کلمه‌ها آشنا هستید. این کلمه‌ها با هم «متضاد» هستند. هرگاه دو یا چند کلمه از نظر معنایی در **تضاد** باشند به آنها کلمات «**متضاد**» می گویند. تضاد یک عنصر معنایی است و نوع رابطه دو کلمه از این دید، **رابطه معنوی** خوانده می شود. بهره گیری از این ویژگی، سبب گسترش دامنه معنا و جذابیت فضای معنایی سخن می شود.

- ۱ شعری با محتوای همدلی و اتحاد، انتخاب کنید و دربارهٔ آن، گفت‌وگو کنید.
- ۲ نمونه‌هایی از هم‌زیستی و همدلی اقوام ایرانی را در کلاس مطرح کنید.

نوشتن

- ۱ ده واژهٔ مهمّ املائی متن درس را بیابید و بنویسید.
- ۲ در گروه‌های اسمی مشخص شده، هسته، وابسته و نوع آنها را بنویسید.
الف) فرزندان در پرتو گرم و گوارای مادر، جان می‌گیرند.
ب) در همین دوران دفاع مقدّس، ایرانیان همه برای وطن، تن را سپر کرده‌اند.
- ۳ پیام عبارت زیر را بنویسید.
«ایران ما به گلستانی می‌ماند که در دل و دامن خود، عزیزکانی را می‌پروراند و شیرهٔ جان خویش در کامشان می‌دارد».
- ۴ جمله و بیت‌های زیر را از نظر رابطهٔ تضاد معنایی واژه‌ها بررسی کنید و نتیجه را بنویسید.
■ تاکی آخر چو بنفشه، سرِ غفلت در پیش حیف باشد که تو در خوابی و نرگس بیدار
(سعدی)
■ گر تکبر می‌کنی، با خواجگان سیفله کن وَر تواضع می‌کنی با مردم درویش کن
(شمس الدّین محمد جوینی)
■ به نزد مِهان و به نزد کِهان به آزار موری، نیززد جهان
(فردوسی)
- ... با آرامش آن آرمیده‌اند و در آشوبش بی‌قراری کرده‌اند.

کودکی از جمله آزادگان
پای چو در راه نهاد آن پسر
پایش از آن پویه در آمد ز دست
شد نفس آن دو سه همسال او
آن که و را دوست ترین بود گفت
تا نشود راز چو روز آشکار
عاقبت اندیش ترین کودکی
گفت: «همانا که در این همرحان
چون که مرا زین همه دشمن نهند
زی پدرش رفت و خبردار کرد
هرکه در او جوهر دانایی است
دشمن دانا که غم جان بود

۱

۵

۱۰

رفت برون با دو سه همزادگان
پویه همی کرد و در آمد به سر
مهر دل و مهره پشتش شکست
تنگ تر از حادثه حال او
در بن چاهیش باید نضت
تا نشویم از پدرش شرمسار
دشمن او بود از ایشان یکی
صورت این حال مانند نهان
تجتمت این واقعه بر من نهند
تا پدرش چاره آن کار کرد
بر همه چیزش توانایی است
بجتر از آن دوست که نادان بود

نام و یادها

نامها و یادها

مکن نام نیک بزرگان، خان

چو خواهی که نامت بود جاودان

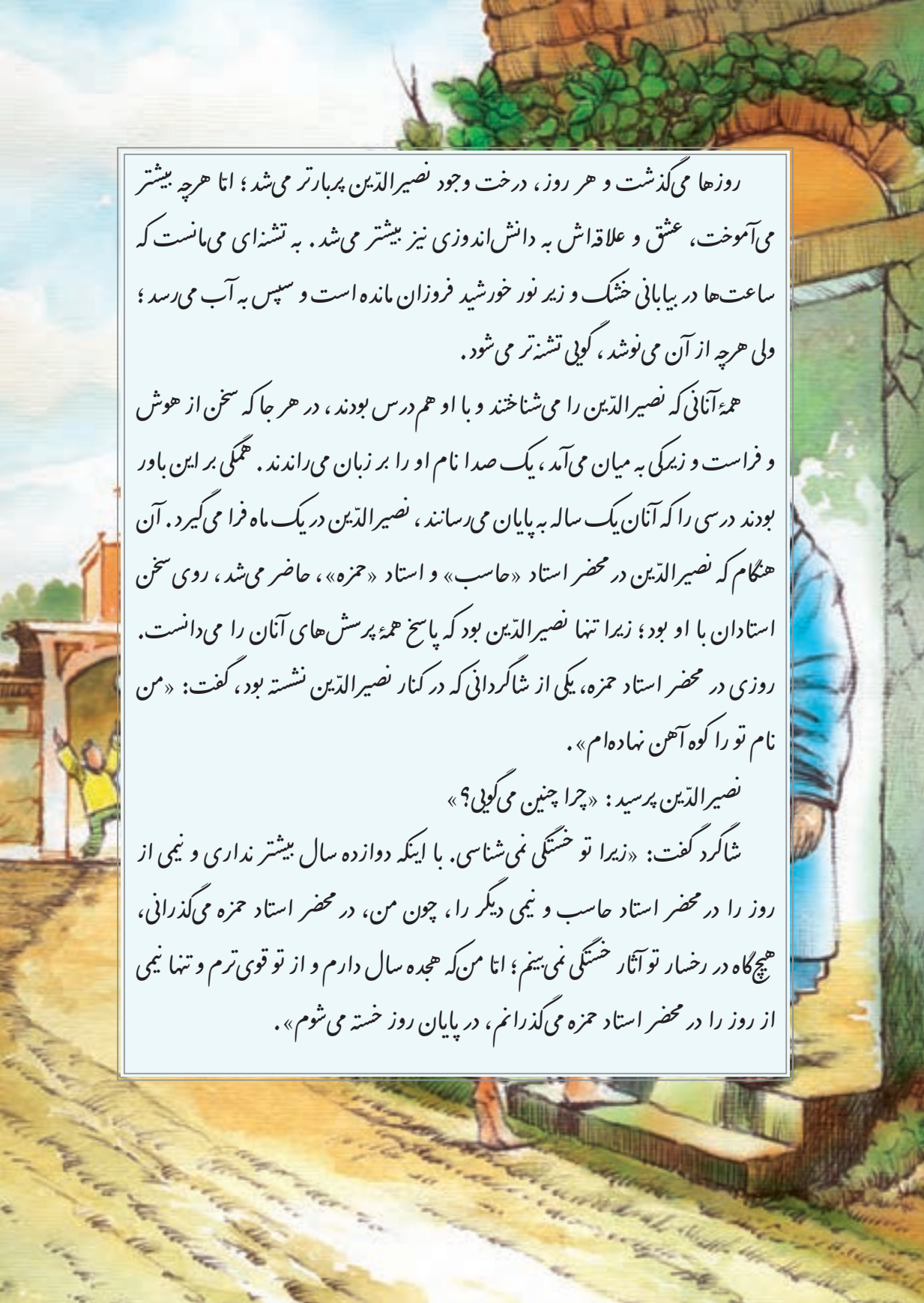
بوستان، سعدی

کوچه‌ها و میدان‌های خاکی شهر توس، هر روز جایگاه کودکانی بود که گرد هم می‌آمدند و چند ساعتی به بازی و شادی و خنده‌های کودکانه سپری می‌کردند.

در این میان، نصیرالدین، هر روز لوح و کتاب در زیر بغل می‌نهاد. آرام از کوچه‌های گذشته و خود را به محضر درس استاد می‌رساند. بازی او، مطالعه و تحقیق، فریادهای کودکانه‌اش، بحث و مناظره با دیگر شاگردان و شادابی‌اش هنگامی بود که مسئله‌ای را حل می‌کرد و پاسخ دلخواهش را می‌یافت. پیوسته درباره‌ی جهان و آنچه در اطرافش می‌گذشت، تفکر می‌کرد. در مغز کوچک او، پرسش‌های شگفت و بزرگ نهفته بود. چهار دیواری محضر استاد «حاسب»، جایگاهی بود که طنین پرسش‌های او هر روز در آن می‌پیچید و به گوش استاد و شاگردانش می‌رسید و همه را شگفت‌زده می‌کرد. هیچ چیز مانند درس و بحث به روح ناآرام او آرامش نمی‌داد.

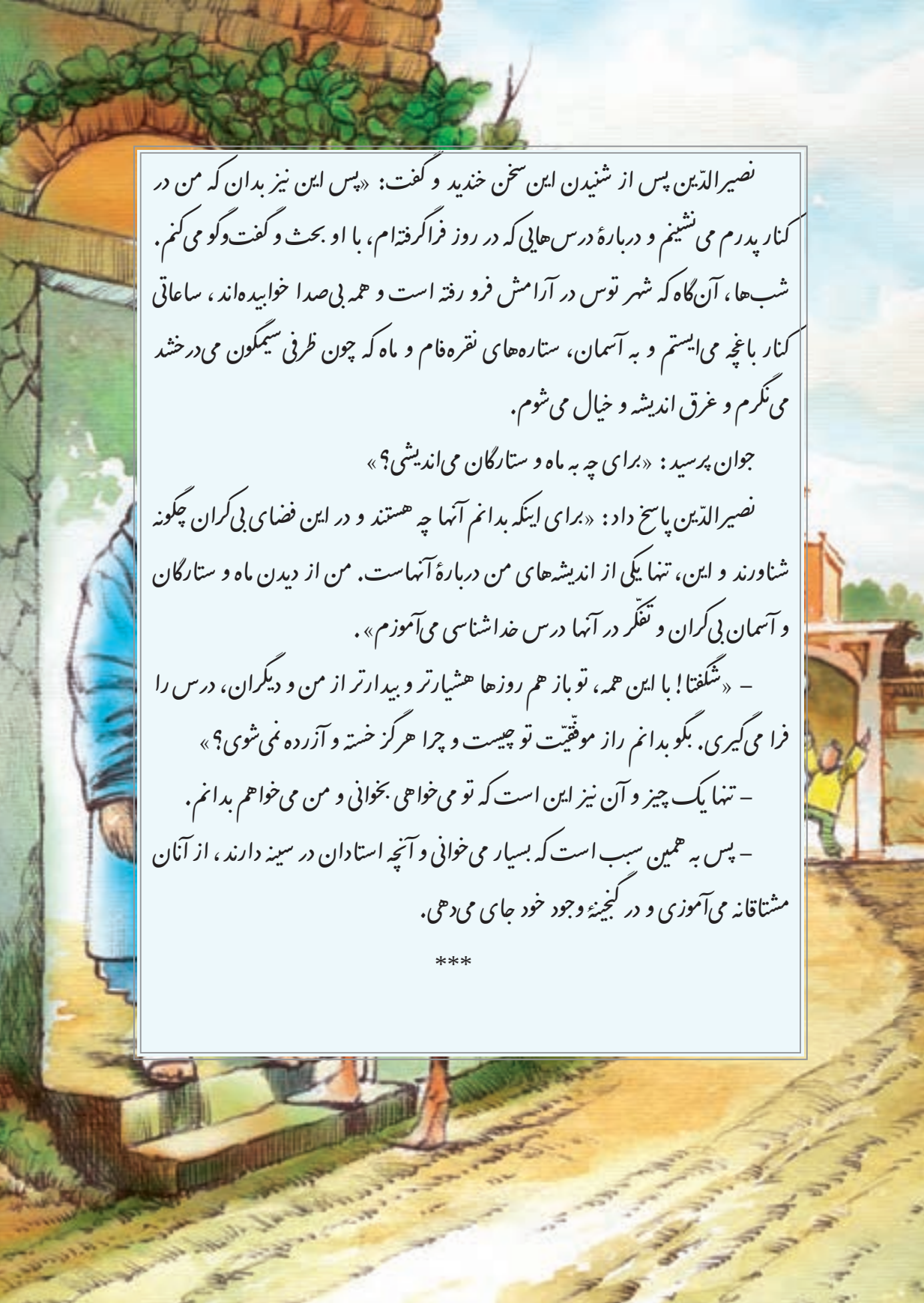

روزها می‌گذشت و هر روز، درخت وجود نصیرالدین پربارتر می‌شد؛ انا هرچه بیشتر می‌آموخت، عشق و علاقه‌اش به دانش‌اندوزی نیز بیشتر می‌شد. به تشنه‌ای می‌مانست که ساعت‌ها در بیابانی خشک و زیر نور خورشید فروزان مانده است و سپس به آب می‌رسد؛ ولی هرچه از آن می‌نوشد، کوبی تشنه‌تر می‌شود.

همه آنانی که نصیرالدین را می‌شناختند و با او هم درس بودند، در هر جا که سخن از هوش و فراست و زیرکی به میان می‌آمد، یک صدا نام او را بر زبان می‌راندند. هگلی بر این باور بودند درسی را که آنان یک ساله به پایان می‌رسانند، نصیرالدین در یک ماه فرا می‌گیرد. آن هنگام که نصیرالدین در محضر استاد «حاسب» و استاد «حمزه»، حاضر می‌شد، روی سخن استادان با او بود؛ زیرا تنها نصیرالدین بود که پاسخ همه پرسش‌های آنان را می‌دانست. روزی در محضر استاد حمزه، یکی از شاگردانی که در کنار نصیرالدین نشسته بود، گفت: «من نام تو را کوه آهن نهاده‌ام».

نصیرالدین پرسید: «چرا چنین می‌گویی؟»

شاگرد گفت: «زیرا تو خستگی نمی‌شناسی. با اینکه دوازده سال بیشتر نداری و نمی‌توانی از روز را در محضر استاد حاسب و نمی‌دیگر را، چون من، در محضر استاد حمزه می‌گذرانی، هیچ‌گاه در رخسار تو آثار خستگی نمی‌بینم؛ انا من که هجده سال دارم و از تو قوی‌ترم و تنها نمی‌توانم از روز را در محضر استاد حمزه می‌گذرانم، در پایان روز خسته می‌شوم».

نصیرالدین پس از شنیدن این سخن خندید و گفت: «پس این نیز بدان که من در کنار پدرم می‌نشستم و دربارهٔ درس‌هایی که در روز فراگرفته‌ام، با او بحث و گفت‌وگو می‌کنم. شب‌ها، آن‌گاه که شهر توس در آرامش فرو رفته است و همه بی‌صدا خوابیده‌اند، ساعاتی کنار باغچه می‌ایستم و به آسمان، ستاره‌های نقره‌فام و ماه که چون ظریفی سیمکون می‌درخشد می‌نگرم و غرق اندیشه و خیال می‌شوم.

جوان پرسید: «برای چه به ماه و ستارگان می‌اندیشی؟»

نصیرالدین پاسخ داد: «برای اینکه بدانم آنها چه هستند و در این فضای بی‌کران چگونه شناورند و این، تنها یکی از اندیشه‌های من دربارهٔ آنهاست. من از دیدن ماه و ستارگان و آسمان بی‌کران و تفکر در آنها درس‌های زیادی می‌آموزم.»

- «شگفتا! با این همه، تو باز هم روزها هشیارتر و بیدارتر از من و دیگران، درس را فرا می‌گیری. بگو بدانم راز موفقیت تو چیست و چرا هرگز خسته و آزرده نمی‌شوی؟»

- تنها یک چیز و آن نیز این است که تو می‌خواهی بخوانی و من می‌خواهم بدانم.

- پس به همین سبب است که بسیار می‌خوانی و آنچه استادان در سینه دارند، از آنان مشتاقانه می‌آموزی و در گنجینهٔ وجود خود جای می‌دهی.

آخرین پرسش

پیرمردی که سال‌های عمرش به هفتاد و هفت رسیده بود، در بستر بیماری، واپسین لحظات زندگی را می‌گذرانید. در تن رنجورش رمقی باقی نمانده بود و کم‌کم شمع وجودش به خاموشی می‌گرایید. بستگانش با چشمانی اشکبار نگران حال وی بودند. آن‌گاه که نفس او به شماره افتاده بود، دوستی فقیه و دانشمند بر بالین وی حاضر آمد و با اندوهی بسیار، دست نوازش بر سر و رویش کشید.

مرد بیمار با کلماتی مقطع از دوست دانشمندش تمنا کرد که یکی از مسائل علمی را که زمانی با وی در میان گذاشته بود باز گوید. فقیه گفت: ای دوست گرامی، اکنون چه جای این پرسش است؟ بیمار با تعرض پاسخ داد: «ای مرد، کدام یک از این دو امر بهتر است: اینکه مسئله بدانم و بمیرم یا نادانسته و جاهل درگذرم؟»

مرد فقیه مسئله را باز گفت و سپس از جای برخاست و دوست بیمار را ترک کرد؛ هنوز چند قدمی دور نشده بود که شیون از خانه بیمار برخاست؛ بیمار پاسخ خویش را یافت و آرام و خندان دیده از جهان فرو بست. او دانشمند بلند آوازه ایرانی، ابوریحان بیرونی در قرن پنجم هجری است. این شیوه علم‌جویی و یادگیری، همان سفارش پیامبر بزرگوار اسلام (ص) است که فرمود: «أَطْلُبُ الْعِلْمَ مِنَ الْمَهْدِ إِلَى الْمُنْتَهَى» (زگواره تا کور دانش بجوی).

- ۱ چرا هم کلاسی خواجه نصیر به او لقب «کوه آهن» داد؟
- ۲ ویژگی‌های اخلاقی ابوریحان و خواجه نصیر را مقایسه کنید.
- ۳ به نظر شما راز موفقیت، در زندگی امروز، چیست؟
- ۴ ؟

گروه فعلی (۲) فعل گذشته (ماضی)

به جمله‌های زیر، توجه کنید:

- نصیرالدین گفت.
- من نام تو را کوه آهن نهاده‌ام.
- بیمار پاسخ خویش را یافت.
- همه بی صدا خوابیده‌اند.

در این جمله‌ها، کلمات «گفت، یافت، نهاده‌ام و خوابیده‌اند» فعل هستند. زمان انجام این فعل‌ها مربوط به گذشته است. به فعل‌هایی که در زمان گذشته انجام شده‌اند، فعل «**گذشته یا ماضی**» گفته می‌شود. فعل ماضی اقسامی دارد:

۱	ماضی ساده (مطلق)	۴	ماضی جاری
۲	ماضی نقلی	۵	ماضی بعید
۳	ماضی استمراری	۶	ماضی التزامی

در این درس با دو نوع نخست آشنا می‌شویم.

فعل ماضی ساده (مطلق):

به جمله‌های زیر، توجه کنید:

- نصیرالدین خندید و گفت...
- تندیس خواجه نصیر را در خیابان دیدم.

ساخت فعل ماضی ساده ← بن ماضی + شناسه	
بن ماضی	شناسه
شنید	م، ی، ۰ / یم، ید، ند
.....	

فعل ماضی ساده (مطلق) آن است که در گذشته انجام شده است و از بن ماضی و شناسه فعل ساخته می‌شود.

◀ فعل ماضی نقلی:

به جمله‌های زیر، توجه کنید:

■ دوستانم در مدرسه مانده‌اند. ■ پرنده‌ها از سر شاخه‌ها، پریده‌اند.

فعل‌های «مانده‌اند و پریده‌اند» ماضی نقلی‌اند. به فعلی که در گذشته انجام گرفته و اثر آن تاکنون باقی است، «**ماضی نقلی**» می‌گویند. فعل ماضی نقلی این گونه ساخته می‌شود:

فعل ماضی نقلی	
بن ماضی + ه + (ام، ای، است، ایم، اید، اند)	
مفرد	جمع
ساخت + ه + ام	ساخت + ه + ایم
ساخت + ه + ای	ساخت + ه + اید
ساخت + ه + است	ساخت + ه + اند

۱ خود را به جای خواجه نصیرالدین توسی بگذارید و از زبان او علت‌های موفقیتش را بیان کنید.

۲ داستان ابوریحان بیرونی را به صورت نمایش در کلاس اجرا کنید.

۱ نوع رابطه معنایی (ترادف، تضاد) کلمه‌های زیر را مشخص کنید.

.....	فراست، زیرکی		جاهل، دانا
.....	بلند آوازه، گمنام		فروزان، بی فروغ
.....	بحث، گفت و گو		نقره فام، سیمگون

۲ مانند نمونه، جدول زیر را کامل کنید.

بن	شخص	شمار	نوع	زمان	فعل
شنید	اول شخص	مفرد	ساده	گذشته	شنیدم
					می‌خندیدیم
					گفته‌اند
					بپرسید
					دارد می‌نویسد

۳ جمله زیر با کدام قسمت درس، ارتباط معنایی بیشتری دارد؟ دلیل آن را بنویسید.

«انسان بلندهمت تا پایه‌ای بلند به دست نیاورد، از پای طلب ننشیند». (کلیله و دمنه)

۴ آرایه‌های هر عبارت را مشخص کنید.

الف) هر روز درخت وجود نصیر الدین، پر بارتر می‌شد.

ب) همه یک صدا نام او را بر زبان می‌راندند.

آرشی دیگر

جنگ، جنگی نابرابر بود
 جنگ، جنگی فوق‌باور بود
 کیسه‌های خاکی و خونی
 خط‌مرزی را جدای کرد
 دشمن بد عهد بی‌انصاف
 با هجوم بی‌امان خود
 مرزها را جای‌جای کرد
 از میان آتش و باروت
 می‌وزید از هر طرف، هر جا
 تیرهای وحشی و سرکش
 موشک و خمپاره و ترکش
 آن طرف، نصف جهان با تانک‌های آتشین در راه

این درس لحن‌های متنوعی دارد؛ اما لحن چیره بر فضای این شعر که به بیان قهرمانی‌های یک نوجوان می‌پردازد، لحن حماسی-روایی است. این لحن ترکیبی، کوبنده و استوار است و شعر باید به گونه‌ای خوانده شود که روح دلاوری‌ها و شجاعت شخصیت‌های آن به شنونده، انتقال یابد.

بخش‌هایی از این درس را می‌توان با لحن‌های دیگری مانند لحن توصیفی، لحن روایی و همچنین لحن گزارشی خواند. به منظور تأثیرگذاری بیشتر لحن حماسی و تجسم بهتر صحنه‌ها، می‌توان از حرکات دست و حالت‌های چهره نیز بهره گرفت.

این طرف، ایرانیان تنها
این طرف تنها سلاح جنگ، ایمان بود
خانه‌های خاک و خون خورده
مهد شیران و دلیران بود
شهر خونین، شهر خرمشهر
در غروب آفتاب خویش
چشم در چشم افتق می‌دوخت
در دهان تانک‌ها می‌سوخت
در چنان حالی هراس انگیز
شهر از آن سوی سنگرها
شیر مردان را صدا می‌زد:
آی! ای مردان نام‌آور
ای همیشه نامتان پیروز
بی‌کمان امروز
فصلی از تکرار تاریخ است
گر بماند دشمن، از هر سو
خانه‌ها مان‌تنگ خواهد شد

نامان در دفتر تاریخ
کوچک و کم رنگ خواهد شد

خون میان سکر آزادگان جوشید
مثل یک موج خروشان شد
کودکی از دامن این موج بیرون جست
از کمند آرزوها رست
چشم او در چشم دشمن بود
دست او در دست نارنجک

جنگ، جنگی نابرابر بود
جنگ، جنگی فوق باور بود
کودک تنها، به روی خاکریز آمد
صد هزاران چشم، قاب عکس کودک شد
خط دشمن، کیچ و سرگردان
چشم ها از این و آن پرسان:
« کیست این کودک؟ »

او چه می خواهد از این میدان؟!
صحۀ جانبازی است اینجا؟!
یا زمین بازی است اینجا؟!
دشمنان کور دل، انا
در دلش خورشید ایمان را نمی دیدند
تیغ آتش خیز «دستان» را نمی دیدند
در نگاهش خشم و آتش را نمی دیدند
بر کمانش، تیر «آرش» را نمی دیدند
در رکش، خون «سیاوش» را نمی دیدند
کودک ما بغض خود را خورد
چشم در چشمان دشمن کرد
با صدایی صاف و روشن گفت:

«آی، ای دشمن!
من حسین کوچک ایران زمینم
یک تنه با تانک هاتان در کمینم
مثل کوهی آهنینم».

ناگهان تکبیر، پروا کرد
در میان آتش و باروت، غوغا کرد
کودکی از جنس نارنجک
در دهان تانک ها افتاد...
بخطای دیگر
از تمام تانک ها، تنها
تلی از خاکستر خاموش
ماند روی دست های دشت
آسمان از شوق، دف می زد
شط خر مشهر، کف می زد
شهر، یکباره به هوش آمد
چشم اشک آلوده را وا کرد
بر فراز گنبدی زیبا
پرچم خود را تماشا کرد.

کودکی از جنس نارنجک، محمد دهریزی، با کاهش و اندکی تغییر

خودارزیابی

- ۱ کدام قسمت از درس، اشاره به شهید «حسین فهمیده» دارد؟
- ۲ دربارهٔ این مصراع شعر «آن طرف نصف جهان، با تانک‌های آتشین در راه» توضیح دهید.
- ۳ چه شباهتهایی بین این درس و درس هفتم (هم‌زیستی با مام میهن) وجود دارد؟ توضیح دهید.
- ۴؟

نکتهٔ ادبی

به مصراع‌های زیر، توجه کنید:

■ برکمانش تیر **آرش** را نمی‌دیدند.

■ در رگش خون **سیاوش** را نمی‌دیدند.

این شعر ما را به یاد داستان‌های **آرش کمانگیر** و **سیاوش** می‌اندازد. گاهی شاعر یا نویسنده برای زیباتر ساختن سخن و تأثیرگذاری بیشتر آن، از آیات، روایات، احادیث، داستان‌ها و رویدادهای مهم تاریخی و... استفاده می‌کند. به این شیوه بهره‌گیری از کلام، «**تلمیح**» می‌گویند. تلمیح به معنی «با گوشه چشم اشاره کردن» است.

به نمونه‌های دیگر از تلمیح، توجه کنید.

کلبهٔ احزان شود روزی گلستان، غم مخور

■ یوسف گم‌گشته باز آید به کنعان، غم مخور

حافظ

چون خلیل از شعله، گل چیدن خوش است

■ عشق با دشوار ورزیدن خوش است

اقبال لاهوری

- ۱ درباره شباهت‌های آرش کمان‌گیر و حسین فهمیده گفت و گو کنید.
- ۲ به کمک اعضای گروه، متن درس را به صورت نقالی، در کلاس اجرا کنید.

- ۱ در مصراع‌های زیر، واژه‌های نادرست املائی را بیابید و شکل صحیح آنها را بنویسید.

الف) ناگهان تکبیر پر واگرد / در میان آتش و باروت، غوقا کرد.

ب) این طرف تنها صلاح جنگ، ایمان بود/ خانه‌های خاک و خون خورده/ مهد شیران و دلیران بود.

پ) دشمن بد عهد بی انصاف/ با هجوم بی‌امان خود/ مرزها را جا به جا می‌کرد.
- ۲ هر یک از بیت‌های زیر به کدام داستان اشاره دارد؟ چکیده آنها را در دو بند بنویسید. (دو مورد انتخاب شود).

الف) چون سگ اصحاب کهف، آن خرس زار / شد ملازم در پی آن بُردبار

ب) بزد تیر بر چشم اسفندیار / سیه شد جهان پیش آن نامدار
- ۳ درک و دریافت خود را از سروده زیر، در دو بند بنویسید.

«آسمان از شوق، دف می‌زد / شطّ خرّمشهر، کف می‌زد / شهر یکباره به هوش آمد / چشم اشک آلوده را واگرد/ بر فراز گنبدی زیبا / پرچم خود را تماشا کرد».

حکایت نیک رایان

اسکندر، یکی از کاردانان را از عملی شریف، عزل کرد و عملی خسیس به وی داد. روزی آن مرد بر اسکندر درآمد؛ اسکندر گفت: چگونه می‌بینی عمل خویش را؟ گفت: زندگانی‌ات دراز باد! نه مرد به عمل، بزرگ و شریف گردد، بلکه عمل، به مرد، بزرگ و شریف گردد. پس در هر عمل که هست، نیکو سیرتی می‌باید و داد.

بهارستان، جامی

زنِ پارسا

۱۱

درس یازدهم

رابعة عَدَوِيَّة از زنان عارف، پرهیزگار و بزرگ قرن دوم هجری است که در عبادت و نیکوکاری مشهور است. از او سخنان شیرین و آموزنده‌ای به جای مانده است. گوشه‌ای از زندگی او را از زبان عطار نیشابوری در «تذکرة الاولیا» می‌خوانیم:

نقل است آن شب که رابعه در وجود آمد، در خانه پدرش چندان جامه نبود که او را در آن بپيچند و چراغ نبود. پدر او را سه دختر بود. رابعه چهارم بود. از آن، رابعه گویند؛ پس عیال با او گفت: «به فلان همسایه رو و چراغی روغن بخواه». پدر رابعه عهد کرده بود که از مخلوق هیچ نخواهد. برخاست و به در خانه آن همسایه رفت و باز آمد و گفت: «خفته‌اند». پس دلتنگ بخفت و پیغمبر [را] - علیه الصلاة والسلام - به خواب دید. گفت: «غمگین مباش، که این دختر، سیده‌ای است که هفتاد هزار [از] امت من در شفاعت او خواهند بود».

چون رابعه بزرگ شد، پدر و مادرش بمردند و در بصره قطعی عظیم پیدا شد و خواهران متفرق شدند و رابعه به دست ظالمی افتاد. او را به چند درم بفروخت. آن خواجه او را به رنج و مشقت، کار می‌فرمود. روزی، بیفتاد و دستش بشکست. روی بر

خاک نهاد و گفت: «الهی! غریبم و بی مادر و پدر و اسیرم و دست شکسته. مرا از این همه هیچ غم نیست، الا رضای تو می باید تا بدانم که راضی هستی یا نه؟» آوازی شنید که «غم مخور، فردا جاهیت خواهد بود؛ چنان که مقربان آسمان به تو نازند». پس رابعه به خانه رفت و دایم روزه داشتی و همه شب نماز کردی و تا روز برپای بودی. شبی خواب از خواب درآمد. آوازی شنید. نگاه کرد، رابعه را دید در سجده، که می گفت: «الهی! تو می دانی که هوای دل من در موافقت فرمان توست و روشنایی چشم من در خدمت درگاه تو. اگر کار به دست من استی، یک ساعت از خدمت نیا سود می. انا تو مرا زیر دست مخلوق کرده ای. به خدمت تو، از آن دیر می آیم».

شبی دزدی درآمد و چادرش برداشت. خواست تا ببرد، راه ندید. چادر بر جای نهاد. بعد از آن، راه باز یافت. دگر بار چادر برداشت و راه باز ندید، هچنین تا هفت نوبت. از گوشه صومعه آواز درآمد که: ای مرد! خود را رنج مدار که او چند سال است تا به ما دل سپرده است. ابلیس زهره ندارد که گرد او گردد. دزد را کی زهره آن بود که گرد چادر او گردد؟ تو خود را مرنجان ای طزار! که اگر یک دوست خفته است، دوست دیگر بیدار است.

تذکرة الاولیا، عطار نیشابوری

- ۱ چرا پدر رابعه، شب تولد او دلتنگ خوابید؟
- ۲ چه عنوان‌های دیگری می‌توان برای این درس انتخاب کرد؟
- ۳ مهم‌ترین ویژگی‌های اخلاقی رابعه چه بود؟
- ۴

◀ گروه فعلی (۳)

◀ فعل ماضی استمراری:

به جمله‌های زیر، توجه کنید.

■ روزها می‌گذشت و او هرچه بیشتر می‌آموخت، علاقه‌اش به دانش‌اندوزی بیشتر می‌شد.

■ پدرم بیشتر به مسافرت می‌رفت و هدیه‌های فراوانی می‌آورد.

به فعلی که در گذشته به تکرار و استمرار انجام می‌شده‌است، ماضی «استمراری» گویند. این فعل با افزودن پیشوند «می» به اول فعل ماضی ساده (مطلق) ساخته می‌شود.

فعل ماضی استمراری	
می + بن ماضی + شناسه	
مفرد	جمع
می + رفت + م	می + رفت + یم
می + رفت + ی	می + رفت + ید
می + رفت + ۰	می + رفت + ند

◀ ماضی مستمر (جاری):

به جمله‌های زیر، توجّه کنید:

- داشتَم می‌رفتم که حسن آمد.
- داشت باران می‌بارید که بازی شروع شد.

در جمله‌های بالا «داشتَم می‌رفتم» و «داشت می‌بارید» فعل ماضی مستمر هستند. فعلی که به جریان انجام عملی در گذشته به همراه کاری دیگر دلالت دارد، فعل «**ماضی مستمر**» نامیده می‌شود. هرگاه فعل‌های کمکی «داشتَم، داشتی، داشت، داشتیم، داشتید، داشتند» را به اوّل ماضی استمراری بیفزاییم، فعل ماضی مستمر، به دست می‌آید.

فعل ماضی مستمر		
ماضی ساده از مصدر داشتن + ماضی استمراری فعل مورد نظر = ماضی مستمر		
مفرد		جمع
داشتَم می‌نوشتَم		داشتیم می‌نوشتیم
داشتی می‌نوشتی		داشتید می‌نوشتید
داشت می‌نوشت		داشتند می‌نوشتند

۱ درباره نمونه‌هایی از فداکاری زنان ایرانی در انقلاب اسلامی و دفاع مقدّس، گفت و گو کنید.

۲ درباره یکی از زنان بزرگ شاهنامه فردوسی، تحقیق کنید.

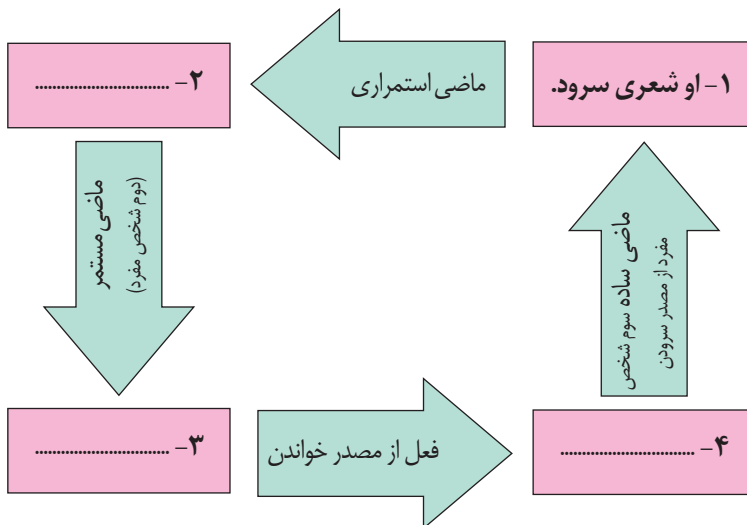
۱ هر یک از واژگان زیر با کدام نشانه جمع به کار نمی‌روند؟

نشانه جمع واژه	ها	ات	ان
مخلوق			
طرار			
ظالم			
نظر			
غریب			

۲ با توجه به متن درس، واژه «دوست» در جمله زیر، به چه اشاره دارد؟

«اگر یک دوست خفته است، دوست دیگر بیدار است.»

۳ جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید.

روان خوانی

دروازه‌ای به آسمان

با خود می‌گفتم: از دوازدهم مهر ماه ۱۳۵۹ چه به یاد داری؟ هیچ! آنجا که تو به آن پای می‌نهادی خرّمشهر نبود، خونین شهر نیز نبود... این شهر، دروازه‌ای در زمین داشت و دروازه‌ای دیگر در آسمان و تو در جست‌وجوی دروازه‌ آسمانی شهر بودی که به کربلا باز می‌شد و جز مردان مرد را به آن راه نمی‌دادند.

با خود می‌گفتم: جنگ، برپا شده بود تا «محمد جهان آرا» به آن قافله‌ای ملحق شود که به سوی عاشورا می‌رفت.

یک روز، شهر در دست دشمن افتاد و روزی دیگر آزاد شد. پندار ما این است که ما مانده‌ایم و شهدا رفته‌اند؛ اما حقیقت آن است که زمان، ما را با خود برده است و شهدا مانده‌اند.

سال‌ها از آن روزها می‌گذرد و آن جوان بسیجی، دیگر جوان نیست. جوانی او نیز در شهر آسمانی خرّمشهر مانده است.

اما آنان که یاد آن مقاومت عظیم را در دل محفوظ داشته‌اند، پیر شده‌اند و پیرتر.

کودکان می‌انگارند که فرصتی پایان‌ناپذیر برای زیستن دارند؛ اما چنین نیست و بر همین شیوه، ده‌ها هزار سال است که از عمر عالم گذشته است. فرصت زیستن چه در صلح و چه در جنگ، کوتاه است؛ به کوتاهی آنچه اکنون از گذشته‌های خویش به یاد می‌آوریم. یک روز آتش جنگ، ناگاه جسم شهر را در خود گرفت. آن روزها گذشت؛ اما این آتش که جنگ بر جسم ما افکنده، هرگز با مرگ، خاموشی نمی‌گیرد. آن نوجوانان رشید و دلاوران شهید چهارده- پانزده ساله اکنون به سرچشمهٔ جاودانگی رسیده‌اند. آنان خوب دریافتند که برای جاودان ماندن چه باید کرد. سخن عشق، پیر و جوان نمی‌شناسد. آیا نوجوانان و چهارده- پانزده ساله‌های امروز می‌دانند که در زیر سقف مدرسه‌های خرمشهر در آن روزهای آتش و جنگ چه گذشته است؟

رودخانهٔ خرمشهر آن روزها هم بی‌وقفه گذشته است و امروز نیز از گذشتن، باز نایستاده است. یک روز ناگهان از آسمان آتش بارید و حیات معمول شهر متوقف شد. کشتی‌ها به گل نشستند؛ اتومبیل‌ها گریختند و شهر خالی شد. رودخانه ماند و نظاره کرد که چگونه حیات حقیقی مردان خدا، ققنوس‌وار از میان خاکستر نخل‌های نیم سوخته، خانه‌های ویران، اتومبیل‌های آتش‌گرفته و کشتی‌های به گل نشسته سر برآورد. عجب از این عقل باژگونه که ما را در جست‌وجوی شهدا به قبرستان می‌کشاند!

شور زندگی یکبار دیگر مردان را به خرمشهر کشانده است. شاید آنان درنیابند؛ اما شهر در پناه شهداست. خرمشهر شقایقی خون‌رنگ است که داغ جنگ بر سینه دارد...

مسجد جامع خرمشهر، قلب شهر بود که می‌تپید و تا بود، مظهر ماندن و استقامت بود. مسجد جامع خرمشهر، مادری بود که فرزندان خویش را زیر بال و پر گرفته بود و در بی‌پناهی، پناه داده بود. آنگاه که خرمشهر به اشغال متجاوزان درآمد و مدافعان ناگزیر شدند که به آن سوی شطّ خرمشهر کوچ کنند، باز هم مسجد جامع، مظهر همهٔ آن آرزویی بود که جز در باز پس‌گیری شهر برآورده نمی‌شد. مسجد جامع، همهٔ خرمشهر بود. قامت استوار ایمان ایران شهر بود.

شب آخر، شهید «جهان‌آرا» یک حرکت امام حسینی انجام داد؛ زمانی که مقررها را در خرمشهر زدند و بچه‌ها در خرمشهر مقرّی نداشتند و به آن طرف شهر رفتند، او همهٔ بچه‌ها را جمع کرد و گفت که اینجا کربلاست و ما هم با یزیدی‌ها می‌جنگیم. ما هم اصحاب امام حسینیم.

تا این را گفت، برای همه، صحنه کربلا تداعی شد. گفت: «من نمی‌توانم به شما فرمان بدهم. هر کس می‌تواند، بایستد و هر کس نمی‌تواند، برود؛ اما ما می‌ایستیم تا موقعی که یا ما دشمن را از بین ببریم یا دشمن ما را به شهادت برساند. منتهی هر کس می‌خواهد، از همین الآن برود...».

بچه‌ها همه بلند شدند و او را بغل کردند و بوسیدند و با او ماندند.

کربلا قرارگاه عشاق است و شهید سید محمدعلی جهان‌آرا چنین کرد تا جز شایستگان، کسی در کربلای خرمشهر استقرار نیابد. شایستگان آناند که قلبشان را عشق تا آنجا انباشته است که ترس از مرگ، جایی برای ماندن ندارد. شایستگان جاودانند. جنگ برپا شد تا مردترین مردان در حسرت قافله کربلای عشق نمانند. در پس این ویرانی‌ها معارجی به سال ۶۱ هجری قمری وجود داشت و بر فراز آن، امام عشق، حسین بن علی (ع)، آغوش برگشوده بود. رزم‌آوران از این منظر آسمانی به جنگ می‌نگریستند که: «در هر وجب از این خاک، شهیدی به معراج رفته است؛ با وضو وارد شوید». این جمله را یک جوان بسیجی، مردی از سلاله جوانمردان بر تابلوی دروازه خرمشهر نگاشته بود و خود نیز در سال ۱۳۶۷ به شهادت رسید.

شهید سیدمرتضی آوینی

۱ چرا خرمشهر نماد هشت سال، مقاومت معرفی شده است؟

۲ دریافت شما از جمله زیر، چیست؟

«حیات حقیقی مردان خدا، ققنوس‌وار از میان خاکستر نخل‌های نیم سوخته، سر برآورد».

پارسا

اسلام و انقلاب اسلامی

زودبان، عقل و حق انسان است

علم و دن، بام کشتن جان است

حد بقیه، سنایی

پیام آور رحمت

اسلام، دینی جهانی است و پیام آور آن، حضرت محمد (ص)، رحمت و سعادت برای جهانیان است. سخنان سرشار از حکمت پیامبر بزرگوار اسلام، مرز مکانی و رنگ روزگار ویژه‌ای ندارد. طنین دلنشین کلام ایشان، فراتر از جغرافیای فرهنگی تاریخ بشری است و جان‌های پاک، پیوسته مشتاق شنیدن آن هستند.

پیام پیامبر (ص)، گنجینه و آبشخوری است که انسانیت، همواره برای تازگی و شکوفایی و شکوهمندی خود بدان، نیازمند است.

در این درس، بخشی از سفارش پیغامبر اعظم (ص) به «ابوذر» را می‌خوانیم:

ای ابوذر، خداوند متعال به سیمای ظاهر و دارایی‌ها و گفته‌هایتان نمی‌نگرد؛ بلکه به دل‌ها و کردارتان می‌نگرد.

ای ابوذر، پنج چیز را پیش از پنج چیز، غنیمت شمار:

جوانیات را پیش از فرا رسیدن پیری، تندرستی‌ات را پیش از بیماری،

بی‌نیازی‌ات را پیش از نیازمندی، آسایش را پیش از گرفتاری و زندگی‌ات را پیش از مرگ.

ای ابوزر، اگر دربارهٔ چیزی که به آن علم نداری، از تو پرسیده شود، بگو نمی‌دانم تا از پیامدهای ناگوار آن در امان بمانی.

ای ابوزر، به اندازهٔ نیاز، سخن بگو. گشاده‌روی و خندان باش که خدای تعالی، گشاده‌روی و آسان‌گیر را دوست دارد.

ای ابوزر، هم‌نشین نیک بهتر از تنهایی است و تنهایی، بهتر از هم‌نشین بد است.

مثلِ مؤمنان، جمله چون یک تن است؛ چون یک اندام را رنجی رسد، همهٔ اندام‌ها آگاهی‌یابند و رنجور شوند.

ای ابوزر، مبادا با برادر مسلمان قهر کنی؛ زیرا کردار شایسته در هنگام قهر، به درگاه پروردگار پذیرفته نمی‌شود.

مؤمن برای رهایی از گناه و نافرمانی، بیش از گنجشک در قفس، تلاش می‌کند.

پیام پیامبر، مجموعهٔ نامه‌ها، خطبه‌ها، وصایا و سخنان حضرت محمد (ص)

خود ارزیابی

- ۱ منظور از جمله «خداوند به دل‌ها و کردارتان می‌نگرد» چیست ؟
- ۲ این درس را با درس پنجم (آداب زندگانی) مقایسه کنید و شباهت‌های آن را توضیح دهید.
- ۳ بیت زیر با کدام بخش درس، ارتباط دارد؟
- کمال است در نفس انسان، سُخن تو خود را به گفتار، ناقص مکن (بوستان، سعدی)
- ۴ ؟

نکته زبانی

گروه فعلی ۴

فعل ماضی بعید:

جمله‌های زیر را بخوانید و به ساخت فعل آنها دقت کنید.

■ احمد این داستان را قبلاً خوانده بود.

■ آنها با خانواده خود به مسافرت رفته بودند.

در این جمله‌ها، «خوانده بود و رفته بودند» فعل ماضی بعید هستند.

به فعلی که در گذشته دور انجام گرفته است، فعل «ماضی بعید» می‌گویند.

فعل ماضی بعید، این گونه ساخته می‌شود:

فعل ماضی بعید			
بن ماضی فعل مورد نظر	ه	فعل کمکی «بود»	شناسه
خواند	ه	بود	مَ ، ی ، دَ ، یم ، ید ، ند
خوانده بودم	خوانده بودیم		
خوانده بودی	خوانده بودید		
خوانده بود	خوانده بودند		

◀ فعل ماضی التزامی:

اکنون به جمله‌های زیر، توجه کنید:

- شاید احمد از مسافرت برگشته باشد.
- شاید آوای پرندۀ ای را در سکوت جنگل شنیده باشی.
- ای کاش بارش برف را در زیر نور خورشید دیده باشید.

در جمله‌های بالا «برگشته باشد، شنیده باشی و دیده باشید» فعل ماضی التزامی هستند. به فعلی که در زمان گذشته با تردید یا آرزو انجام شده باشد، فعل «ماضی التزامی» گفته می‌شود. فعل ماضی التزامی این گونه ساخته می‌شود:

فعل ماضی التزامی	
بن ماضی فعل مورد نظر + ه + فعل کمکی «باشی» + شناسه	
گفته باشیم	گفته باشم
گفته باشید	گفته باشی
گفته باشند	گفته باشند

گفت و گو

۱ از رفتارهای پسندیده‌ای که در این درس خوانده‌اید، کدام رفتارها در مدرسه، کاربرد بیشتری دارد؟

۲ هر گروه برای یکی از موضوع‌های رفتاری درس، داستان، خاطره یا حکایتی مناسب به کلاس عرضه کند.

واژه‌شناسی

پیشوند «بی» در بیشتر موارد، جدا از کلمه پس از خود نوشته می‌شود؛ مگر در املای واژه‌های: بیهوده، بیچاره و بینوا.

۱ مترادف واژه‌های زیر را در متن درس بیابید و بنویسید.

.....	←	خوشبختی
آواز	→	
.....	←	بهره بردن
بلند مرتبه	→	
.....	←	آرزومند
دانش	→	

۲ مانند نمونه، جدول زیر را کامل کنید.

مصدر	ماضی ساده	ماضی استمراری	ماضی مستمر	ماضی بعید	ماضی التزامی	ماضی نقلی
	اول شخص مفرد	دوم شخص مفرد	سوم شخص مفرد	اول شخص جمع	دوم شخص جمع	سوم شخص جمع
خواندن	خواندم	می خواندی	داشت می خواند	خوانده بودیم	خوانده باشید	خوانده اند
گفتن						
شنیدن						
دیدن						
گرفتن						
آوردن						

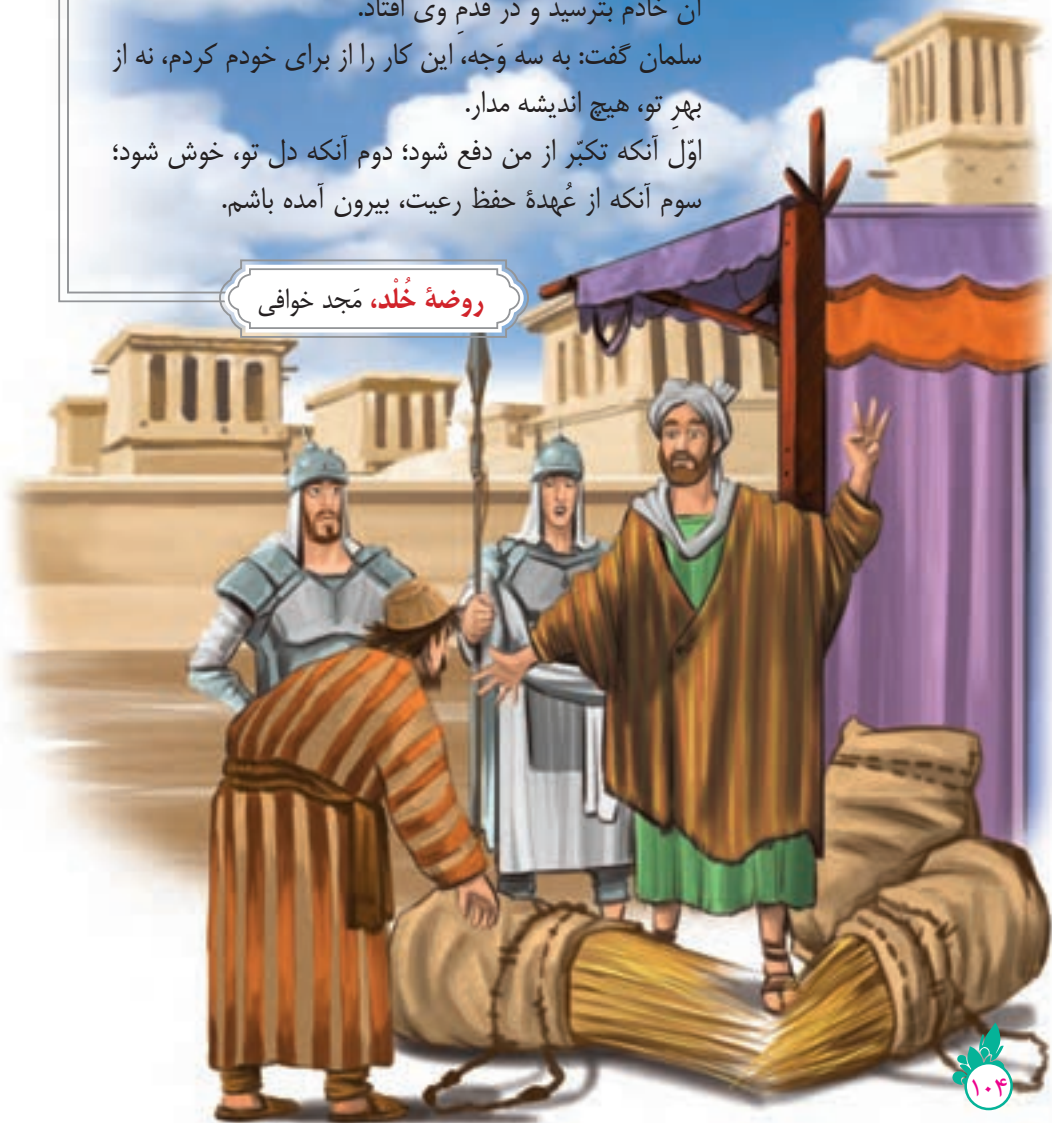
۳ با توجه به متن، گاهی اوقات تنهایی پسندیده است، در این باره، دو بند بنویسید .

سیرت سلمان

حکایت

سلمان فارسی بر لشکری امیر بود. در میان رُعایا چنان حقیر می نمود که وقتی خادمی به وی رسید، گفت: این توبره کاه، بردار و به لشکرگاه سلمان بر. چون به لشکرگاه رسید، مردم گفتند: امیر است. آن خادم بترسید و در قدم وی افتاد. سلمان گفت: به سه وجه، این کار را از برای خودم کردم، نه از بهر تو، هیچ اندیشه مدار. اول آنکه تکبر از من دفع شود؛ دوم آنکه دل تو، خوش شود؛ سوم آنکه از عهده حفظ رعیت، بیرون آمده باشم.

روضه خلد، مجد خوافی

آشنای غریبان

لحن عاطفی، لحن عاطفی با احساسات، عواطف و خواست‌های انسان پیوند دارد و در پهنه‌های گوناگون نظم و نثر، خود را آشکار می‌سازد. این لحن، کاربرد گسترده‌ای در شعر دارد. خوانش متن با این لحن، با کشش آوایی و نرمی آهنگ کلام و تکیه و درنگ‌های مناسب همراه است و با عواطف و احساسات لطیف بازگو می‌شود.

موج‌های پریشان تو را می‌شناسند
ریگ‌های بیابان تو را می‌شناسند
زین سبب برگ و باران، تو را می‌شناسند
هم تمام شحیدان تو را می‌شناسند
چون تمام غریبان تو را می‌شناسند
کوچه‌های خراسان تو را می‌شناسند

چشمه‌های خروشان تو را می‌شناسند
پرسش‌تنگی را تو آبی، جوابی
نام تو زخمت رویش است و طراوت
هم تو گل‌های این باغ را می‌شناسی
اینک ای خوب! فصل غریبی سرآمد
کاش من هم عبور تو را دیده بودم

قیصر امین‌پور

میلادِ گل

لحن شاد، در لحن شاد و شوق‌انگیز، شنونده به شادی و نشاط، فراخوانده می‌شود. پس آهنگ خوانش، باید به گونه‌ای باشد که شنونده، شادابی و خوش‌خبری و بشارت را احساس کند و با حس و حال خواننده و متن، همراه شود.

برخیز که عید می‌کشان آمد
برجان جهان، دوباره جان آمد
سلطان زمین و آسمان آمد
هشدار که منجی جهان آمد

میلادِ گل و بهار جان آمد
خاموش باش زیر این خرقة
گلزار زمیشت، لاله باران شد
آماده امر و نهی و فرمان باش

امام خمینی(ره)

۱ چرا شاعر می‌گوید: «فصل غریبی سرآمد؟»

۲ در شعر دوم، برای میلاد امام زمان (عج) چه توصیف‌هایی به کار رفته است؟

۳ رهبران جامعه اسلامی، چه نقشی در هدایت مردم دارند؟

۴

نکته ادبی

به نمونه‌های زیر، توجه کنید:

«شد چنان از تَفِ دل، کام سخنور، تشنه که ردیف سخنش آمده یک سر، تشنه»

(فدایی مازندرانی)

«میلاد گل و بهار جان آمد برخیز که عید می‌کشان آمد»

(امام خمینی (ره))

«چشمه‌های خروشان تو را می‌شناسند موج‌های پریشان تو را می‌شناسند»

(قیصر امین پور)

در سال‌های گذشته با «ردیف» آشنا شدیم و می‌دانیم کلمه یا کلمه‌هایی که پس از قافیه بیایند و تکرار شوند، **ردیف** نام دارند. ردیف، افزون بر اینکه آهنگ و موسیقی شعر را می‌افزاید؛ پیوندهای جدیدی با واژگان بیت‌ها پدید می‌آورد و ظرفیت معنایی شعر را افزایش می‌دهد. ردیف گاهی اسم، فعل، صفت و... است؛ گاهی نیز به شکل عبارت، می‌آید؛ مانند:

«احوال گل، ز خار **پرس و ز من می‌پرس** نالیدن از هزار **پرس و ز من می‌پرس**»

(فدایی مازندرانی)

«لاله دیدم، روی زیبایی **تو ام آمد به یاد** شعله دیدم، سرکشی‌های **تو ام آمد به یاد**»

(دهی معیری)

- ۱ درباره زندگی و فضایل امام رضا(ع) گفت و گو کنید.
- ۲ با مراجعه به دیوان «حافظ»، غزلی بیابید و درباره نوع ردیف آن بحث کنید.

- ۱ هم خانواده واژه‌های «ترخیص، غربت، معابر، ولادت، اعیاد، معیشت، تسلط و نجات» را از متن درس بیابید و بنویسید.
- ۲ در بیت‌های زیر، قافیه‌ها را مشخص کنید و نوع ردیف آنها را بنویسید.
 - هی بیا با من، بران این خرس را خرس را مگزین، مهل همجنس را
 - شد نفس آن دوسه هم سال او تنگ‌تر از حادثه حال او
- ۳ ارتباط معنایی بیت زیر را با درس پیدا کنید و بنویسید.
 - آب زنید راه را هین که نگار می‌رسد مژده دهید باغ را بوی بهار می‌رسد
- ۳ جدول زیر را کامل کنید.
 - ۱- دروازه آن در روان‌خوانی فصل پنجم آمده است.
 - ۲- یکی از پیشوندها
 - ۳- مشق میان تهی
 - ۴- نشانه مفعول
 - ۵- بخشی از نام فصل پنجم کتاب‌های فارسی
 - ۶- اگر برعکس بخوانید، کتابتان با آن آغاز می‌شود.

۷- مخالف آشنایی

۸- دوستان

۹- جهت

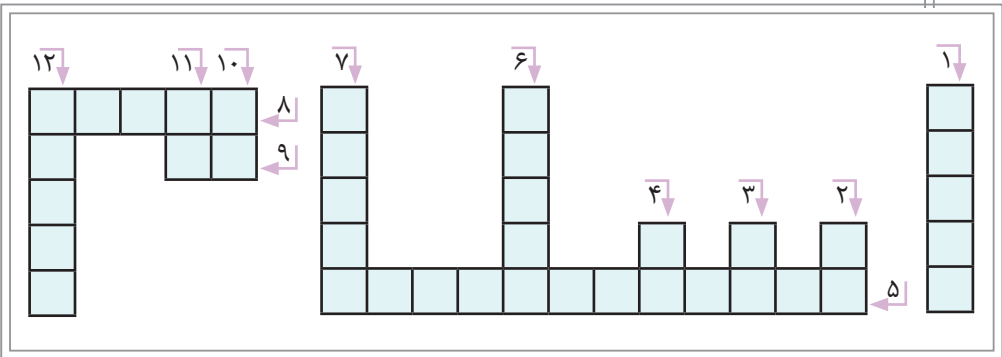
۱۰- نام یکی از سوره‌های قرآن که از آن به نام «قلب قرآن» یاد شده است.

۱۱- یکی از ضمائر

۱۲-گوش کن جانا که از جان دوست‌تر دارند

جوانان سعادتمند، پند پیر دانا را

(حافظ)

پیدای پنهان

۱۴

درس چهاردهم

جهان، جمله، فروغ روی حق دان حق اند روی ز پیدایی است، پنهان

(محمود شبستری)

مفضل، روزی در نزدیک مزار شریف پیامبر اکرم (ص) نشسته بود که دید شخصی با یکی از دوستانش به آتجا آمده است و در ضمن صحبت هایش وجود خدا و نبوت را رد می کند. مفضل به شدت به سخنان او اعتراض کرد و آن گمراه، جواب گفت که اگر از شاگردان جعفر بن محمد (ع) هستی، باید بدانی که او زیاده از این، سخنان ما را شنیده و

با متانت جواب گفته است؛ لذا تو هم شایسته با ما سخن بگو.

مفضل، اندوهناک، نزد امام صادق (ع) رفت و ماجرا را برای ایشان گفت. امام در پاسخ، حکمت‌های آفرینش را این‌گونه بیان فرمودند:

ابتدا می‌کنم ای مفضل، بیدار کردن خلقت انسان. پس، عبرت گیر از آن. تفکر کن ای مفضل، در همه اعضای بدن و تدبیر آنها که هر یک برای هدنی و حاجتی آفریده شده‌اند؛ دست‌ها برای کار کردن، پاها برای راه رفتن، چشم‌ها برای دیدن. همچنین اگر در جمیع اعضا تأمل کنی، می‌بینی هر یک برای کاری خلق شده‌اند.

مفضل گفت: ای مولای من! گروهی می‌گویند که اینها کار طبیعت است.

حضرت فرمود: پرس از ایشان که آیا این طبیعت که شما می‌گویید، علم و قدرت دارد بر این کارها یا نه؟ اگر گویند که علم و قدرت دارد، پس به خدا قائل شده‌اند و او را «طبیعت» نام کرده‌اند؛ زیرا معلوم است که طبیعت را شعور و اراده نیست؛ و اگر گویند که طبیعت را علم و اراده نیست، پس معلوم است که این کارها از طبیعت بی‌شعور، صادر نمی‌شود.

ای مفضل! چه کسی دل را در میان سینه قرار داده و پنهان کرده و پیراهنی که پرده دل است، بر روی آن پوشانیده و دنده‌ها را بر بالای آن حافظ گردانیده، با گوشت و پوستی که بر روی دنده‌ها قرار داده، برای آنگه از خارج، چیزی بر آن وارد نشود که موجب جراحت آن گردد؟ چه کسی شش را با ذرین دل قرار داده که پیوسته در حرکت است و باز نمی‌ایستد؟ برای آنگه حرارت در دل جمع نشود که آدمی را تلف کند.

ای مفضل! اکنون تأمل کن در قوه‌ها و فواید آنها که حق تعالی در وجود انسان قرار داده

است. اگر از این قوه‌ها حافظه را نمی‌داشت، چگونه بود حال او و چه خلل‌ها داخل می‌شد در امور و زندگانی و کارهای او! زیرا در خاطرش نمی‌ماند که از او چه در نزد مردم است و از مردم چه در نزد اوست؛ چه داده است و چه گرفته است و در خاطرش نبود آنچه را دیده و آنچه را شنیده و آنچه گفته و آنچه به او گفته‌اند و به یاد نداشت که چه کسی به او نیکی کرده و چه کسی به او بدی کرده است و چه چیز نفع دارد او را و چه چیز ضرر دارد.

و نعمت فراموشی در آدمی، اگر تأمل کنی، عظیم‌تر است از نعمت یادآوری. اگر فراموشی در آدمی نبود، هیچ کس از مصیبتی آرامش نمی‌یافت و کیسهٔ هیچ کس از سینه‌اش بیرون نمی‌شد و از هیچ یک از نعمت‌های دنیا بهره‌مند نمی‌شد؛ برای آنکه آسیب‌هایی که بر او وارد شده، همیشه در برابر او بود و امید نداشت که شخصی که دشمن اوست، از احوال او غافل گردد؛ یا حسودی، لحظه‌ای از فکر او پزدازد. پس نمی‌بینی که خداوند حکیم حافظه و فراموشی را در آدمی قرار داده و هر دو ضد یکدیگرند؟ در هر یک مصلحتی هست که وصف نمی‌توان کرد.

ای مفضل، دربارهٔ آن صفتی که از میان سایر حیوانات، ویژهٔ انسان است، تفکر کن که آن «حیا» است. اگر حیا نمی‌بود، هیچ کس ممانداری نمی‌کرد و وفا به وعده‌ها نمی‌نمود و نیازهای مردم را بر نمی‌آورد؛ به کسی نیکی نمی‌کرد و از بدی‌ها دوری نمی‌کرد؛ حتی بسیاری از امور را مردم برای حیا به عمل می‌آوردند؛ زیرا برخی از مردم اگر از یکدیگر شرم نمی‌کردند، حق پدر و مادر را نیز به جای نمی‌آوردند و صلّه رحم و احسان به خویشان نمی‌کردند و امانت‌های مردم را پس نمی‌دادند و ترک معاصی نمی‌کردند.

پس، داده است خداوند علیم به آدمی آنچه صلاح دین و دنیای او در آنهاست و منع کرده است از آدمی، دانستن امری چند را که در شأن و طاقت او نیست دانستن آنها؛ مانند امور آینده و آنچه در دل‌های مردم است و مانند اینها.

تأمل کن ای مفضل، در مصلحت پنهان کردن عمر هر کس از او، زیرا که اگر مقدار عمر خود را بدانند، اگر عمرش کوتاه باشد، زندگی بر او ناگوار خواهد بود و اگر بدانند که عمرش دراز خواهد بود، امید بقا خواهد داشت.

و بدان ای مفضل! که نیاز اصلی آدمی به زندگانی، نان و آب است. پس نظر کن که چگونه تدبیر کرده است در این دو چیز؛ زیرا که چون آدمی را احتیاج به آب، شدیدتر است از احتیاج به نان، بنا بر آنکه صبر او بر گرسنگی زیاده است از صبر بر تشنگی، و احتیاجش به آب بیشتر است از احتیاج به نان؛ لذا آب را فراوان گردانیده است.

و اگر آدمی را هرگز دردی نمی‌رسید، به چه چیز ترک می‌کرد گناهان را و به چه چیز تواضع می‌کرد برای خدا و تضرع می‌کرد نزد او؟ و به چه چیز مهربانی می‌کرد به مردم و صدقات می‌نمود به مساکین؟ نمی‌بینی کسی را که به دردی دچار شد، خضوع می‌کند و به درگاه خدا روی می‌آورد و طلب عافیت می‌کند و دست می‌گشاید به دادن صدقه؟ پس نمی‌بینی که حکیم علیم در هر امری، آنچه به عمل آورده، همه موافق حکمت است و راه خطا در آن نیست؟

مفضل گفت: چون سخن بدینجا رسید، مولای من فرمود: برو، و آنگاه خود به نماز ایستاد. پس من شاد و خوشحال برگشتم به آنچه از معرفت مرا حاصل شد و خدا را حمد کردم.

خود ارزیابی

- ۱ پاسخ شخص گمراه به مفضل چه بود؟
- ۲ این درس را با درس اول (آفرینش همه...) مقایسه کنید و شباهت‌های آنها را بیان کنید.
- ۳ چرا خداوند بزرگ، نعمت تفکر و اندیشیدن را به انسان‌ها بخشید؟
- ۴؟

نکته زبانی

قید

به جمله‌های زیر، دقت کنید:

■ مفضل، **اندوهناک**، نزد امام صادق (ع) رفت.

■ مریم، **امروز مشتاقانه** کتاب می‌خواند.

■ علی، **خوب** سخن می‌گوید.

همان‌گونه که در جمله‌های بالا می‌بینید کلماتی مانند: «**اندوهناک**، **امروز**، **مشتاقانه** و **خوب**» توضیحاتی دربارهٔ نماد یا فعل جمله می‌دهند. به عنوان نمونه در جملهٔ اول «اندوهناک» چگونگی و حالت «مفضل» را بیان می‌کند و در جملهٔ دوم، کلمهٔ «امروز» زمان فعل «خواندن» را مشخص می‌کند.

به این نوع واژه‌ها، «**قید**» می‌گویند. قید کلمه یا ترکیب‌هایی هستند که مفهوم حالت، زمان، مکان، تردید، یقین، تکرار و ... را به جمله، می‌افزایند. قید از ارکان اصلی جمله نیست و حذف آن هیچ آسیبی از دید معنایی در جمله پدید نمی‌آورد. هر جمله می‌تواند قیدهای گوناگون داشته باشد؛ قیدها جای ثابتی در جمله‌ها ندارند.

- ۱ درباره تأثیر صلۀ رحم و احسان به خویشاوندان، با یکدیگر گفت و گو کنید.
- ۲ درباره آیات ۲ و ۳ سورۀ «الرحمان»: «خداوند انسان را آفرید [و] به او نطق و بیان آموخت»، بحث کنید و نتیجه را به کلاس گزارش دهید.

واژه‌شناسی

یکی از راه‌های کسب مهارت در کاربرد درست واژگان، شناخت ریشه واژه‌ها و معانی آنهاست؛ برای نمونه: فضل، فاضل، مفضل، تفضیل، افضل، فضلا و... از ریشه «فضل» به دست می‌آیند و املائی آنها به یکدیگر شبیه است؛ بنابراین با شناخت ریشه واژه‌ها و معنی آنها می‌توانیم دامنه واژگانی خود را افزایش دهیم و از آن در مهارت درست‌نویسی هم بهره بگیریم.

نوشتن

- ۱ ده واژه را که ارزش املائی دارند، از متن درس بیابید و بنویسید.
- ۲ جمله‌های زیر را بخوانید و قیده‌های آن را مشخص کنید.

الف) تو هم، شایسته، سخن بگو.	ب) من فعلاً کاری ندارم.
پ) محمد چرا دیروز غایب بود؟	ت) همایون، دوباره، برنده شد.
- ۳ بیت زیر را بخوانید و ارتباط آن را با متن درس، در یک بند بنویسید.

جهان چون زلف و خال و خط و ابروست	که هر چیزی به جای خویش نیکوست
----------------------------------	-------------------------------

(محمود شبستری)

شعرخوانی

بود قدر تو افزون از ملایک

دلی دیزم خریدار محبت	کز او گرم است بازار محبت
لباسی دوختم بر قامت دل	ز پود محنت و تار محبت
بود درد مو و درانم از دوست	بود وصل مو و هجرانم از دوست
اگر قصایم از تن واکره پوست	جدا هرگز نکردد جانم از دوست
به قبرستان گذر کردم کم و بیش	بدیدم قبر دو لئمنده و درویش
نه درویش بی کفن در خاک رفته	نه دو لئمنده برده یک کفن بیش
دلا، غافل ز سجانی چه حاصل	مطیع نفس و شیطانی چه حاصل
بود قدر تو افزون از ملایک	تو قدر خود نمی دانی چه حاصل
مکن کاری که بر پا، سنگت آیو	جهان با این فراخی، سنگت آیو
چو فردا نامه خوانان نامه خوانند	تو وینی نامه خود، سنگت آیو

دوبیتی های بابا طاهر همدانی

فارسی

ادبیات بومی ۲

تورا پیام به صد عز و احترام دهم
ز خاک پاک نیاکان، تورا سلام دهم

به جوش باش که ایران تورا پیام دهم
نیم صبح که بر سر زمین ما گذرد

ملک الشعرا بهار

درس آزاد

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

خودارزیابی

.....	۱
.....	۲
.....	۳
.....	۴

گفت و گو

.....

.....

.....

.....

نوشتن

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

روان خوانی

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ادبیات جهان

ای جوانان نجم جان من و جان ثا
آتشی در سینه دارم از نیاکان ثا

چون چراغ لاله سوزم در خیابان ثا
حلقه گردن زبید ای سکران آب و گل

علامه محمد اقبال لاهوری، شاعر پاکستانی

پیش از هر چیز برایت آرزو مندم که به خوبی‌ها عشق بورزی
و نیکان و نیکی‌ها نیز به تو روی بیاورند.
آرزو دارم دوستانی داشته باشی،
برخی نادوست و برخی دوست دار
که دست کم، یکی در جمعشان
مورد اعتمادت باشد.
چون زندگی بدین گونه است،
برایت آرزو مندم که دشمن نیز داشته باشی،
نه کم و نه زیاد، درست به اندازه،
تا گاهی باورهایت را مورد پرسش قرار دهند،
که دست کم یکی از آنها اعتراضش، به حق باشد،

تا زیاده به خودت غره نشوی.
همچنین، برایت آرزو مندم صبور باشی
نه با کسانی که اشتباهات کوچک می کنند
که این کار ساده ای است
بلکه با کسانی که اشتباهات بزرگ می کنند.
امید دارم به پرنده ای دانه بدی و به آواز مرغ سحری گوش کنی
وقتی که آواز سحرگاهی اش را سر می دهد.

چرا که از این راه
 احساسی زیبا خواهی یافت، به رایگان.
 امیدوارم که دانه‌ای هم بر خاک بیفشانی،
 هر چند خرد بوده باشد
 و با رویدنش همراه شوی
 تا دریایی چقدر زندگی در یک درخت جریان دارد.
 آرزو مندم اگر به پول و ثروتی رسیدی،
 آن را پیش رویت بگذاری و بگویی:
 این دارایی من است.
 فقط برای اینکه آشکار شود که امتان ارباب دیگری است!
 آری، پول ارباب بدی است؛ اما خد متکزار خوبی است.
 و در پایان برایت ای مهربان، آرزو مندم
 همواره دوستی خوب و یک دل داشته باشی
 تا اگر فردا آزاده شدی یا پس فردا شادمان گشتی،
 با هم از عشق سخن بگوئید و دوباره شکوفا شوید.

ویکتور هوگو، با اندکی تغییر

- ۱ چرا شاعر می‌گوید: انسان باید دشمن هم داشته باشد؟
- ۲ چرا پول ارباب بدی است ولی خدمتگزار خوبی است؟
- ۳ اگر شما به جای شاعر بودید، برای دوستانتان چه آرزوهای دیگری داشتید؟
- ۴

واژه‌سازی

به ساخت کلمه‌های زیر، در هر ردیف توجه کنید:

الف	گل - آب - دبیر
ب	گلدان - آبی - دبیرستان
پ	گلبرگ - آب انبار - دبیرخانه

همان‌گونه که می‌بینید، واژه‌های ردیف «الف»، کلمه‌هایی هستند که از یک بخش، ساخته شده‌اند و معنی مستقل و روشنی دارند و نمی‌توان آنها را به اجزایی، بخش کرد؛ این کلمه‌ها را از نظر ساخت «ساده» می‌نامند.

کلمه‌های ردیف «ب»، واژه‌هایی هستند که از یک بخش معنادار و یک جزء معناساز تشکیل شده‌اند، به این دسته از واژه‌ها، از نظر ساخت «مشتق» می‌گویند.

واژه‌های ردیف «پ»، کلمه‌هایی هستند که از دو یا چند بخش مستقل و معنادار ساخته شده‌اند. این گونه واژه‌ها را «مرکب» می‌نامند.

ساده	مشتق	مرکب
گل	گلزار	گلخانه

- ۱ دربارهٔ مهم‌ترین و زیباترین نکتهٔ درس گفت‌وگو کنید.
- ۲ دربارهٔ سه آرزوی خود و راه رسیدن به آنها، گفت‌وگو کنید.

نوشتن

- ۱ برای هر واژه، دو هم‌خانواده بنویسید و در جدول قرار دهید.

		غَرّه
		اعتماد
		احساس
		اعتراض

- ۲ یکی از بندهای درس را که بیشتر می‌پسندید انتخاب کنید و دلیل انتخاب خود را توضیح دهید.

- ۳ ساخت هر واژه را مشخص کنید.

پرنده، دشمن، شادمان، خدمتگزار، هواپیما، سردبیر، راه‌آهن، تعمیرگاه، نی‌زار، آبراه، فکر، ساده، آرزومند

ساده	مشتق	مرکب

شازده کوچولو

نویسنده در این درس، داستان را با لحن روایی و با آهنگی نرم و ملایم آغاز می‌کند و در ادامه به تناسب تغییر فضای داستان و شخصیت‌ها از لحن‌های دیگر بهره می‌جوید. به عنوان نمونه، آنجا که شازده کوچولو با روباه و کارفرما صحبت می‌کند، لازم است از لحن گفت‌وگو استفاده شود؛ به گونه‌ای که داستان، شنونده را تحت تأثیر قرار دهد و در او کشش و انتظار ایجاد کند. همچنین با درنگ‌های مناسب در خوانش متن، تحت تأثیر فضای داستان قرار گیرد.

وقتی شش ساله بودم، روزی در کتابی تصویر زیبایی دیدم. این تصویر مار بوآی را نشان می‌داد که جانور درنده‌ای را می‌بلعید.

در آن کتاب نوشته بودند که مارهای «بوآ» شکار خود را بی‌انگه بجوند، در سینه فرو می‌برند؛ آنگاه دیگر نمی‌توانند تکان بخورند و در مدت شش ماه که به هضم آن مشغول‌اند، می‌خوانند. در آن سن کودکی، من درباره‌ی این ماجرا و ماجراهای دیگر

جنگل بسیار اندیشیدم تا توانستم نخستین کار نقاشی ام؛ یعنی تصویر شماره یک را با مداد رنگی بکشم.
تصویر چنین بود:

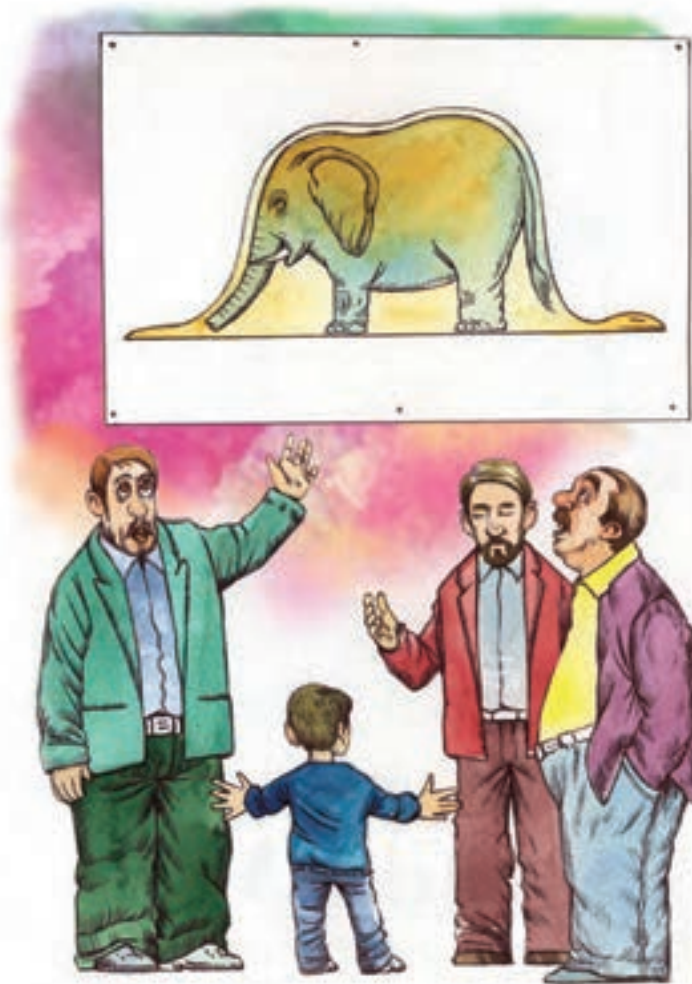

من شاهکار خود را به آدم‌های بزرگ نشان دادم و از آنان پرسیدم که آیا نقاشی من آنان را می‌ترساند یا نه؟

در پاسخ گفتند: «چرا؟ مگر کلاه هم ترس دارد؟»

نقاشی من شکل کلاه نبود، بلکه تصویر مار بوآ بود که فیلی را بلعیده بود و هضم می‌کرد. آنگاه من

درون شکم مار بوآ را کشیدم تا آدم‌های بزرگ بتوانند چیزی از آن بفهمند. آدم‌های بزرگ همیشه
احتیاج به توضیح دارند. باری تصویر شمارهٔ دو من چنین بود:

آدم‌های بزرگ مرا نصیحت کردند که از کشیدن تصویر مار بوآ دست بردارم و به جغرافیا و
تاریخ و حساب و دستور زبان پردازم. این بود که در شش سالگی فن ظریف نقاشی را رها کردم
و ناچار شدم شغل دیگری انتخاب کنم و فن خلبانی را یاد گرفتم.

من در همه جای جهان کمابیش پرواز کرده‌ام. شش سال پیش هولیپمایم در صحرای آفریقا از کار افتاد. کسی همراه من نبود و من تصمیم گرفتم به تنهایی هولیپما را تعمیر کنم. این موضوع برای من مسئله مرگ و زندگی بود؛ زیرا من فقط برای هشت روز آب آشامیدنی داشتم.

ناچار شب نخست، روی شن‌ها در فاصله هزار کیلومتری آبادی‌ها خوابیدم. لابد حدس می‌زنید وقتی که در هنگام طلوع خورشید صدای نازک و عجیبی مرا از خواب بیدار کرد، تا چه حد، دچار حیرت و شگفتی شدم! چشمم به آدمک بسیار عجیبی افتاد که با وقار تمام مرا می‌نگریست!

به نظر نمی‌آمد که این آدمک، کم شده یا خسته یا گرسنه و تشنه و یا وحشت‌زده باشد. به هر حال من با او آشنا شدم. او خود را شاهزاده کوچک، معرفی کرد. وقتی که نخستین بار چشمم شاهزاده به هولیپمای من افتاد، پرسید: این چه چیز است؟

– این هولیپمایی است که پرواز می‌کند. هولیپمای من است.

– خوب، پس تو هم از آسمان آمده‌ای! تو اهل کدام سیاره هستی؟

– بلافاصله نور اندیشه‌ای ذهنم را روشن کرد، همچون آذرخشی که در دل شب تاریک

بدرخشد و ناگهان پرسیدم:

– پس تو از سیاره دیگری به زمین آمده‌ای؟

ولی او پاسخی به من نداد. در حالی که به هولیپمای من نگریست، سرش را آرام آرام

تکان داد.

من و شاهزاده کم‌کم با هم دوست شدیم. من هر روز چیزی از سیاره و از عزیمت و

از مسافرت او می‌فهمیدم. مثلاً پی‌بردم که شاهزاده در سیارهٔ خود، گلی دارد که بیش از حد به او مرمی‌ورزد.

یک روز، رازی دیگر از زندگی شاهزاده کوچک بر من فاش شد. من از لایه‌لای سخنان او دریافتم که شاهزاده برای بیرون آمدن از سیارهٔ خود از پرندگان کوچی استفاده کرده است و هنگامی که خود را میان سیارگان می‌یابد، برای جست‌وجو و سرگرمی و دانش‌اندوزی، سرکشی به سیاره‌ها را آغاز می‌کند. او مشاهدات خود را برایم چنین بیان می‌کند:

یکی از سیاره‌ها از آن کارفرمایی بود. این مرد چنان سرگرم حساب‌های خود بود که با ورود من حتی سر بر نداشت. من به او گفتم: سلام آقا!

- سلام! پانزده و هفت، بیست و دو؛ بیست و دو و شش، بیست و هشت. وقت ندارم. بیست و شش و پنج، سی و یک و... پس می‌شود پانصد و یک میلیون و ششصد و بیست و دو هزار و هفتصد و سی و یک.

- پانصد میلیون چه؟

- چقدر کار دارم! من وقت خود را به بیهودگی نمی‌گذرانم. دو و پنج، هفت...

دوباره گفتم: آخر پانصد میلیون چه؟

- میلیون‌ها از این چیزهای کوچک که گاهی در آسمان دیده می‌شود.

- آها، ستاره‌ها را می‌گوی؟

- بلی خودش است، ستاره‌ها.

- خوب تو با پانصد میلیون ستاره چه می‌کنی؟

- هیچ. من مالک آنها هستم.

- خوب، مالک ستارگان بودن برای تو چه فایده‌ای دارد؟

- فایده‌اش این است که ثروتمند می‌شوم.

- ثروتمند شدن چه فایده‌ای دارد؟

- فایده‌اش این است که اگر ستارگان دیگری کشف کنند، من می‌خرم.

- تو با آنها چه می‌کنی؟

- می‌توانم آنها را در بانک بگذارم!

- یعنی چه؟

- یعنی من شماره ستاره‌های خود را روی یک ورقه کاغذ می‌نویسم و بعد در کشویی می‌گذارم و درش را قفل می‌کنم.

با خود اندیشیدم که کار این مرد تعجب‌آور است. باز گفتم:

من گلی دارم که هر روز صبح آتش می‌دهم، سه آتشفشان دارم که هر هفته آنها را پاک می‌کنم؛ پس مالک بودن من، هم برای آتشفشان‌هایم مفید است و هم برای گلم، ولی تو برای ستارگان فایده‌نداری و آنها نیز برای تو فایده‌ای ندارند.

کارفرما دهان باز کرد که چیزی بگوید، ولی پاسخی نیافت و من از آنجا رفتم.

پنجمین سیاره‌ای که شاهزاده کوچک بدان مسافرت کرد، زمین بود. شاهزاده همین که به زمین رسید، به روباه‌هی برخورد.

روباه گفت: سلام، تو که هستی؟

من روباهم.

شاهزاده به او گفت: بیا با من بازی کن.

روباه گفت: من نمی توانم با تو بازی کنم. من که اهلی نشده ام.

شاهزاده پس از کمی تأمل گفت: «اهلی شدن یعنی چه؟»

روباه گفت: «اهلی شدن» یعنی «علاقه مند شدن».

شاهزاده گفت: علاقه مند شدن؟

روباه گفت: بلی، تو برای من هنوز پسر بچه کوچکی هستی، مانند هزار پسر بچه دیگر و من محتاج تو نیستم؛ ولی تو اگر مرا اهلی کنی، هر دو به هم نیازمند خواهیم شد. من برای تو در دنیا یگانه دوست خواهم بود و تو برای من در عالم، همتا نخواهی داشت.

شاهزاده گفت: کم کم می فهمم؛ من گلی دارم... تصور می کنم که او مرا اهلی کرده باشد. روباه آهی کشید و گفت: زندگی من یکنواخت است؛ ولی تو اگر مرا اهلی کنی، زندگی من چون خورشید خواهد درخشید. آنگاه با صدای پایی آشنا خواهم شد که با صدای پای دیگران تفاوت خواهد داشت؛ صدای پای دیگران مرا به لانه فرو خواهد خزانده؛ ولی صدای پای تو همچون نغمه موسیقی مرا از لانه بیرون خواهد کشید. اگر می خواهی... مرا اهلی کن!

شاهزاده گفت: چه باید بکنم؟

روباه جواب داد: باید صبور بود؛ تو اوّل قدری دور از من در میان علف ها می نشینی؛ من از گوشه چشم به تو نگاه خواهم کرد و تو چیزی نخواهی گفت. لیکن هر روز می توانی اندکی جلوتر بنشینی و... بدین ترتیب شاهزاده روباه را اهلی کرد؛ همین که ساعت وداع فرارسید؛

روباه گفت:

آوخ که من خواهم گریست! آدم‌ها این حقیقت را فراموش کرده‌اند، ولی تو نباید هرگز از یادبری که هرچه را اهل‌ی کنی، همیشه مسئول آن خواهی بود. تو مسئول گلت هستی.... شاهزاده به سوی روباه بازگشت که با او وداع کند. وداع بسیار اندوه‌بار بود.

از خرابی هولیمای من در صحرا هشت روز می‌گذشت و من داستان روباه را با نوشیدن آخرین قطره آب ذخیره خود گوش کرده بودم. آهی کشیدم و به شاهزاده کوچک گفتم: خاطرات تو زیباست! ولی حیف که من هنوز هولیمای خود را تعمیر نکرده‌ام و آب آشامیدنی هم ندارم و چه سعادتی بود اگر می‌توانستم به چشمه‌ای بروم. چون شاهزاده کم‌کم به خواب می‌رفت، به راه افتادم. با خود گفتم: «چیزی که از وجود این شاهزاده، مرا تا این درجه مفتون خود می‌سازد، وفای او نسبت به گل است و این تصویر آن گل سرخ است که در وجود او، حتی به هنگام خواب نیز همچون شعله چراغ می‌درخشد...» و همچنان که راه می‌رفتم، هنگام طلوع خورشید، چاه را یافتم.

فردای آن روز وقتی که از کار تعمیر هولیما فراغت یافتم، شاهزاده چنین گفت: خوشحالم از اینکه ماشینت را تعمیر کرده‌ای؛ حالا دیگر به خانه‌ات برمی‌گردی... من هم امروز به خانه خود برمی‌گردم. امشب، ستاره من درست بالای همان نقطه‌ای قرار خواهد گرفت که چندی پیش در آنجا به زمین افتادم... اگر تو گلی را دوست داشته باشی که

در ستاره‌ای باشد، لطفی دارد که اگر شب هنگام به آسمان نگاه کنی، همه ستارگان شکفته خواهند بود.

اکنون شش سال از آن ماجرا می‌گذرد... من هرگز این داستان را برای کسی تعریف نکرده بودم. دوستانی که دوباره مرا می‌دیدند، خوشحال بودند از اینکه مرا زنده باز می‌یافتند. اکنون من دوست دارم که شب‌ها به ستارگان گوش فرادهم. گاه از خود می‌پرسم: «او اکنون در سیاره خود چه می‌کند؟» و آن وقت جانم از سرور و شادمانی لبریز می‌شود و همه ستارگان آهسته به من لیجند می‌زنند.

شازده کوچولو، آنتوان دوست اگزوپری با تلخیص

خودارزیابی

- ۱ خلبان چگونه با شازده کوچولو آشنا شد؟
- ۲ چرا شازده کوچولو، شمارش ستارگان را برای کارفرما، بی فایده می دانست؟
- ۳ چرا روباه، دوست داشت اهلی شود؟
- ۴ ؟

گفت و گو

- ۱ دربارهٔ شخصیت های داستان با هم گفت و گو کنید.
- ۲ دربارهٔ پیام داستان «شازده کوچولو» بحث کنید.

واژه شناسی

واژه هایی که به «های بیان حرکت» (ه، هـ) تمام می شوند، هنگام اضافه شدن «یای» نکره به آخر آنها، بدین گونه نوشته می شوند.

■ خانه + ی ← خانه ای

■ بنده + ی ← بنده ای

(این «ی» نشانهٔ ناشناختگی اسم است.)

اما واژه هایی که با « واو» تمام می شوند، هنگام اضافه شدن «یای» نکره به آخر آنها، این گونه نوشته می شوند:

■ دانشجو + ی ← دانشجویی

■ رادیو + ی ← رادیویی

■ آهو + ی ← آهویی

۱ از میان گروه کلمه‌های زیر واژه‌های نادرست را بیابید و شکل درستشان را بنویسید.

تصویر مار بوأ، حضم غذا، حدث و گمان، با وقار تمام، ودا و خداحافظی،
عظیمت به سیاره زمین، مالک ستاره گان، انسان علاقمند.

۲ در بند اول درس، قیدها را مشخص کنید.

۳ با توجه به کلمه‌های داخل کمانک، زمان فعل‌های هر جمله را تغییر دهید و جمله را بازنویسی کنید.

- من شاهکار خود را به آدم‌های بزرگ نشان دادم. (ماضی بعید)
- این هواپیما، با سرعت فوق العاده پرواز می‌کند. (ماضی مستمر)
- راز دیگری از زندگی شاهزاده کوچک بر من فاش شد. (مضارع التزامی)

۴ جدول صفحه بعد را کامل کنید.

- ۱- غزل، مثنوی، قصیده نوعی شعری هستند.
- ۲- یکی از اجزای جمله و به معنی بند است.
- ۳- دو مصراع که با هم بیایند.
- ۴- یکی از عناصر مهم داستان
- ۵- به ادبیات دفاع مقدس می‌گویند.
- ۶- از آن طرف بخوانید نوعی جمله است.
- ۷- صفت «ادب» و یکی از انواع نوشته
- ۸- اگر از آن طرف بخوانید مترادف هویدا است.
- ۹- با فعل اسنادی می‌آید.
- ۱۰- ریشه فعل

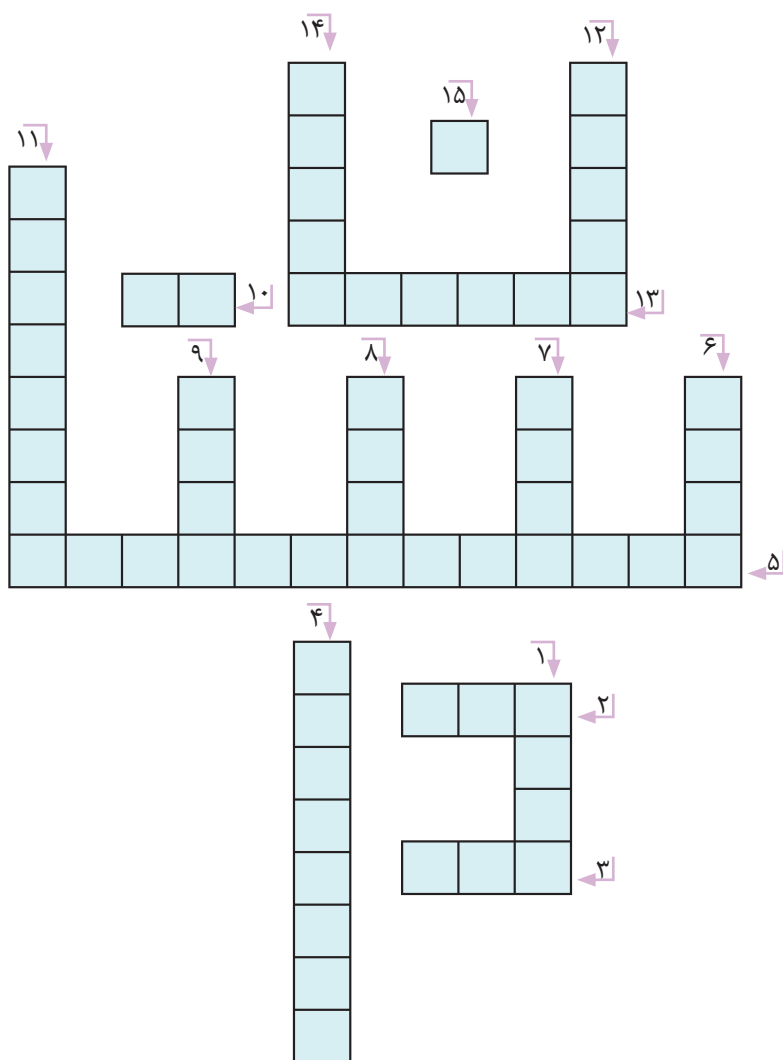
۱۱- نوعی ماضی است.

۱۲- کتاب مشهور مولوی

۱۳- «دوست» به زبان ترکی

۱۴- معمولاً همراه آموزش می آید.

۱۵- حرف ربط.

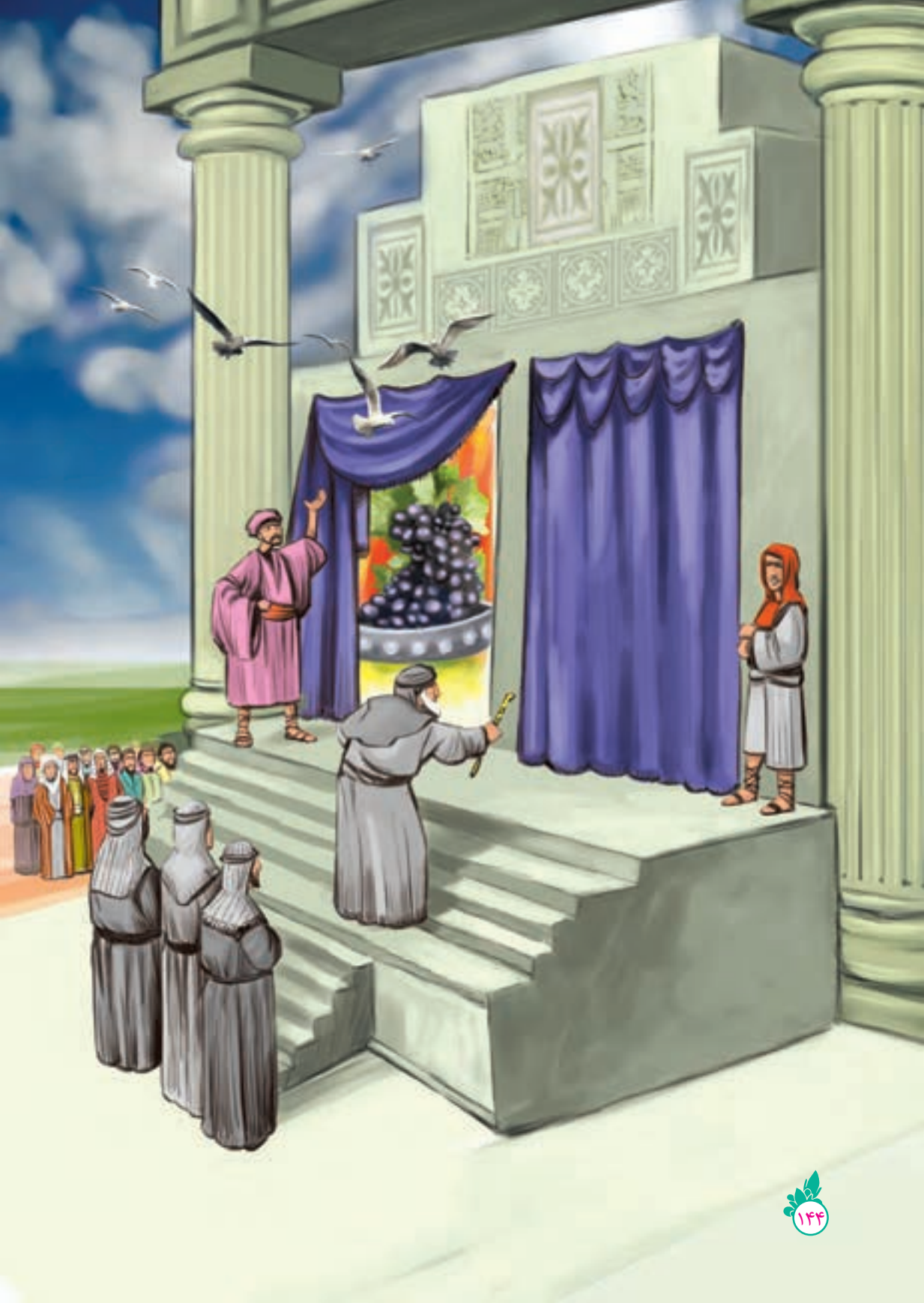
روان خوانی

دو نقاش

سال‌ها پیش، مسابقه‌ای در یونان برگزار می‌شد که در آن، بهترین نقاش را معلوم می‌کردند. یونانیان، زیبایی را از هر نوع آن بسیار دوست داشتند و سعی می‌کردند در هر چیز بهترین را پیدا کنند. آنان بازی‌های المپیک را راه انداختند تا بفهمند در هر ورزش، بهترین کیست؛ همچنین، مسابقاتی در زمینه شعر، موسیقی، نقاشی و مجسمه‌سازی برگزار می‌کردند. این داستان درباره یکی از آن مسابقه‌هاست.

هیچ کس نمی‌توانست بگوید کدام یک از دو نقاش، هنرمند بهتری بودند. بعضی، یکی را ترجیح می‌دادند و برخی، دیگری را. پس تصمیم گرفتند از پیرمردی که خود زمانی، بهترین نقاش روزگار خود بود، بخواهند در این مورد داوری کند. پیرمرد وظیفه‌ای بر عهده نقاشان گذاشت هر یک باید تا آنجا که می‌توانست، تصویری واقعی از زندگی می‌کشید؛ بعد از سه ماه باید برمی‌گشتند و نقاشی‌های خود را نشان می‌دادند. آن وقت پیرمرد قضاوت می‌کرد که کدام بهترین است.

دو نقاش رفتند و بعد از سه ماه، هر کدام با یک تصویر برگشتند. جمعیت در محل بازار گرد آمدند و مشتاق بودند ببینند کدام یک برنده خواهد شد. پیرمردی که قرار بود بین آن دو داوری کند، در برابر دو نقاشی‌ای که با پرده پوشانده شده بودند، ایستاده بود. به اولین نقاش علامت داد؛ او جلو آمد و پرده‌ها را از روی نقاشی خود کنار زد. جمعیت برای نقاشی او که زیبا و بسیار به زندگی شبیه بود، هورا کشید. نقاشی او، تصویری از یک کاسه انگور بود و آن‌چنان رسیده و آبدار ترسیم شده بود که مردم نمی‌توانستند باور کنند انگورها واقعی نیستند. ناگهان، پرندگانی که آن حوالی پرواز می‌کردند با شتاب فرود آمدند و شروع کردند به نوک زدن به تصویر و سعی می‌کردند انگورها را

بخورند! جمعیت کف می‌زدند و هورا می‌کشیدند. اگر این نقاشی آن قدر خوب بود که توانسته بود پرندگان را فریب دهد، نقاش آن مطمئناً باید برنده می‌شد.

حالا نوبت نقاشی دیگری بود. پیرمرد به او علامت داد پرده را کنار بزند تا همه به چشم خود تصویری را که این هنرمند کشیده بود، ببینند. نقاش جوان لبخندی زد؛ اما حرکتی نکرد. داور مسابقه گفت: «نوبت توست. بگذار نقاشی‌ات را ببینیم تا داوری کنیم که کدام بهتر است». اما نقاش ثابت ماند و حرکتی نکرد. معنای این کار او چه بود؟ پیرمرد صبرش را از دست داد. قدمی برداشت تا پرده را کنار بزند. دستش به طرف پرده رفت؛ ولی مثل این بود که نمی‌تواند آن را در دست بگیرد.

رو به جمعیت کرد و گفت: اینجا پرده‌ای نیست. پرده، همان نقاشی است. او یک پرده را نقاشی کرده است. درست شبیه یک پرده واقعی است!

جمعیت مات و مبهوت مانده بود.

پیرمرد بعد از اینکه بر خودش مسلط شد، یادش آمد که باید برنده را انتخاب کند. چه کسی را باید انتخاب می‌کرد؟ او رو به نقاش اول کرد و گفت: «نقاشی تو آن قدر خوب بود که پرندگان را به اشتباه انداخت»؛ سپس رو به نقاش دوم کرد و گفت: «اما نقاشی تو بهتر است؛ چون چشم‌های انسان‌ها را فریب داده است! بنابراین، برنده تویی». جمعیت هورا کشید و نقاش به جلو قدم برداشت تا به عنوان برنده مسابقه، جایزه را دریافت کند. آنها بهترین نقاش را پیدا کرده بودند یا نه؟

داستان‌هایی برای فکر کردن، **رابرت فیشر**

- ۱ یکی از نقاشی‌ها پرندگان را به اشتباه انداخت؛ آنها چگونه فریب خورده بودند؟
- ۲ نقاشی دیگر، چشم‌های انسان‌ها را به اشتباه انداخت. معنای این جمله چیست؟ آیا چشم‌های شما هم تا به حال اشتباه کرده است؟

نیایش

بیاتا برآریم دستی زدل

۱

بیاتا برآریم دستی زدل
کریا، به رزق تو پرورده ایم
چوما را به دنیا تو کردی عزیز
به لطفم بخوان و مران از درم
چراغ یقینم فرا راه دار
خدایا به ذلت مران از درم

۵

که توان برآورد فردا زگل
به انعام و لطف تو خورده ایم
به عتبی همین چشم داریم نیز
ندارد به جز آستان سرم
ز بدکردنم دست، کوتاه دار
که صورت نبندد دری دیگرم

سعدی، بوستان

خدایا، به من توفیق تلاش در شکست، صبر در نومیدی، ایمان
بی‌ریا، مناجات بی‌غرور، عشق بی‌هوس، دوست داشتن بی‌آنکه
دوست بداند، روزی کن.

خداوند! به من زیستنی عطا کن که در لحظه‌مرگ، بر بی‌ثمری
لحظه‌ای که برای زیستن گذشته است، حسرت نخورم و مردنی عطا
کن که بر بیهودگی‌اش سوگوار نباشم.

خداوند! به مؤمنان ما روشنایی و به روشنفکران ما ایمان و به
خفتگان ما بیداری و به بیداران ما اراده و به مسلمانان ما قرآن، به
فرقه‌های ما وحدت، به مردم ما خودآگاهی و عزت ببخش.

دکتر علی شریعتی

واژه نامه و اعلام

واژه نامه

۱.ا

آبشخور: سرچشمه، جایی که از آن می‌توان
آبی گوارا نوشید.

آذرخش: درخشش برق آسمانی، صاعقه

آرامستان: جای آسودن، محل آرامش

آزادگان: ج آزاده: افراد وارسته، انسان‌های اصیل
و نجیب، جوانمردان

آستان: درگاه، حضور، جناب

آوخ: آه و افسوس

آوردگاه: پهنهٔ پیکار، میدان جنگ

آوند: لوله‌های باریکی در ساختمان گیاهان
که در آنها مایعات غذایی برای تغذیهٔ سلول‌ها
جریان دارد.

آیات: ج آیه، نشانه‌ها، علامت‌ها، هر عبارت
قرآن که بدان وقف کنند.

احزان: ج حُزن، اندوه‌ها، غم‌ها

استراق سمع: پنهانی گوش کردن، دزدیده
گوش کردن

استماع: گوش دادن، شنیدن

استقرار: قرار یافتن، آرام گرفتن

اشغال: جایی را به زور گرفتن، مکانی را تحت
تصرف درآوردن

اصحاب: یاران، ج صاحب

اظہار کردن: بیان کردن

اعظم: بزرگ‌تر، بزرگوارتر
اِقناع: خشنود ساختن، قانع کردن
انعام: بخشش، نعمت دادن
انگاشتن: تصور کردن، پنداشت
الوان: ج لون، رنگ‌ها
اصل: نژاد، تبار

ب

باشندگان: ساکنان، حاضران، ج باشنده
بساط: فرش، گستردنی، هرچیز گستردنی مانند فرش و سفره
بصیرت: زیرکی، روشن‌بینی
بعید: دور (مخالف نزدیک و قریب)
بوم و بر: سرزمین
بُن: ریشه، ته، انتها
بنیاد: پایه، اصل، ریشه
بیننده: چشم، کسی که می‌بیند. در شعر فردوسی مقصود از «بینندگان» دو چشم یا چشمان است.

پ

پندار: گمان، خودپسندی، فکر
پویه کردن: دویدن، تلاش و جست و جو
پیامد: نتیجه، سرانجام

ت

تار: تاریک، مخالف روشن
تب و تاب: شور و هیجان
تپنده: بی‌قرار، لرزان و جنبان
تداعی: از یک معنی به معنی دیگر پی بردن،

به یاد آوردن
تدبیر: چاره اندیشی، پایان کارها را پیش‌بینی کردن
تدریج: آهسته آهسته، درجه به درجه پیش رفتن
ترجیح دادن: برتری دادن، چیزی را بر چیزی دیگر برگزیدن
تسبیح: خدا را به پاکی یاد کردن، نیایش کردن
تَضَرع: زاری کردن، حالت دعا و التماس
تعالی: بلند پایه، بلند مرتبه
تَعَرَض: حالتی از اعتراض به خود گرفتن
تقدیر: فرمان خدا، قسمت و سرنوشتی که خداوند برای بندگان خود معین فرموده است.
تَل: تپه، بلندی، هر چیزی که بر روی هم انباشته شود.

تن‌آسانی: تنبلی، تن‌پروری
تنبیه: هوشیار کردن، آگاه ساختن کسی بر کاری
تنیدن: تار بافتن کرم ابریشم یا عنکبوت، تابیدن، بافتن
تُهْمَت: گمان بد، نسبت ناروا دادن به کسی
تواضع: فروتنی کردن
توبره: کیسه بزرگ
توفیق: تأیید الهی، سازگار گرداندن کارها از سوی خدا براساس خواهش بنده

ج

جاه: مقام، درجه، شکوه
جواهر: ج جوهر، گوهرها
جوهر: اصل؛ جوهر دانایی؛ اصل و اساس آگاهی و هوشیاری

ح

حُقّه: جعبه، ظرفی کوچک که در آن جواهر یا چیزهای دیگر نگهداری می‌شود.
حکمت: دانش، علم به حقایق اشیا
حیا: خجالت، شرمساری

خ

خُرسند: خشنود، آنکه قناعت ورزد، قانع
خِرَقه: لباس، جامهٔ عارفان و درویشان
خروار: خربار، مقدار بار یک خر، معادل ۳۰۰ کیلوگرم
خُسته: دردمند، آزرده، مجروح
خِصال: ج خصلت، ویژگی‌ها
خصلت: خوی، ویژگی
خضوع: فروتنی کردن، تواضع
خُمپاره: نوعی گلولهٔ جنگی که بعد از پرتاب، منفجر می‌شود.
خوض نمودن: در امری اندیشیدن، به عمق و ژرفای چیزی فکر کردن
خیره: بیهوده، بی‌پروا

د

داد: انصاف، عدل
داعیه: انگیزه، علّت
دَرَم: سکهٔ نقره، پول نقد، درهم
دستان: لقب زال پدر رستم، جهان پهلوان ایرانی است.

ر

دَف: یکی از آلات موسیقی دارای حلقه‌ای چوبی و پوست نازک که با سر انگشتان نواخته می‌شود.
دفع کردن: دور کردن، راندن
دولت: نیک بختی، اقبال
دِبا: پارچهٔ ابریشمی رنگین
دیرینگی: کهنگی، پیشینه، قدمت

ز

راست رو: مخالف کج رو، درستکار، کسی که از راه راست، خارج نمی‌شود.
رحلت: سفر کردن، کوچ کردن
رُخصت: اجازه، دستور و فرمان
رِزق: غذای روزانه، روزی
رَستن: نجات یافتن، رها شدن
رُعایا: ج رعیت، عموم مردم، مردم فرمانبردار
رَمَق: توان، نیرو
رنجه: آزرده، غمگین

س

زار: رنجور، ضعیف
زنگار: آلودگی و غبار، زنگ فلزات و آئینه
زَهره: جرئت، شهامت
زی: به سوی، سوی
ستودن: ستایش کردن
سرشته: درآمیخته، مخلوط شده

سَریر: تخت، اورنگ

سَلالَه: نسل، خلاصه هر چیز، برگزیده

سیرت: خلق و خو

سیم: نقره، پولی که از جنس نقره باشد.

سیمگون: نقره گون، سپید فام

ش

شریف: بزرگوار، شرافتمند، با اصل و نسب

شَط: رود بزرگ که وارد دریا شود.

شفاعت: خواهشگری، درخواست بخشش یا

کمک از کسی برای دیگری

شکیب: آرام، صبر و تحمل

شکیبا: بردبار، صبور

شوریده: آشفته، پریشان حال

شوکت: شکوه، عظمت

شوم: نامبارک، نحس

ص

صَدَر: آغاز، ابتدا

صرفاً: تنها، فقط

صلاح: نیکی، درستی، مصلحت

صله رحم: پیوند با خویشان، محبت به نزدیکان

صنع: آفرینش، احسان، ساختن و نیکویی کردن

صورت نبستن: قابل تصوّر نبودن، به نظر نیامدن

صومعه: عبادتگاه، دیر، محل عبادت

ط

طبیعت: خلق و خو، سرشت

طرار: دزد، راهزن

طریقت: راه و روش

طعن: سرزنش، عیب کسی را گفتن

طنز: نوعی نوشته است که به ظاهر خواننده را

می‌خنداند اما در پسِ تبسم به برخی از مسائل

فرهنگی و اجتماعی - سیاسی، توجّه می‌دهد.

طنین: آواز، صدا

ع

عار: عیب و ننگ، باعث سرافکندگی

عارف: دانا، شناسنده

عجب: شگفت آور، عجیب

عَز: ارجمندی

عَزَل کردن: از شغل برکنار کردن

عزیز: ارجمند، گرمی، یکی از صفات خداوند

عزیمت: سفر کردن، رفتن، کوچیدن

عشوه: ناز، کرشمه

عطار: عطر فروش، دارو فروش

عقبی: جهان آخرت، جهان پسین

عنایت: بخشایش الهی، مورد توجّه قرار دادن

عَنب: انگور

عیال: همسر، همسر و فرزند، خانواده

عیش: خوشی، خرمی، زندگی

غ

غزه: مغرور، فریفته شدن

غریب: ناآشنا، بیگانه و دور از وطن

غنیمت شمردن: سود بردن از چیزی، استفاده

کردن از چیزی

غیور: با غیرت، غیرتمند

ف

فام: رنگ، پسوندی است برای رنگ، سبز فام:
سبزرنگ

فراخنا: پهنا و گستردگی

فراست: هوشمندی، زیرکی باطنی

فراغت: آسودگی

فرتوت: پیر، سالخورده

فرزانه: بسیار دانا، دانشمند

فروتن: افتاده، متواضع

فروزان: تابان، خروشان

فروغ: پرتو، روشنائی

فقیه: دانا، عالم مذهبی، دانشمند دینی

فُلان: اشاره به یک شخص و چیز نامعلوم و مبهم

ق

قائل: سخن گو، گوینده، کسی که به خطای
خود اقرار می کند.

قافله: گروه مسافر، کاروان، همراهان، همسفران

قانع: خُرسند، کسی که از قسمت و بهره خود
راضی است.

قحطی: خشک سالی، نایابی

قعر: گودی و ته چاه، عمق چیزی

ققنوس: پرنده ای افسانه ای که گویند در
آتشی که خود برمی افروزد، می سوزد و از درون
خاکسترش دوباره نوزادی متولد می شود. به
همین سبب این پرنده را رمز جاودانگی و

فداکاری می دانند.

قناعت: خرسند بودن به مقدار کم، خشنود بودن
از آنچه که روزی انسان است.

قندیل: مشعلی که از سقف آویزان کنند؛
چراغ آویز، چراغ دان

قوسِ قُزَح: رنگین کمان

ک

کج رفتار: کسی که رفتاری نادرست دارد.

کمند: طناب، بند، رشته ای ضخیم و بلند که برای
به دام انداختن انسان یا حیوان به کار می رود.

کُنام: محل زندگی جانوران وحشی

کنعان: نام قدیم سرزمین فلسطین که حضرت
یوسف (ع) اهل آنجا بود.

گ

گذاشتن: نهادن، رها کردن

گرانمایه: باارزش، گرامی

گردون: آسمان، فلک

گویش: سخن گفتن، گفتار

ل

لاف زدن: خودستایی کردن، ادّعای زیاده از
حد، بیهوده گویی

لطیف: نیکو، پاکیزه

لوح: وسیله ای شبیه تخته که شاگردان در قدیم
روی آن می نوشتند؛ لوحه

مایه‌ور: پُرمایه، سرشار، ارجمند

مبصر: با بصیرت، فهماننده

مبهوت: شگفت‌زده، حیران، متحیر

متاع: کالای باارزش، چیز گرانبها

متانت: سنگینی در رفتار، وقار و استواری

متقاعد شدن: پذیرفتن، قبول کردن

متقدم: دارای تقدّم، پیشین

متهم: کسی که کار بدی به او نسبت داده شود،

تهمت زده شده

محاورات: ج محاوره، گفت‌وگوها، گفتارها

محبس: زندان

محصّر: جای حضور، درگاه

محفوظ: حفظ شده، نگاه‌داری شده

مداخلت: داخل شدن در کاری، دخالت کردن

مدهوش: سرگشته، سرگردان

مُراد: مقصود، هدف، خواسته شده

مساعی: ج مسعی، کوشش‌ها، سعی‌ها

مُسَخَّر: رام و مطیع

مشقّت: سختی، دشواری

مصاحبت: همصحبتی، هم‌نشینی، دوستی

مصائب: ج مصیبت، بلاها و سختی‌های بزرگ

مُصِرّ: اصرارکننده، پافشاری‌کننده

مصلحت: خیراندیشی، نیک خواهی

مظهر: نشانه، جلوه‌گاه

معارج: ج معراج، نردبان‌ها، آنچه به وسیله آن

بالا می‌روند.

معاصی: گناهان، ج معصیت

معرفت: شناخت، علم

مَعِيشَت: زندگانی، آنچه به وسیله آن، زندگی

را پیش می‌برند.

مُغِیْلان: گیاه خاردار که میوه‌ای شبیه باقلا دارد.

این کلمه در اصل «ام غیلان» بوده است، به

معنی مادر غولان و دیوها؛ چون در قدیم فکر

می‌کردند که غول‌ها و دیوهای بیابانی زیر

بوته‌ها پنهان می‌شوند و مسافران و اهل کاروان

را گمراه می‌کنند.

مَقْتُون: شیفته و فریفته

مَقَرّ: قرارگاه، جای قرار و آرام

مُقَرَّب: نزدیک شده، کسی که قرب و منزلت

پیدا کرده باشد.

مُلْحَق: پیوسته، کسی یا چیزی که به دیگری

پیوسته و متصل شده باشد.

مُلک: پادشاهی، مملکت، فرمانروایی، سرزمین

مُناظره: بحث و گفت‌وگو برای شکست دادن

طرف مقابل، گفت‌وگوی رویارو برای غلبه بر

دیگری و اثبات سخن خود

مُنْتَهی: آخر، پایان

مُنْجی: نجات بخش

مُنزوی: گوشه نشین، آن‌که از مردم کناره می‌گیرد.

مُنْظَر: جای نگریستن، چشم‌انداز

مِهان: ج مه، بزرگ‌تر

مِهْتَر: بزرگ، رئیس

مِهْر: خورشید

مواجه شدن: روبرو شدن

موسم: هنگام، زمان

هان: کلمه‌ای که هنگام آگاه ساختن یا تأکید و هشدار به کار می‌رود؛ آگاه باش

هَجَو: سرزنش کردن به وسیله شعر، نکوهش

هزار: بلب

همانا: بی گمان، یقیناً

هوا: میل، آرزو

هورا: صدای بلند و پیوسته برای شادی و تحسین

هیاهو: غوغا، جار و جنجال، سر و صدا، آشوب

موهبت: بخشش، دهش

می کشان: باده نوشان، می خواران که در سروده امام خمینی (ره) منظور از آن، عارفان و عاشقان حضرت ولی عصر (عج) است.

میان: کمر، میان بستن: آماده شدن برای کاری

میغ: ابر، سحاب

ن

ناهید: ستاره زهره

نباتات: ج نبات، گیاهان

نُصرت: یاری، کمک

نَفَس: حقیقت هر چیز

نقد: بررسی کردن و آشکار ساختن خوبی‌ها و

زشتی‌های چیزی

نیام: پوشش تبغ، غلاف شمشیر

و

واپسین: آخرین

وارهیدن: آزاد شدن، رها شدن

واقف: آگاه، باخبر

واگفتن: بازگفتن، بازگو کردن

وجه: راه، قصد، صورت

ورد: ذکر و دعای زیر لب، دعایی که آهسته بر لب جاری شود.

وصایا: ج وصیت، اندرزها، پندها

وقفه: توقف، ایست

اعلام: اشخاص

۱۱

آرش: آرش از پهلوانان تاریخ ایران کهن از سپاه منوچهر پیشدادی بود. وی در کمان‌داری شهرت داشت. در آخر دوره حکمرانی منوچهر قرار بر آن شد که دلاوری ایرانی تیری رها کند و هر جا که تیر فرود آید، مرز ایران و توران باشد. آرش، پهلوان ایرانی، از قلّه دماوند تیری پرتاب کرد که از بامداد تا نیم‌روز برفت و به کنار رود جیحون فرود آمد و آنجا مرز ایران شناخته شد.

آوینی، سید مرتضی: شهید مرتضی آوینی در سال ۱۳۲۶ متولد شد و در سال ۱۳۷۲ در منطقه فکّه به شهادت رسید. او فیلم‌ساز و سردبیر مجله «سوره» بود. از فیلم‌های او که ساخته شده می‌توان به «خان‌گزیده‌ها»، «حقیقت»، «روایت فتح» و «سراب» اشاره کرد.

ابلیس: شیطان؛ موجودی که موجب گمراهی، شرک، غرور، ظلم و بدبختی افراد بشر می‌گردد. در قرآن و روایات اسلامی آمده است که وی چون به امر الهی بر آدم (ع) سجده نکرد، از درگاه احدیّت رانده شد و به گمراه کردن خلق پرداخت.

ابوذر غفاری (وفات ۳۲ هـ . ق): منسوب به قبیله غفّار، از بزرگان صحابه پیامبر (ص) و از مؤمنان صدر اسلام است. گویند وی پنجمین نفری است که اسلام آورده است.

اسفندیاری، علی (نیما یوشیج) (۱۲۷۶-۱۳۳۸ ه. ق):

در دهکدهٔ یوش (از روستاهای مازندران) پا به عرصهٔ وجود گذاشت. کودکی او در دامان طبیعت و در میان شبانان گذشت. پس از گذراندن دوران دبستان، برای آموختن زبان فرانسه و ادامهٔ تحصیل وارد مدرسهٔ سن لویی در تهران شد. معلمی مهربان به نام «نظام وفا» او را در خط شاعری انداخت. از آثار او می‌توان به «افسانه»، «ای شب»، «قصهٔ رنگ پریده» و... اشاره کرد. نیما با بهره‌گیری از عناصر طبیعت، با بیانی رمزگونه به ترسیم سیمای جامعهٔ خود پرداخته است. از او به عنوان پدر شعر نو یاد می‌شود.

اصحاب کَهف (یاران غار):

چند تن از اهالی یونان بودند که در زمان دقیانوس بت‌پرست، به خداپرستی گراییدند و از بیم دقیانوس به غاری داخل شدند و خفتند. خواب ایشان ۳۰۹ سال طول کشید و چون از خواب برخاستند یکی از ایشان در طلب غذا به شهر رفت و چون سکهٔ او متعلق به عهد دقیانوس بود، او را پیش حاکم شهر بردند. دانشمندی در مجلس حاکم، واقعه را دریافت. مردم خواستند ایشان را به شهر آورند. اصحاب کَهف راضی نشدند و دعا کردند تا خداوند ایشان را بمیراند.

اعتصامی، پروین:

شاعر پرآوازهٔ زبان فارسی است که در سال (۱۲۸۵ ه. ش) در شهر تبریز دیده به جهان گشود. سروده‌های او در زمینه‌های اجتماعی، اخلاقی و انتقادی است و حالتی اندرزگونه دارد. پروین در سال ۱۳۲۰ خورشیدی درگذشت؛ آرامگاه وی در شهر قم کنار صحن حضرت معصومه (س) قرار گرفته است.

امام خمینی(ره):

امام خمینی در سال ۱۲۸۱

هجری شمسی در خمین به دنیا آمد. مقدمات علوم را در زادگاه خود آموخت و علوم اسلامی را نزد استادانی چون حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی فرا گرفت. امام در سال ۱۳۴۱ مبارزهٔ خود را در مقابل شاه و بیگانگان آغاز کرد و در ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ دستگیر و زندانی شد و سپس به ترکیه و نجف تبعید گردید. ایشان تا سال ۱۳۵۷ در حوزهٔ علمیهٔ نجف به تدریس، تألیف کتاب و مبارزه با شاه و کشورهای استعمارگر پرداخت. در همین سال انقلاب اسلامی را به پیروزی رسانید. امام سرانجام در شب چهاردهم خرداد ماه ۱۳۶۸ درگذشت.

امین پور، قیصر:

از شاعران برجستهٔ انقلاب اسلامی، مجموعه شعرهای «به قول پرستو»، «در کوچهٔ آفتاب»، «تنفس صبح» و «آینه‌های ناگهان» از آثار اوست. قیصر امین پور در سال ۱۳۸۶ درگذشت.

ب

باباطاهر:

باباطاهر عریان همدانی، شاعر و عارف اواخر قرن چهارم و نیمهٔ اول قرن پنجم، معاصر دورهٔ سلجوقی است. اشعار باباطاهر با نام «ترانه» و «دوبیتی» به گویش خاص محلی، معروف است. دوبیتی‌های او، سرشار از مضامین لطیف عرفانی و عواطف ساده و صمیمی برخاسته از فرهنگ ایرانی است. آرامگاه باباطاهر در شهر همدان جای دارد.

بهار، محمد تقی:

«میرزا تقی خان» متخلص به «بهار» در سال (۱۲۶۶ ه. ش) در مشهد به دنیا آمد. او تحصیلات مقدماتی را نزد پدر فراگرفت و از مکتب ادیب نیشابوری نیز بهره‌مند شد. بهار از کودکی شعر می‌سرود. نخستین اشعار سیاسی و اجتماعی خود را در روزنامهٔ خراسان به

ح

حاسب (استاد): احمد بن عبدالله مروی از منجمان و ریاضی دانان اواخر قرن دوم و اوایل قرن سوم هجری است. وی به علت مهارت در محاسبات به «حاسب» معروف گردید و در زمان خلافت مأمون، در دربار بغداد دارای احترام بود.

حافظ: خواجه شمس الدین محمد، حافظ شیرازی معروف به لسان الغیب، بزرگترین غزل سرای ایران است که در قرن هشتم می زیست. چون قرآن را از بر داشت، «حافظ» تخلص گرفت. آنچه از محتوای شعر حافظ به دست می آید، تسلط وی به زبان عربی و تبخر او در علوم کلام، فقه، اصول، تفسیر، تاریخ، ادب، موسیقی و... است. آرامگاه او در باغ زیبایی در شمال شهر شیراز واقع شده که به «حافظیه» معروف است.

حنظله بادغیسی: وی از قدیمی ترین شاعران فارسی گوی پس از اسلام و معاصر سلسله طاهریان بوده است. وفات او را حدود سال ۲۲۰ هجری قمری نوشته اند.

خ

خرمسابی، بهاء الدین: زاده ۱۳۲۴ در شهر قزوین، وی نویسنده، مترجم، محقق، طنزپرداز، فرهنگ نویس، شاعر و استاد دانشگاه است. استاد خرمسابی تألیفاتی در قرآن پژوهی و حافظ شناسی و تفسیر اشعار او دارد؛ او همچنین در تدوین دانشنامه تشیع، همکاری می کند.

خوافی، مجد: ادیب و شاعر قرن هشتم است. وی از بزرگان زمان خود بود. روضه خلد را به پیروی

چاپ رسانید. او دوران زندگی خود را به مطالعه، تدریس، پژوهش و مبارزه با حکومت ظالم زمان خود گذراند و در سال (۱۳۳۰ هـ. ش) از دنیا رفت. برخی از آثار بهار عبارت اند از: سبک شناسی، تاریخ احزاب سیاسی و...

بیرونی، ابوریحان: ابوریحان محمد بن احمد، ریاضی دان و فیلسوف ایرانی (۳۶۲-۴۴۰ هـ. ق) اوایل عمر را در دربار خوارزمشاهیان گذراند. سپس چند سال در گرگان، در دربار «قابوس بن وشمگیر» به سر برد و کتاب «آثارالباقیه» را به نام آن پادشاه تألیف کرد. پس از آن، محمود غزنوی او را با خود همراه ساخت و در اکثر جنگ های محمود در هندوستان همراه او بود. با دانشمندان هند مصاحبت داشت و مواد لازم را برای تألیف کتاب «تحقیق ماللهند» فراهم آورد. از آثار مهم او می توان به کتاب «التفهیم» اشاره کرد.

ج

جامی، نور الدین عبدالرحمن: شاعر و نویسنده معروف ایرانی قرن نهم هجری است. وی به مناسبت محل تولد خویش، «جام»، و به سبب ارادت به شیخ الاسلام «احمد جام»، جامی تخلص کرد. از آثار او می توان به «بهارستان» و «هفت اورنگ» (شامل هفت مثنوی به پیروی از خمسه نظامی) اشاره کرد.

جهان آرا، محمد: یکی از فرماندهان شجاع و دلاور سپاه ایران که در مقاومت و حفظ و حراست از خرمشهر نقش بسزایی داشت. او در انفجار بمب در هواپیما به شهادت رسید.

از گلستان سعدی نوشت. از آثار او می‌توان به کنزالحکمه و ترجمه منظوم جواهر اللغه زمخشری اشاره کرد.

خواجه نصیرالدین توسی: ابوجعفر نصیرالدین محمد بن حسن توسی از علمای بزرگ ریاضی، نجوم و حکمت ایران در قرن هفتم و نیز از وزیران بزرگ آن دوره است که با تدابیر خاصی از خرابی شهرها و کشتار دسته جمعی مردم به دست هلاکو جلوگیری کرد. این دانشمند یکی از فقههای مذهب تشیع است که هلاکو را به ایجاد رصدخانه مراغه تشویق کرد. از مشهورترین تألیف‌های او کتاب «اخلاق ناصری» است.

د

دستان: لقب زال پدر رستم، جهان‌پهلوان ایرانی است.

ر

رابعه عدویه: رابعه، شاعر مشهور قرن چهارم هجری و معاصر دوره سامانیان است. وی در شعر پارسی و عربی، هر دو ماهر بود و سخن او به لطافت و معانی دلپذیر و عمیق مشهور است.

رازی، زکریا: ابوبکر محمد بن زکریای رازی (متولد ۲۵۱، وفات ۳۱۳ و به قولی ۳۲۳ هـ. ق) در شهر ری به تحصیل فلسفه، ریاضیات، نجوم و ادبیات پرداخت و در بزرگسالی به تعلیم طب مشغول شد و پس از شهرت در این علم، به

خدمت ابوصالح منصور سامانی حاکم ری درآمد و به زودی ریاست بیمارستانی را که در آن شهر تأسیس شده بود، بر عهده گرفت. از آثار او می‌توان به کتاب‌های «حاوی» و «القوانین الطبیعیه فی الحکمة الفلسفیه» و «الطب الروحانی» اشاره کرد.

س

سعدی: مشرف‌الدین مصلح بن عبدالله شیرازی (۶۹۰ - ۶۰۶ هـ. ق) شاعر و نویسنده بزرگ قرن هفتم است. سعدی در شیراز به کسب علم پرداخت و سپس به بغداد رفت و در مدرسه نظامیه به تحصیل مشغول شد. در سال ۶۵۵ بوستان را به نظم درآورد و در سال بعد (۶۵۶) گلستان را تألیف کرد. علاوه بر اینها قصاید و غزلیات، قطعات، ترجیع‌بند، رباعیات، مقالات و قصاید عربی دارد که همه را در «کلیات» وی جمع کرده‌اند.

سنایی غزنوی: ابوالمجد مجدود بن آدم (ولادت: اواسط یا اوایل نیمه دوم قرن ۵ هـ. ق، بین ۵۲۵ و ۵۴۵ هـ. ق) شاعر و عارف معروف ایرانی در قرن ششم است. در آغاز، شاعری مداح بود؛ ولی تغییر حال داد و به عرفان روی آورد. وی دوستدار آل علی (ع) بود. از آثار او می‌توان به «حدیقه الحقیقه»، «سیر العباد الی المعاد» و «کارنامه بلخ» اشاره کرد.

سنت اگزوپری: آنتوان دوست اگزوپری، نویسنده معروف فرانسوی است (۱۹۰۰ - ۱۹۴۴). وی در جوانی به هوانوردی پرداخت. در جنگ جهانی دوم به خدمت ارتش درآمد و در جنگ، مفقودالثر شد. اثر معروف او «شازده کوچولو»

شرح دیدار شگفت با مسافری از یک سیّاره خیالی است. دو کتاب دیگرش «زمین انسان‌ها» و «پرواز شبانه» نام دارد.

سیاوش: سیاوش (دارای اسب سیاه) پسر کیکاووس پادشاه کیانی است. سودابه زن کیکاووس، عاشق سیاوش شد و سیاوش از او دوری کرد. کیکاووس برای آزمایش سیاوش فرمان داد تا او از میان آتش بگذرد و او سربلند از آزمایش بیرون آمد. او سپس به توران زمین رفت و با فرنگیس، دختر افراسیاب، ازدواج کرد؛ ولی به تحریک گرسیوز، برادر افراسیاب، کشته شد. کیخسرو پسر سیاوش و فرنگیس است.

ش

شبیستری، سعدالدین محمود بن عبدالکریم (ف. ۷۲۰ هـ.ق): از عرفای مشهوری است که در شبستر متولد شد. مثنوی «گلشن راز» را در پاسخ به پرسش‌های امیر سید حسینی هروی، به نظم درآورد. از تألیفات او می‌توان به «حق‌الیقین» و «شاهد نامه» اشاره کرد.

شریعتی، علی: دکتر علی شریعتی (۱۳۱۲-۱۳۵۶ هـ.ش) در مرینان خراسان به دنیا آمد. وی فرزند استاد محمد تقی شریعتی بود. کتاب‌های: «فاطمه، فاطمه است»، «کوبر» و «اسلام شناسی» از آثار اوست.

شهریار، محمد حسین: سید محمد حسین بهجت تبریزی متخلص به شهریار در سال ۱۲۸۵ در تبریز به دنیا آمد. تحصیلات خود را در تبریز و دارالفنون تهران گذراند و وارد دانشکده پزشکی

شد. پس از چندی پزشکی را رها کرد و به شعر و شاعری روی آورد. ابتدا بهجت تخلص می‌کرد ولی بعدها تخلص شهریار را برگزید. شهریار به دو زبان فارسی و ترکی شعر می‌سرود. منظومه ترکی او به نام «حیدر بابا سلام» از زیباترین منظومه‌های ترکی اوست. وی در سال ۱۳۶۷ در تهران درگذشت و در «مقبرة الشعرا» ی تبریز به خاک سپرده شد.

ص

صفاریان: سلسله‌ای که از ۲۵۴ هـ. ق تا ۲۹۰ هـ. ق در شرق ایران سلطنت کردند. مؤسس این سلسله، «یعقوب بن لیث» است. چون یعقوب با برادرانش (عمر، علی، طاهر) در سیستان مدّتی به رویگری اشتغال داشت، سلسله وی به صفاریان مشهور شده است.

ع

عطار: شاعر و عارف ایرانی در قرن ششم و آغاز قرن هفتم هجری. عطار به دارو فروشی و طبابت اشتغال داشته است. از آثار عطار، «تذکرة الاولیا» به نثر و «منطق الطیر»، «الهی‌نامه» و «مصیبت‌نامه» را به نظم می‌توان نام برد.

عنصرالمعالی کیکاووس بن اسکندر:

عنصرالمعالی کیکاووس بن اسکندر از امرای دانشمند آل زیار (قرن پنجم هجری) است. فرمانروایی وی منحصر به قسمت محدودی از گرگان و طبرستان بود. عنصرالمعالی مردی آگاه

و دانشمند بود و به فارسی و طبری شعر می‌سرود.

غ

غزالی، محمد: ابو حامد محمد بن محمد غزالی (۴۵۰-۵۰۵ هـ. ق) از دانشمندان معروف دوره سلجوقی است. وی در فقه و حکمت و کلام سرآمد روزگار خویش بود. پدرش مردی بافنده بود و برخی لقب غزالی را به مناسبت پیشه او می‌دانند. وی به مدت پنج سال در مدرسه نظامیه تدریس کرد. در طابریان توس درگذشت و همان‌جا مدفون شد. از آثار او می‌توان به «کیمیای سعادت»، «نصیحه الملوک» و «احیاء العلوم الدین» اشاره کرد.

ف

فدایی مازندرانی، میرزا محمود: وی در سال ۱۲۰۰ هجری قمری در منطقه دودانگه شهر ساری مرکز مازندران به دنیا آمد. او از عالمان و مرثیه سرایان بزرگ عاشورایی در عصر قاجار است. کلیات سوگ نامه او بیش از هفت هزار بیت دارد و شامل سه بخش است: بهره نخست (مقتل چهارنظام) درباره واقعه کربلا و رویداد جاویدان شهادت امام حسین (ع) و یاران وفادارش سروده شده؛ بهره دوم شامل اشعاری در قالب‌های گوناگون شعری و نوحه‌های عاشورایی است. بخش سوم، قصاید تاریخی را دربر می‌گیرد. فدایی در حدود سال ۱۲۸۰ در گذشته است.

فردوسی، ابوالقاسم: فردوسی در روستای باژ، واقع در منطقه توس خراسان به دنیا آمد.

از نجیب‌زادگان و دهقانان توس بود. او مردی شیعه مذهب بود و دلبستگی‌اش به میراث قومی و فرهنگی ایران کهن مانع از ارادت خالصانه او به خاندان پیامبر (ص) نشد. فردوسی ۲۵ یا ۳۰ سال برای سرودن شاهنامه رنج کشید و در حالی که نزدیک به ۸۰ سال داشت، به سال (۴۱۱ هـ. ق) درگذشت و در توس به خاک سپرده شد. فردوسی در پاسداشت زبان فارسی، نقش بسیار برجسته‌ای دارد.

فهمیده: محمدحسین فهمیده، نوجوان رشیدی که در دوران دفاع مقدس با ایستادگی و فداکاری خویش، حماسه آفرید. وی در سال (۱۳۵۹ هـ. ش) به درجه رفیع شهادت رسید. وی در اردیبهشت سال (۱۳۴۶ هـ. ش) در خانواده‌ای مذهبی در محله پامنار قم دیده به جهان گشود. دوران کودکی خود را در همان شهر گذراند و در سال ۱۳۵۲ به مدرسه رفت. سال پنجم ابتدایی به دلیل انتقال خانواده‌اش به کرج، به این شهر آمد. در بحبوحه جنگ تحمیلی روح او نیز همچون صدها جوان و نوجوان عاشق این کشور به تلاحم درآمد و در نخستین روزهای جنگ تحمیلی تصمیم گرفت که به جبهه برود. وی با وجود مشکلات فراوان و سن کم، خود را به جبهه‌های نبرد حق علیه باطل رسانید و در این زمان بود که رشادت‌های بسیاری از خود نشان داد. هنگامی که خبر شهادت دلیرانه آن نوجوان دوازده ساله، پخش شد، حضرت امام خمینی (ره) در پیامی فرمودند: رهبر ما آن طفل دوازده ساله‌ای است که با نارنجک، خود را زیر تانک دشمن انداخت و آن را منهدم کرد و خود نیز شربت شهادت نوشید.

فیشر، رابرت: استاد رشته تعلیم و تربیت در

دانشگاه بروئل است که بر استفاده از داستان برای ارتقای فکر و یادگیری تأکید دارد.

ک

کلر، هلن: هلن کلر دانشمندی آمریکایی (۱۸۸۰م) بود. وی در نوزده ماهگی در اثر بیماری، شنوایی و بینایی خود را از دست داد و در هفت سالگی تحصیل را آغاز کرد. در ده سالگی با القابی ویژه کودکان نابینا آشنا شد و چندی بعد توانست سخن گفتن را بیاموزد. از آن زمان که نامش بر سر زبان‌ها افتاده بود، کوشش‌های اجتماعی خود را آغاز کرد. وی پس از پایان تحصیلات دانشگاه، دست به یک رشته سخنرانی، گفتارنویسی و پخش کتاب زد و از درآمد آنها آموزشگاه‌های فراوان در آمریکا و دیگر کشورها برای نابینایان تأسیس کرد. بهترین نوشته وی «داستان زندگی من» نام دارد که شهرت جهانی یافت.

م

مجلسی، محمدباقر: از بزرگ‌ترین و معروف‌ترین دانشمندان دوره صفوی است. وی به سال ۱۰۳۷ هجری قمری در اصفهان متولد شد و در سال ۱۱۱۱ در همان شهر وفات یافت. تعداد تألیفات او بیش از شصت مجلد است که معروف‌ترین آنها «بحارالانوار» است.

معیری، رهی: محمد حسن «بیوک» معیری (۱۳۴۷ - ۱۲۸۸، تهران) با تخلص رهی، از غزل سرایان معاصر و از ترانه سرایان بنام ایران

است. آثار او در مجموعه‌ای به نام «سایه» به چاپ رسیده است.

مولوی: (۶۷۲ - ۶۰۴ هـ. ق) مولانا جلال‌الدین محمد بلخی از شاعران و عارفان بزرگ ایران در قرن هفتم است. کتاب عظیم «مثنوی معنوی» با ۲۶۰۰۰ بیت که گنجینه‌ای از معارف اسلامی است، معروف‌ترین اثر اوست. آرامگاه او در «قونیه» در کشور ترکیه واقع است.

ن

نظامی عروضی: نویسنده و شاعر قرن ششم هجری است. وی در اواخر قرن پنجم، در سمرقند ولادت یافت. اثر مشهور او کتاب «مجمع‌التواریخ» یا «چهار مقاله» است که درباره چهار گروه از مردم یعنی: دبیر، شاعر، منجم و طبیب نوشته شده است. **نوح:** یکی از پیامبران اولوالعزم که سال‌ها قوم خود را به راه راست دعوت کرد؛ اما آنان همچنان بر کج‌رفتاری اصرار ورزیدند. آنگاه خداوند نوح را از طوفانی عظیم با خبر ساخت و نوح با ساختن کشتی، پیروان و خاندان خود و انبوهی از جانداران را از مرگ نجات بخشید.

و

وراوینی، سعدالدین: یکی از دانشمندان اهل وراوین در نزدیکی اهر که در قرن ششم می‌زیست و کتاب «مرزبان‌نامه» اثر مرزبان بن رستم شروین‌پریم را که به زبان طبری (مازندرانی کهن) بود، به فارسی برگرداند.

هارون الرشید: بزرگ‌ترین خلیفه عباسی که

پس از هادی به خلافت رسید. هارون مردی متعصب و در عین حال خوشگذران بود. تجمل و شکوه دربار او مشهور است و نسبت به علویان، کینه شدیدی داشت. هارون هنگامی که به قصد رسیدگی به امور خراسان در حرکت بود، درگذشت.

هوگو، ویکتور: (۱۸۸۵-۱۸۰۲م) مشهورترین

شاعر رمانتیک قرن نوزدهم فرانسه است و در ردیف بزرگ‌ترین گویندگان و ادبای اجتماعی جهان است. وی مردی آزاد منش و آزادی خواه و طرفدار جدی اصلاحات اجتماعی به نفع طبقات محروم و رنجبر بود. مهم‌ترین آثار او عبارت‌اند از: «بینوایان»، «کلیسای نتردام پاریس»، «کارگران دریا» و...

یوسف (ع): یوسف فرزند یعقوب (ع) است. در

خردسالی چون پدرش به او سخت محبت داشت، دیگر برادران به او حسد بردند. آنها او را با خود به صحرا بردند و به چاهی افکندند. گروهی از کاروانیان او را از چاه درآوردند و در مصر فروختند. یوسف پس از مدتی که دچار سختی‌های فراوان گردید و به زندان افتاد، بعد از آن به مقام فرمان‌روایی (عزیزی) مصر رسید.

آثار

۱۱

اخلاق ناصری: کتابی است نوشته نصیرالدین توسی به فارسی که در نهایت زیبایی سخنان افلاطون و ارسطو را در حکمت عملی بررسی کرده و نظریات پیشینیان را مورد شرح قرار داده است.

اسرار التوحید فی مقامات الشیخ ابوسعید: کتابی است در احوال شیخ ابوسعید ابی‌الخیر که محمد بن منور (یکی از نوادگان وی) آن را نگاشته است.

ب

بوستان: یکی از آثار سعدی شیرازی و مثنوی حکمی و اخلاقی است که در سال ۶۵۵ سروده شده و دارای ده باب است.

بهارستان: کتابی است که عبدالرحمن جامی آن را به پیروی از گلستان سعدی به نظم و نثر نوشته است. این کتاب دارای هشت روضه (باب)، یک مقدمه و یک خاتمه است.

پ

پیام پیامبر: کتاب پیام پیامبر، مجموعه‌هایی از سخنان پیامبر بزرگوار اسلام (ص) و بر گرفته از منابع معتبر حدیث است که به کوشش بهاءالدین

خَرَمشاهی و مسعود انصاری در ده فصل تدوین و ترجمه شده است .

ت

تذکره الاولیا: کتابی است تألیف شیخ فریدالدین عطار نیشابوری در شرح حال بزرگان عرفان و تصوف.

توحید مفصل: این کتاب نوشته یکی از شاگردان امام صادق (ع) به نام مفصل بن عمر الکوفی است . مفصل این کتاب را پس از چهار جلسه‌ای که از محضر آن امام بزرگ بهره گرفت ، نوشت . علامه محمد باقر مجلسی این کتاب را به فارسی ترجمه کرده است .

ر

روضه خلد: این کتاب همانند کتاب گلستان سعدی ، نثری آمیخته به نظم دارد و به تناسب از آیات ، احادیث ، اخبار ، حکمت و... بهره برده است . روضه خلد در هجده باب نگاشته شده است .

ش

شازده کوچولو: آنتوان دوست اگزوپری نویسنده این اثر در سال ۱۹۰۰ در شهر لیون، زاده شد. در چهارده سالگی یتیم شد و مسئولیت تأمین هزینه خانواده به دوش او افتاد. خدمت نظام را در نیروی

هوایی گذراند و فن خلبانی و مکانیک آن را یاد گرفت و به خدمت ارتش درآمد. سنت اگزوپری بعد از تسلیم فرانسه به قوای آلمان، از آن کشور تبعید شد و به امریکا رفت و در آن کشور سه کتاب نوشت که شازده کوچولو یکی از آن سه است. سنت اگزوپری در یکی از پروازهایش گم شد و هرگز بازنگشت .

شازده کوچولو پسری است اهل یک سیاره که یک روز با گل سرخش قهر می‌کند و با پرواز پرنده‌های مهاجر به زمین می‌آید و دنبال دوست می‌گردد. در زمین با موجودات مختلف برخورد می‌کند و ماجراهایی برایش اتفاق می‌افتد.

ق

قابوس نامه: کتابی است به فارسی تألیف عنصرالمعالی کیکاووس بن اسکندر، نام قابوس نامه از نام نویسنده که در تاریخ به قابوس دوم معروف است، گرفته شده. نویسنده این کتاب را با موضوع اخلاقی و تربیتی برای تربیت فرزندش نوشته است.

ک

کلیات سعدی: به مجموعه آثار سعدی می‌گویند که شامل: گلستان، بوستان، غزلیات، قطعات، قصاید و... است که در یک جلد کتاب گرد آمده است.

کیمیای سعادت: کتابی است اخلاقی و دینی به زبان فارسی تألیف محمد غزالی. نویسنده عمده محتویات آن را از کتاب دیگر خود به نام

مرزبان نامه: کتابی است به شیوهٔ کلیله و دمنه تألیف مرزبان بن رستم یکی از اسپهبدان مازندران. این کتاب مشتمل بر داستان و تمثیل است.

«احیاء العلوم» که به عربی نوشته شده بود، به طور خلاصه به فارسی نقل کرده است.

گ

گلستان سعدی: شیخ، گلستان را به سال (۶۵۶ هـ . ق) آفرید. گلستان به یقین یکی از درخشان‌ترین و استادانه‌ترین نمونه‌های نثر پارسی است که پس از گذشت قرون متمادی هنوز اثری که از حیث فنّ نگارش و محتوا یارای برابری با آن‌را داشته باشد، خلق نشده است. نثر گلستان مسجع است؛ یعنی نثری که گوشه چشمی نیز به شعر دارد. زیبایی سبک نگارش گلستان آن‌چنان در پهنهٔ ادب سرزمین ما به جلوه‌گری پرداخته که بسیاری را به دام تقلید از آن کشانده است. در میان تقلیدکنندگان معتبر سعدی می‌توان از جامی، (صاحب بهارستان) قآنی، (پدید آورنده پریشان) و همچنین قائم مقام، نام برد. گلستان سعدی علاوه بر دیباچه، دارای هشت باب است که آمیخته به نظم و نثر است.

باب‌های گلستان عبارت اند از: ۱. سیرت پادشاهان ۲. در اخلاق درویشان ۳. در فضیلت و قناعت ۴. در فواید خاموشی ۵. در عشق و جوانی ۶. در ضعف و پیری ۷. در تأثیر تربیت ۸. در آداب صحبت

م

مخزن الاسرار: مثنوی مخزن الاسرار سروده نظامی و در حدود ۲۲۶۰ بیت در اخلاق و مواعظ و حکم است که در حدود سال (۵۷۰ هـ . ق) به اتمام رسید.

کتاب نامه

- پیام پیامبر (مجموعه‌ای از نامه‌ها، خطبه‌ها، وصایا و سخنان حضرت محمد (ص))، ترجمه و تدوین: بهاء‌الدین و انصاری، مسعود، انتشارات جامی، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۶.
- تذکرة الاولیا، عطار نیشابوری، فریدالدین محمد، به تصحیح محمد استعلامی، انتشارات زوار، چاپ هفتم، ۱۳۷۲.
- توحید مفصل، ترجمه علامه مجلسی، چاپ وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۹.
- چشمه روشن، یوسفی، غلامحسین، انتشارات علمی، چاپ ششم، ۱۳۷۴.
- چهارمقاله، نظامی عروضی سمرقندی، به اهتمام محمد معین، انتشارات امیرکبیر، چاپ دهم، ۱۳۶۹.
- حافظ، خرمشاهی، بهاء‌الدین، انتشارات ناهید، تهران، چاپ چهارم، ۱۳۸۷.
- حرفی از جنس زمان، میر جعفری، سید اکبر، نشر قو، چاپ اول، ۱۳۷۶.
- خمسة نظامی، حکیم نظامی گنجوی، به کوشش وحید دستگردی، انتشارات علمی، بی‌تا.
- داستان‌هایی برای فکر کردن، رابرت فیشر، ترجمه سید جلیل شاهری لنگرودی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، چاپ اول، ۱۳۸۶.
- دستور زبان فارسی، وفایی، عباسعلی، انتشارات سمت، تهران، چاپ سوم، ۱۳۹۱.
- دو قدم تا لبخند، آدینه‌زاده، حسن، انتشارات ترانه، چاپ نهم، ۱۳۹۳.
- دیداری با اهل قلم، یوسفی، غلامحسین، انتشارات دانشگاه فردوسی، مشهد، ۱۳۶۱.

- **دیوان امام (مجموعه اشعار امام خمینی (ره))**، ناشر مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، چاپ پنجم، پاییز ۱۳۷۴.
- **دیوان حافظ**، خواجه شمس الدین محمد، به اهتمام محمد قزوینی - قاسم غنی، انتشارات زوار، چاپ اول، ۱۳۶۹.
- **دیوان سنایی**، ابوالمجد مجدود بن آدم سنایی، به کوشش مظاهر مصفا، تهران امیرکبیر، ۱۳۳۶.
- **دیوان ملک الشعرای بهار**، محمدتقی بهار، انتشارات توس، چاپ دوم، ۱۳۶۸.
- **دیوان ناصر خسرو قبادیانی**، تصحیح مجتبی مینوی و مهدی محقق، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ پنجم، ۱۳۷۸.
- **زنان نامدار شیعه**، عیسی فر، احمد، انتشارات رایحه عترة، چاپ سوم، ۱۳۸۷.
- **سه روز برای دیدن**، کله، هلن، ترجمه مرضیه خوبان فرد، انتشارات روان شناسی هنر، تهران، چاپ سوم، ۱۳۹۲.
- **شازده کوچولو**، سنت اگزوپری، آنتوان دو، ترجمه محمد قاضی، انتشارات کتابهای شکوفه، تهران، چاپ یازدهم، ۱۳۶۴.
- **شاهنامه (نامه باستان)**، فردوسی، ابوالقاسم، به کوشش میرجلال الدین کزازی، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۸۶.
- **شهری در آسمان**، آوینی، سید مرتضی، انتشارات روایت فتح، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۳.
- **قابوس نامه**، عنصرالمعالی کیکاووس، به تصحیح غلامحسین یوسفی، انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ هفتم، ۱۳۷۳.
- **کلیات سعدی**، مصلح بن عبدالله، تصحیح محمدعلی فروغی، انتشارات ققنوس، چاپ ششم، ۱۳۷۶.
- **کیمیای سعادت**، غزالی، امام محمد، تصحیح حسین خدیوچم، انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ نهم، ۱۳۸۰.
- **کودکی از جنس نارنجک**، گودرزی دهریزی، محمد، نشر روزگار، چاپ اول، ۱۳۸۷.
- **گزیده اشعار قیصر امین پور**، انتشارات مروارید، تهران، چاپ ششم، ۱۳۸۲.
- **گنجینه سخن**، (منتخب آثار فارسی نویسان بزرگ)، صفا، ذبیح الله، انتشارات امیرکبیر، چاپ چهارم، ۱۳۶۳.
- **گنج سخن** (منتخب آثار شاعران بزرگ پارسی گوی)، صفا، ذبیح الله، انتشارات ققنوس، چاپ هشتم، ۱۳۶۷.

- **مبانی خواندن در زبان فارسی**، اکبری شلدره، فریدون، حجت کجانی حصارى و رضا خاتمی، انتشارات لوح زرین، چاپ دوم، ۱۳۹۱.
- **مسیح در شب قدر**، روایت حضور مقام معظم رهبری در منازل شهدای ارمنی و آشوری، مؤسسه جهادی، چاپ اول، ۱۳۹۳.
- **مثنوی معنوی**، مولانا جلال‌الدین بلخی، تصحیح نیکلسون، انتشارات مولی، تهران، چاپ هشتم، ۱۳۷۰.
- **مرزبان‌نامه**، سعدالدین وراوینی، به کوشش خلیل خطیب رهبر، انتشارات صفی‌علیشاه، چاپ چهارم، ۱۳۷۰.
- **نیایش‌نامه** (مجموعه شش جلدی، گزیده‌ای از نیایش‌های منظوم و منثور ایران و جهان)، تحقیق و تدوین سیدرضا باقریان و جمعی از نویسندگان، ناشر مؤسسه فرهنگی دین‌پژوهی بشری، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۷.

